

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

Επο. 263η RT

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΠ.

RT

2639

Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1951

I S T O R I A

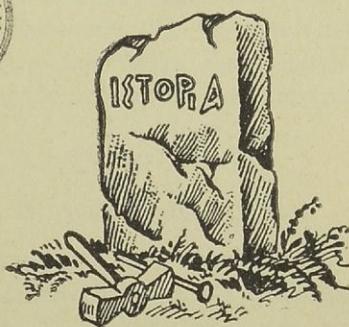

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

I S T O R I A
ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΠ.

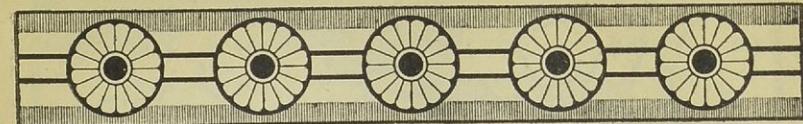
ΑΤ

2639

ΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1951

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κνγ 454/1952

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Ο ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο πρῶτος πολιτισμός, ὁ ὅποιος ἐνεφανίσθη εἰς Ἑλληνικὰς χώρας, εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους μὲ κέντρον τὴν Κρήτην, εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγαίων.

Άλλα καὶ οἱ Αἰγαῖοι δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμόν. Πολὺ πρὸ αὐτῶν ἀνέπτυξαν σπουδαῖον πολιτισμὸν ἄλλοι λαοί, οἱ ὅποιοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης. Οὗτοι ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ Λαοί. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότεροι εἶναι οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Ἐβραῖοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι.

Ο ἀρχαιότερος πολιτισμὸς εἶναι ἴδιον τῶν ἔργων, ἡ δὲ ἐπίδρασίς του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν Αἰγαίων καὶ κατόπιν τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε μεγάλη. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τοὺς λαούς αὐτοὺς καὶ τὸν πανάρχαιον καὶ λαμπρὸν πολιτισμὸν των.

ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

·Η Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος

Η Αἴγυπτος εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμόν. Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰς ἐπιδρομάς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Άλλα καὶ ἐκ τῆς Ἱερᾶς ἱστορίας ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή. Παρόυσιάζει λοιπὸν ἔξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον.

Η Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Αφρικῆς.

Είναι μία μεγάλη στενόμακρος πεδιάς καὶ περιβάλλεται ἀπὸ ἐρήμους. Ἡ Αἰγυπτος δὲν θὰ διέφερεν ἀπὸ τὰς πέριξ ἐρήμους, ἀν̄ ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὅποιος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἔως τὸ ὄλλο.

‘Ο Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμούς τοῦ κόσμου. Ἐχει τὰς πηγάς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὁκτωβρίου πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του τὴν χώραν. Αἱ πλημμυραι τοῦ Νείλου εἶναι πολὺ ὀφέλιμοι. Ἡ λάσπη, τὴν ὅποιαν ἀφήνουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, κάμνει τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου.

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποιήσουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, κατεσκεύασαν ὑδραυλικὰ ἔργα, τὰ διποῖα προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν. Πελώριαι δεξαμεναὶ ἐχρησίμευον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὑδατοφράκτας καὶ διώρυγας εἰς πλεῖστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορὰς τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικά. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα καθὼς καὶ σπάνια φυτά, ὅπως ὁ λωτὸς καὶ ὁ πάπυρος, εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν χώραν. Καὶ ἡ κτηνοτροφία ἥτο ἐξ ἵσου ἀνεπτυγμένη. Ἀγέλαι βιῶν καὶ προβάτων ἔβοσκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Οἱ κάτοικοι. Ἡ αἰγυπτιακὴ κοινωνία

Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν Σημῖται. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἥλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσείλκυσεν ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημιτικῆς φυλῆς, δηλαδὴ ἦσαν μελαχροινοί, μετρίου ἀναστήματος, μὲ πλατεῖς ὤμους καὶ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Ὦμοίαζον πρὸς τοὺς σημερινοὺς Φελλάχους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπόγονοί των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τὴν γεωργίαν. Ἡσαν ἔξυπνοι, ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν πολύ. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον. Κατεσκεύασαν πλεῖστα ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὴν

καθημερινήν ζωήν καὶ ἔργα μὲ καλλιτεχνικήν ἀξίαν. Ἡσαν προσέτι φιλόθρησκοι καὶ φιλειρηνικοί.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικήν ὄργάνωσιν. Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ γεωργοὶ ἡσαν δουλοπάροικοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν. Οἱ Ἱερεῖς ἡσαν ἀνδρες σοφοί μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἴδιαιτέραν τάξιν.

Ανώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὅποιος ἐθεωρεῖτο ως θεὸς μὲ ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνα τὸ κράτος ως ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φαραὼ.

Ιστορικαὶ πηγαὶ. Τὰ ιερογλυφικὰ

Οἱ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Εἰς τὰς περασμένας ἐποχὰς τὸ βιβλίον, τὸ ὅποιον ἔγραψε, καθὼς καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἡσαν αἱ μόναι πηγαὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν ιστορίαν τῆς Αἰγύπτου.

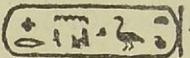
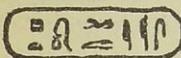
Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος γάλλοι σοφοί κατώρθωσαν νὰ ἀναγνωσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὐτὴ εἶναι παραδοξος, διότι ως γράμματα ἔχρησιμοποιεῖ εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι παρίστανον μὲ εἰκόνας τὰ ἵδια πράγματα, τὰ ὅποια ἥθελον νὰ φανερώσουν. Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὡνομάσθησαν ίερογλυφικά.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ιερογλυφικῶν κατέστησε δυνατὴν ἡ ἀνακάλυψις (1799) εἰς τὴν Ροζέττην τῆς Αἰγύπτου (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμοιώνυμου βραχίονος τοῦ Νείλου) στή-

λης μὲ ἐπιγραφὴν εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (Ιερογλυφικὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ εἰς Ἑλληνικὴν. Τὴν τρίγλωσσον αὐτὴν ἐπιγραφήν, ἡ ἑποία συνετάχθη τὸ 186 π.Χ. πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς, κατώρθωσε μετὰ δύο καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἀπὸ τῆς ἀνα-

καλύψεώς της νὰ ἀναγνώσῃ ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος Ghampollion.

Πλεῖσται ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εὑρήματα διεφώτισαν πολὺ τὴν ιστορίαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου.

‘Ιερογλυφικά.

Εἰκόνες ἔγχαρακτοι ἢ ἀνάγλυφοι ἀποτελοῦν τὴν ιερογλυφικὴν γραφήν.

Ἐδῶ σημαίνουν : Ἀ λ ἐ ξ α η δ ρ ο ο, Β ε ρ ε ν ί κ η, Κ λ ε ο π α τ ρ α.

‘Ιστορία τῆς Αἰγύπτου

Ἡ Αἰγύπτος κατ’ ἀρχὰς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασίλεια, τὸ βασίλειον τῆς κατ’ αὐτὸν Αἰγύπτου καὶ τὸ βασίλειον τῆς ἡνὸν αἰγαίων τοῦ Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασίλεια συνεχώνευθησαν εἰς ἓν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἔνωσιν δλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὅποια ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καΐρου.

Πρώτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων μετὰ τὴν ἔνωσίν των εἰς ἓν κράτος ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἔδραν των οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ηγέτησαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σωζόμενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, οἱ περίφημοι Πυραμίδες. Ἀπὸ τοὺς ἵσχυροτέρους καὶ σπουδαιοτέρους Φαραώ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χέοψ.

Τὸ παλαιότερον αὐτὸν βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ὀνομάσθη ἀρχαῖον κράτος τῆς Μέμφιδος.

Περὶ τὸ 2100 π.Χ. ὁ ἀρχῶν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἰγύπτου ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ κατώρθωσε νὰ ἔνωσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἰγύπτου ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἔγι-

ναν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ κράτος, τὸ ὄποιον ἴδρυθη, ὡνομάσθη μέσον
κράτος τῶν Θηβῶν.

Οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν εἶχον δύναμιν καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον
νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Ἄλλὰ περὶ τὸ 1800 π.Χ. οἱ “Υκσώς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὄποιος
ῆλθεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριάρχησαν
εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς ‘Υκσώς

ῆγεμόνες τῶν Θηβῶν κατώρθωσαν μὲν τὴν πάροδον τοῦ χρόνου
νὰ γίνουν ἀνεξάρτητοι καὶ εἰς τὸ τέλος ἐξεδίωξαν τοὺς κατακτητὰς
(1530 π.Χ.).

Αἱ Θῆβαι ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τοιουτορόπως
ίδρυθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Ή περίοδος αὐτὴ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου
εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ’ αὐτὴν

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφίγξ.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἔχρειάσθησαν δεκάδες
ἔτῶν καὶ εἰργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ
ύψος τῆς μεγάλης Πυραμίδος είναι 150 μ. καὶ τῆς
κεφαλῆς τῆς Σφιγγός 5 μ.

ἡ δύναμις τῶν Φαραώ μὲν τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν
ἥτο μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Ραμσῆς Β' (1292-
1225), τὸν ὄποιον οἱ “Ελληνες ὠνόμασαν Σέσωστρον. Ἐπ’ αὐτοῦ τὸ
νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμήν.

Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ
ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροήν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς
εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἀμμωνος ἀνῆλθεν
εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἥρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ή χώρα ἔξησθένησεν ἀπὸ
τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670
π.Χ.). Μετ’ ὀλίγον ὁ Ψαμήτης, ἦγεμὸν τῆς Σάιδος εἰς
τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἀνεκρύχθη βα-
σιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἔγινεν ἡ Σάις. Ὁ

σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἡλέκτης, ἔδειξε μεγάλην εὔνοιαν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις Ἑλληνική, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν Φαραὼν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι’ αὐτὸν δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν **525 π.Χ.** Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινεν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θρησκεία

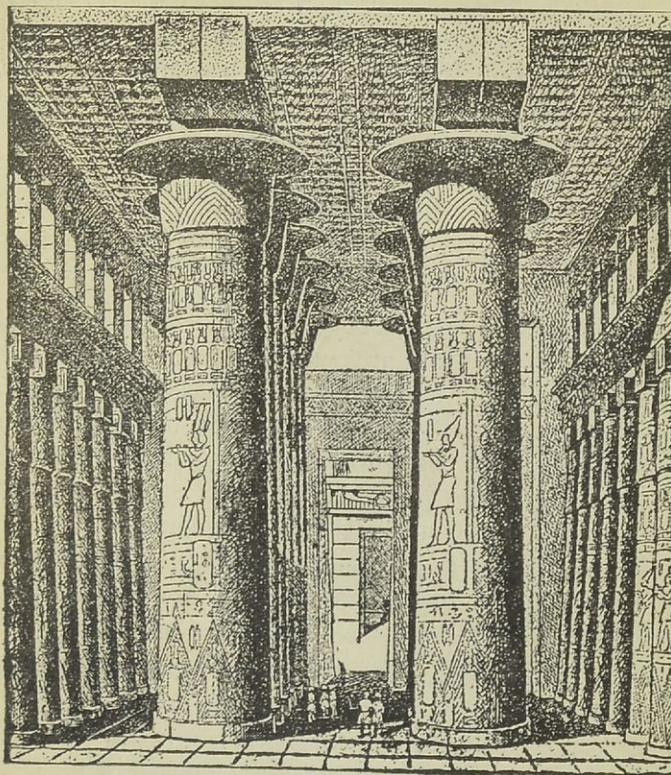
Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεούς. Ἐλάτρευσαν τὸν Νεῖλον καὶ διάφορα ζῷα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Πρὸ πάντων ὅμως ἐθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεός των ἦτο ὁ Ἡλιος, ὁ Ρᾶ, εἰς τὸν ὄποιον ἥσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀδβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἥσαν ὁ Φθᾶ (Ἡφαιστος), ὁ ὄποιος ἐλατρεύετο ἴδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἡλέκτης (Ζεύς), ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν, μὲν περιφημούμαντείον εἰς θελκτικὴν δασιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου.

Μεταξύ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλατρεύοντο πολὺ ὁ Ὅσιρις καὶ ἡ σύζυγός του Ἰσις, οἱ ὄποιοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως. Πολλοὶ μῦθοι συνεδέοντο μὲν αὐτούς.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκρούς των καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἀφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Διὰ τὴν ψυχήν, τὴν ὄποιαν ἐθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπίστευον, ὅτι ἔξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ, ἐφόσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ ψυχή, ἡ ὄποια περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα· ζῷων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην μετεμψύχωσιν. Τὰ σώματα ἐταριχεύοντο καὶ διετηροῦντο ὡς μούμιαι εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Πολλαὶ τοιαῦται μούμιαι ἀνευρέθησαν μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν τάφων.

Μαζὶ μὲ τοὺς νεκρούς ἔθαπτον καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὄποια μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των. Ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὄφειλεται

δό πλούτος, τὸν ὅποιον εὑρίσκομεν εἰς τοὺς αἴγυπτιακοὺς τάφους.
‘Ο τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως Τουταγχα-

‘Υπόστυλος αἴθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράστασις).
Η αἱθουσα ἔχει 134 κίονας, τῶν ὅποιών τὰ κιονόκρανα ὁμοιάζουν
μὲ ἄνθη παπύρου.

μῷν (1350 π.Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὅλων διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν του.

Τὰ μνημεῖα

‘Απὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ

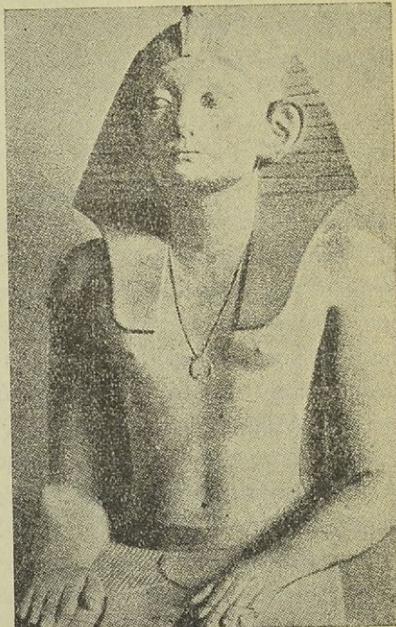
ἀνάκτορα είναι κτίρια τεράστια. Εύρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὅλων αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὄγκωδεις διαστάσεις.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ Πυραμίδες. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ως ὅρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωνικήν των σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Πυραμίδων ὑπῆρχε σειρὰ διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πυραμίδας ὑπάρχει ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς. Ἐσκάλισαν ἔνα πελώριον βράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσαν σχῆμα καθημένου λέοντος μὲν κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸν ἔργον είναι ἡ Μεγάλη Σφίγξ.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λούξορ καὶ τοῦ Καρνάκ. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρᾶν αἰθουσῶν. Ἡ πρώτη ὑπόστυλος αἰθουσα περιλαμβάνει δάσος κιόνων. Είναι ἡ μεγαλυτέρα εἰς τὸν κόσμον αἰθουσα μὲ κίονας. Τὰ χρώματα, δὲ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἔδιδον εἰς τὴν αἰθουσαν αὐτὴν ἔξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Οἱ Φαραὼν ἔκαμαν καὶ ἄλλα μεγάλα ἔργα. Μεταξὺ αὐτῶν περίφημον ἦτο ἐν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος, τὸ ὁποῖον εἶχε 3000 δωμάτια καὶ πολλοὺς διαδρόμους. Οἱ Ἑλληνες τὸ ὡνόμασαν Λαύρινθον.

Αμένεμχετ Γ'

(ἀνδριὰς ἐξ ἀσβεστολίθου).

Απὸ τοὺς σπουδαιοτέρους Φαραὼν τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολίζουν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγάλματα εἶναι γεμάτα ἔκφρασιν καὶ ἀπεικονίζουν τὰς πραγματικὰς μορφὰς τῶν προσώπων. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ ἔξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ. “Ολα τὰ σωζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων προσενοῦν ἐπιβλητικήν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμαι

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπῆρχον σπουδαῖοι τεχνῖται, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ πρόοδός των εἰς τὴν ὑφαντικήν, τὴν βαφικήν, τὴν μεταλλουργίαν, τὴν ὑαλουργίαν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὴν ἰατρικήν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά, δὲν ὑστέρησαν οἱ Αἰγύπτιοι. Εἶχον εἰδικοὺς ἰατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (δόοντιάτρους, δόφθαλμοιόγους κλπ.). Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφήν, τὸ ἥλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν, τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Περίφημοι Ἐλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρύλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ οἰκοι

Φοινίκη ὡνομάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ στενὴ λωρὶς γῆς, ἡ ὅποια ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καὶ τῆς Δασῶδους ὁροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Ἡ Φοινίκη εἶναι πλουσία εἰς λιμένας. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς χώρας ἡσαν ἡ Σιδών, ἡ Βηρυτός, ἡ Βύθλος, ἡ Ἀραδος, καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοινίκες ἀνήκον εἰς τοὺς Σημίτας. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ γίνουν περίφημοι ναυτικοί καὶ ἔμποροι. Ἡσαν εὐφυεῖς,

ἀλλὰ πονηροὶ καὶ φιλάργυροι καὶ ἐταξίδευον χάριν τοῦ κέρδους.
Διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων ἀρίστην καὶ ἄφθονον ξυλείαν εὗρι-
σκον εἰς τὸ ὅρος Λίβανον.

Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευσαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ¹
τῶν ἡσαν δὲ Βάραλ (Ἡλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστροπη
(Σελήνη), θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἑλληνες ἐταύτιζον
μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι
ἔξιλέωνον τοὺς θεούς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Ἡ Φοίνικη οὐδέποτε ἀπτετέλεσεν ἔνιατον κράτος ὅπως ἡ Αἴγυ-
πτος. Αἱ πόλεις τῆς ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς
ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Δύο ἔξι αὐτῶν
ἀνεδείχθησαν περισσότερον ἀπὸ τὰς ὅλας, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδὼν (1100 π.Χ.). Τὰ πλοῖα τῆς ἐτα-
ξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς
Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ
μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολύτιμα ἐμπορεύματα. Ἡ Σιδὼν
ἔγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον.

Πολύ περισσότερον ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ
Τύρος. Οἱ κάτοικοι τῆς διημύθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον.
Ἐκεῖ ἴδρυσαν πολυαρίθμους ἀποικίας, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα
μετέφερον εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Τύριοι ἔγιναν πλουσιώτατοι.
Κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην
ἀκμήν της.

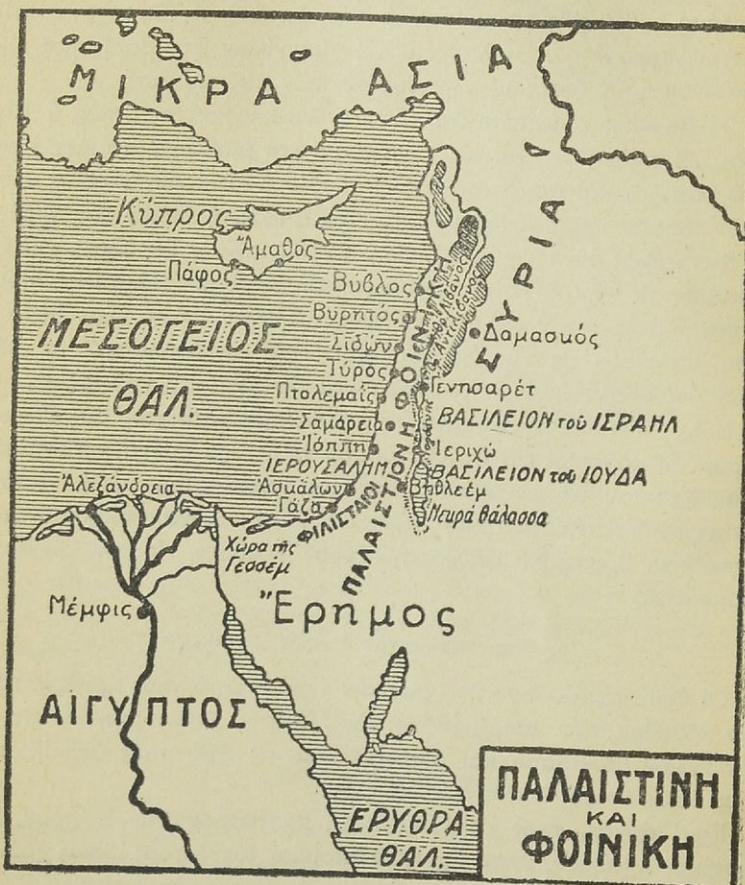
Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων

Οἱ Φοίνικες ἔμαθον τὴν ναυτικὴν τέχνην ἀπὸ τοὺς Κρῆτας. Μετὰ
τὴν κάθιδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἐλλάδα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν
Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἀνεδείχθησαν εἰς ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέ-
ρους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Κατ' ἀρχὰς, περὶ τὸ 1100 π.Χ., κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν
νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἴδρυσαν ἀποικίας. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους
ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἥλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς
Ἐλληνας. Διῆλθον τὸν Ἐλλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον καὶ ἐπρο-
χώρησαν, ὅπως εἶδομεν, μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου.

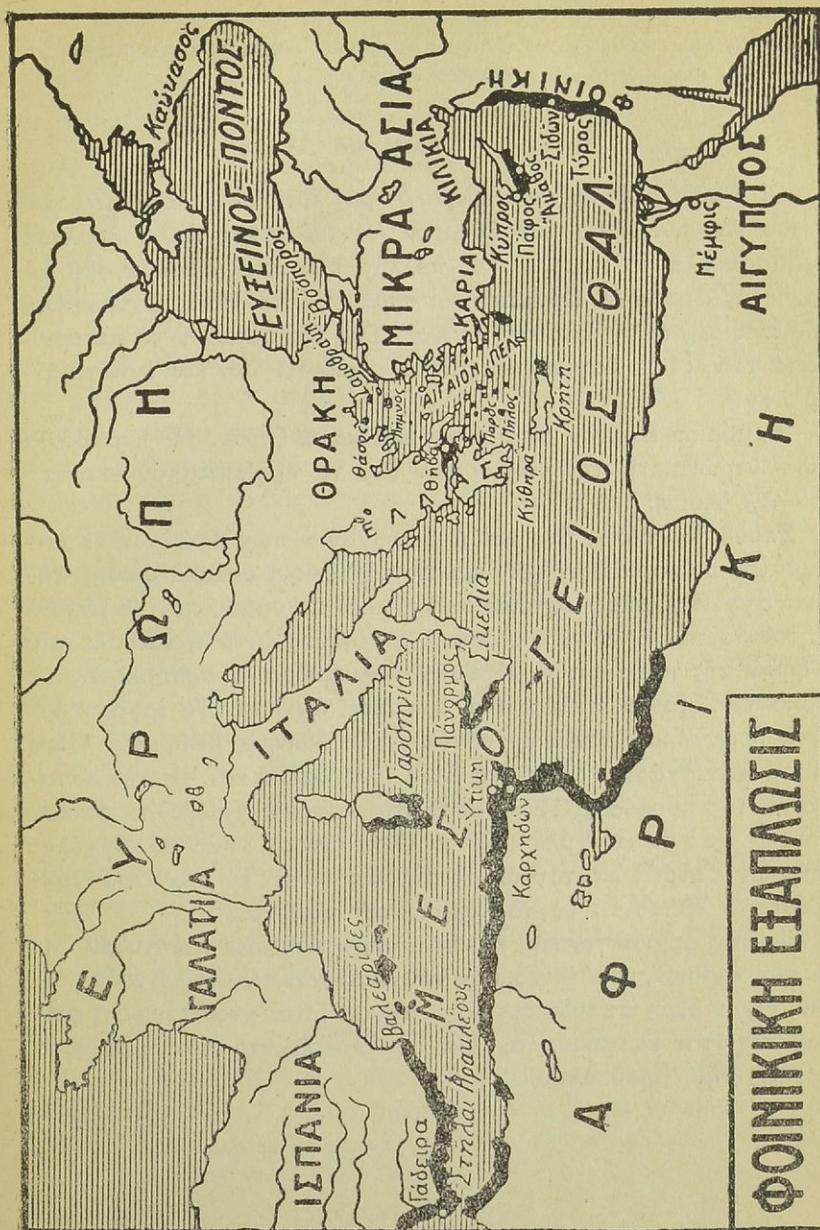
Οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον κατὰ τὴν
περίοδον τῆς Τύρου. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς

Βαλεαρίδας νήσους καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Παντοῦ ἴδρυσαν ἐμπορικούς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Πολλὰς ἀποικίας ἐγκατέστησαν ἵδιως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐδῶ, πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἐκτίσθη ἡ σπου-

δαιοτέρα ἐξ ὅλων τῶν ἀποικιῶν τῆς Φοινίκης, ἡ Καρχηδὼν (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Ἀπό

ΦΟΙΝΙΚΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ

Φοίνικες ναυτικούς ἔγινεν ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φαραὼ Νεκᾶ.

Ἐμπόριον – Βιομηχανία – Τέχνη

Οἱ Φοίνικες ὑπῆρξαν ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικὸς λαὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἀποικίας καὶ ἐμπορικούς σταθμούς. Οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ ἡσαν θέσεις ὡχυρωμέναι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Ἐκεῖ ἔξεφόρτων τὰ ἐμπορεύματά των, οἱ δὲ ιθαγενεῖς ἔφερον τὰ προϊόντα των καὶ ἔγινετο ἀνταλλαγὴ.

Ἐμπόριον ἔκαμνον οἱ Φοίνικες καὶ κατὰ ξηράν. Μὲ καραβάνια συνεκέντρων εἰς τὴν χώραν των ὅλα τὰ προϊόντα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Σπουδαία ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ βιομηχανία τῶν Φοινίκων. Κατεσκεύαζον διάφορα εἰδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωήν, οἰκιακὰ σκεύη, πήλινα ἀγγεῖα, μικρὰ ἀγάλματα καὶ λεπτὰ ύψησματα, τὰ ὅποια ἔζητοῦντο πολύ. Ἐπειδὴ μάλιστα ἡ συνεχῆς ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἵδρυσαν πολυάριθμα ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο πολλοί καὶ ἔμπειροι τεχνῦται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια. Οἱ Φοίνικες διέπρεψαν ἴδιας εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ύάλου καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. Ἡ πορφύρα ἦτο κόκκινον χρῶμα, τὸ ὅποιον ἔξηγετο ἀπὸ ἐν κογχύλιον μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα. Τοιαῦτα κογχύλια ὑπῆρχον ἀφθονα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Φοινίκης. Τὰ πολυτελέστερα ύψησματα ἐβάφοντο μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἴδιον τῶν σχέδιον, ἀλλ’ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν χωρῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Εἶναι γνωστόν, ὅτι φοίνικες τεχνῦται κατεσκεύασαν διὰ τὸν Σολομῶντα τὸν περίφημον ναὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Οἱ Ἑβραῖοι εἰναι μία ἀπὸ τὰς σημιτικὰς φυλὰς τῆς Μεσοποταμίας. Περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Γῆν Χαναὰν ἢ Γῆν τῆς Ἐπαγγεῶς - 2000 π.Χ. λίας, ὅπως τὴν ὄνομάζει ἡ Γραφή.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα. Κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη: τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὁροπέδιον τῆς Χαναὰν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ μὲν πολλὰς κοιλάδας. Λόγω τῶν ἔδαφικῶν αὐτῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὅρη της εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἀντὶ τὸν ὄπιον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἔξ αυτοῦ ὄνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ. Ἀπὸ ἑκεὶ προχωρεῖ ὄρμητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἡ ὅποια εἶναι λίμνη 394 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὄρατά της ἔχουν ἀφθονον ἄλας καὶ πίσσαν. Ἡ παλαιὰ Διαθήκη μᾶς διηγεῖται, ὅτι εἰς τὴν παραλίαν της εύρισκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὅποιας κατέκαυσεν ὁ Θεὸς διὰ τὰς πολλὰς ἀμαρτίας τῶν κατοίκων.

Οἱ Ἑβραῖοι ἔδημοι ὑργησαν τὴν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν, ἡ ὅποια ἔχει μεγάλην σημασίαν δι' ὅλους τοὺς λαούς. Ἡσαν ἄνθρωποι μυστικοπαθεῖς καὶ εὐφάνταστοι. Αὔτὸ δοφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας των. Τὰ γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφόροι πεδιάδες καὶ τὰ βαθύσκια ὅρη ἔξησκουν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν των. Μὲ τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἴδιόρρυθμον πολιτισμόν των κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

*Ιστορία τῶν Ἑβραίων

Πηγὴ τῆς ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὅποια ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικίλον περιεχόμενον. Ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα περιέχουν ψαλμούς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, ἄλλα περιλαμβάνουν τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν.
Απὸ αὐτὰ μανθάνομεν, ὅτι οἱ Ἐβραῖοι ἔξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν.
Ἐκεῖ ἔζων βίον νομαδικὸν διηρημένοι εἰς φυλάς.
Οἱ ἀρχηγὸι ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο Πατριάρχης.
Πρῶτος καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρχεν ὁ Ἀβραὰμ,
ὅ δόπιος ἔφυγε μὲ τὴν φυλήν του ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν
γῆν Χαναάν.
Τὴν χώραν αὐτὴν μὲ τὰς φυσικὰς καλλονάς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν
καὶ γονιμότητα περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη
ὡς πραγματικὸν παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραὰμ οἱ Ἐβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν
παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν.
Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις κατέληξαν
εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Οἱ Φαραὼ ἔδειχθησαν πολὺ σκληροὶ εἰς αὐτούς.
Εἰς τὴν δυστυχίαν των ἀνεφάνη τότε ὡς σωτήρ ὁ Μωυσῆς,
ὅ δόπιος τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν Φαραὼ.
Οἱ Μωυσῆς ἔξήγαγε τοὺς Ἐβραίους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς ὠδήγησε διὰ
μέσου τῆς ἐρήμου ἔως τὰ σύνορα τῆς Χαναάν.
Ἐκεῖ καὶ ἀπέθανεν.
Οἱ Μωυσῆς ὑπῆρχε μέγας νομοθέτης.
Ἐθεσε σοφοὺς νόμους, οἱ δόπιοι ἐρρύθμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἐβραίων.
Ιδού μερικοὶ ἀπὸ τοὺς περιφήμους νόμους τοῦ Μωυσέως.

Ἐὰν κανεὶς κάμῃ ζημίαν εἰς ξένον χωράφι ἢ εἰς ξένον ἀμπέλι, νὰ τὴν πληρώσῃ μὲ τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὰ χωράφια του ἢ τὸ ἀμπέλι του.
Χήραν καὶ ὄρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Νὰ μὴ γίνης αἰτία νὰ τιμωρηθῇ ὅθισσε.

Οποιος καταφασθῇ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ δόπιος τοὺς κτυπήσῃ ἔξαπαντος νὰ θανατωθῇ.

Οἱ Ἐβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωυσέως ἐπέρασσαν τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ ἄλλους ἀρχηγούς καὶ κατέλαβον εὔκόλως τὴν Παλαιστίνην.
Μέγιστον κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλιατῶν, οἱ δόπιοι κατεῖχον τὴν νοτίαν παραλίαν.
Μετὰ μακρούς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλιαταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δύναμιν των.
Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἐβραίων, ὁ Δαβὶδ.
Οὗτος ἔξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν δόπιαν κατέστησε πρωτεύουσαν.
Οἱ Δαβὶδ ἦτο καὶ ἔξοχος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

‘Ουδές καὶ διάδοχός του Σολομών, βασιλεὺς μεγαλοπρεπής, ἔξηκοιούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρός του.’ Εγίνε περίφημος διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του. Κατεσκεύασε τὸ μοναδικὸν θαῦμα τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. ‘Ο ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (71 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἡ παρακμὴ τῶν Ἐβραίων ὑπῆρξε ραγδαία. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κύρον, οἱ Μακεδόνες κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

ΟΙ ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

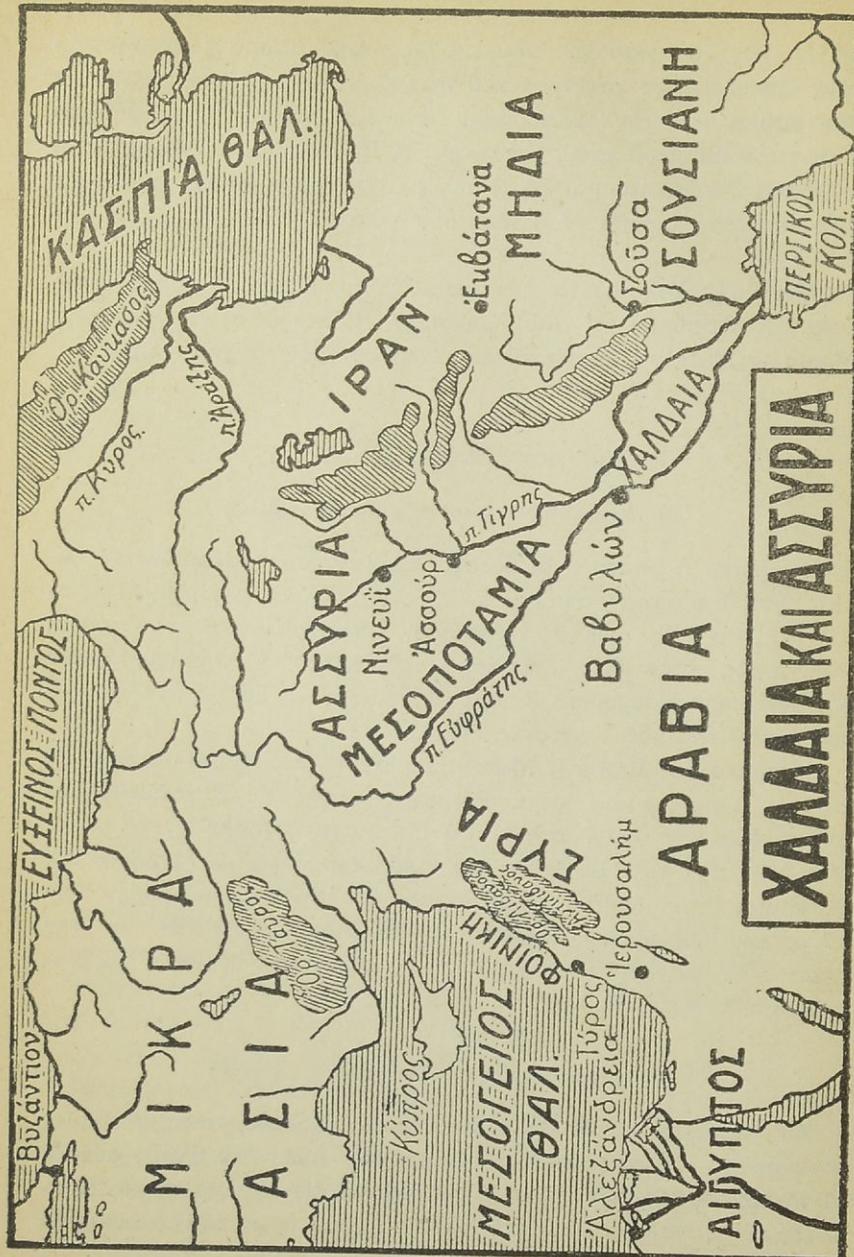
Οι ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας

‘Η χώρα, ἡ ὅποια εἶναι μεταξὺ δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ Εύφρατος καὶ τοῦ Τίγρητος, λέγεται Μεσοποταμία. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος καὶ πανάρχαιος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Αἱ πλήμμυραι τῶν δύο ποταμῶν ἔκαμνον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον.’ Εδῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου ἀπέδιδεν ἔκατοντα πλάσια.

‘Ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι, σημιτικῆς καταγωγῆς. Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο καὶ Χαλαδιοί, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νότια μέρη πηλησίου τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Ἀσσύριοι ἔξηπλωθήσαν πρὸς βορρᾶν, εἰς τὴν ὁρεινὴν χώραν τῶν σημερινῶν Κούρδων. Τοιουτορόπως ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν ἡ Ἀσσύρια καὶ εἰς τὴν νότιον ἡ Βαβυλώνια ἡ Χαλαδιαία.

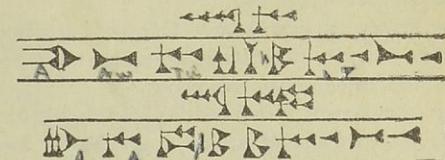
Ιστορικαὶ πηγαί. Σφηνοειδής γραφὴ

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἥλθον ἐκ δυσμῶν, πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζοντο εἰς ὅσα γράφει ὁ ‘Ηρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα σημερινού

αιῶνος Εύρωπαῖοι σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περίεργον καὶ πολὺ δύσκολον γραφήν των.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἔχάρασσον τὰ γράμματά των μὲ ὁξὺ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι κατόπιν ἐψήνοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Τὰ γράμματα αὗτὰ

Σφηνοειδῆς γραφή.

δμοιάζουν μὲ σφῆνας καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ὠνομάσθη σ φηνοειδής. Βιβλιοθῆκαι ὀλόκληροι εύρεθησαν ἀπὸ πλίνθους μὲ σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος

Οἱ Βαβυλώνιοι ὅταν ἥλθον εἰς τὸν κάτω Εὐφράτην, ἴδρυσαν εἰς τὰς ὅχθας του τὴν Βαβυλῶνα, ἡ ὁποία μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα ἔξεκίνησαν καὶ κατέλαβον ὀλόκληρον τὴν νότιον Μεσοποταμίαν. Τοιουτοτρόπως ἴδρυθη τὸ 2000 π.Χ. ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὕτου ὑπῆρξεν ὁ Χαμμούσης (1958–1917). Οὗτος ἦνωσεν ὄλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἔσουσίαν του καὶ ἔγινεν ὁ πραγματικὸς ἴδρυτης τοῦ ἀρχαίου κράτους τῆς Βαβυλῶνος. Ἡ φροντίς του ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὄργανωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμμουραμπὶ εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εύρεθη χαραγμένη ἐπάνω εἰς λιθίνην στήλην.

Οι νόμοι, τοὺς ὄποίους ἔθεσε, φανερώνουν ἀνωτέραν περὶ δικαιο-
σύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχήν του. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς οὗτος
θεωρεῖται ἐκ τῶν μεγαλυτέρων νομοθετῶν τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ
Μωυσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἥσαν πολὺ αὐστηραί.
Ἴδού μερικαὶ ἀπὸ αὐτάς :

“Αν υἱὸς ἐκτύπησε τὸν πατέρα, θὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

“Αν κανεὶς ἔξωρυξε τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, θὰ τοῦ ἔξο-
ρύξουν τὸν ἴδικόν του.

“Αν ἰστρός τις ἐνοστήλευσεν ἀνθρωπὸν ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ βα-
ρεῖαν πληγὴν, μὲν χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του,
θὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

“Αν ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρα-
τόν, δὲν μετέβῃ, καὶ ἀν ἀκόμη ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του
μισθοφόρον, ὁ ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἔνοχος θανά-
του. ‘Ο ἀντικαταστάτης θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.

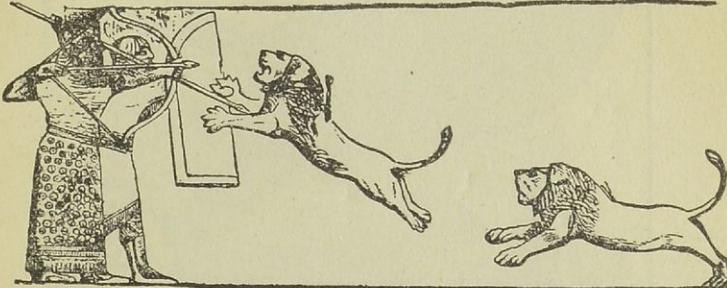
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμουραμπὶ τὸ κράτος παρήκμασε
καὶ ἐν τέλει κατελύθη ἀπὸ τοὺς Χετταίους, οἱ ὄποιοι κατῆλθον ἀπὸ
τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Βαβυλῶνα.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος

Οἱ Ἀσσύριοι εἶχον τὴν ἴδιαν γλῶσσαν, τὴν ἴδιαν γραφὴν καὶ
τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μὲν τοὺς Βαβυλωνίους. Ἐπειδὴ ἡ χώρα, εἰς
τὴν ὄποιαν ἔζων, ἦτο ὀρεινή, ἡσχιοῦντο περισσότερον μὲν τὴν
κτηνοτροφίαν καὶ μὲν τὸ κυνήγιον. Οἱ Ἀσσύριοι ἥσαν καὶ καλοὶ
πολεμισταί.

Κατ’ ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων.
Ἀργότερα ἡ δύναμίς των ηὔξηθη καὶ τότε ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξ-
αρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς τῶν Ἀσσυ-
ρίων ὑπῆρξεν ὁ Τεγλαφαλασάρ Α' περὶ τὸ 1100 π. Χ.
Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὸν ἄνω Εύφρατην τοὺς ἔχθρούς του καὶ τοὺς
κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βαβυ-
λωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν των.
Πρὸς δυσμὰς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν ὄποιαν ἐπέ-
βαλε τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα ἀσσυριακὸν κράτος, τὸ ὄποιον
ἐδημιούργησεν, ἔφθανεν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου
καὶ τοῦ περσικοῦ κόλπου.

’Αλλ’ ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσυρίου πατρὸς αὐτοῦ (668—626). Τὸν βασιλέα αὐτὸν οἱ Ἑλληνες ὀνόμασαν Σαρδανάπαλον καὶ ἐπλασαν πολλοὺς μύθους διὰ τὴν τρυφηλήν ζωήν του. Οἱ ἀσσυριμπανιμπάλαι ὑπῆρχε μέγας πολεμιστής καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Υπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔκαμε

Κυνήγιον λεόντων (ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον).

πολλοὺς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἡ ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἕκτασιν. Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικόν του ἔργον, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους Νινευὴν μὲ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἀνάκτορα. Τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων μὲ σφηνοειδῆ γράμματα.

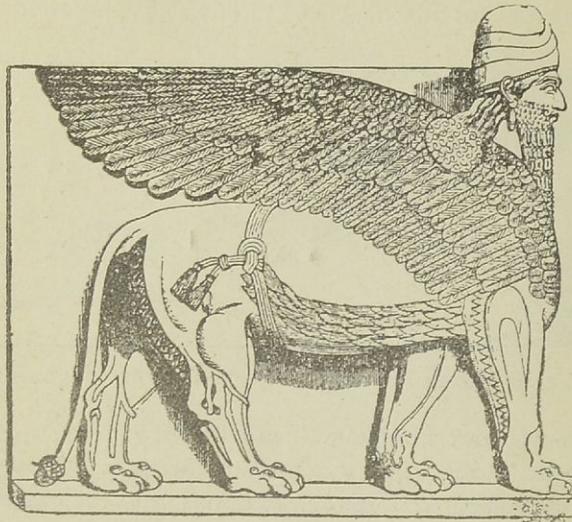
Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος

Μετὰ τὸν ἀσσυριμπανιμπάλα τὸ ἀσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπωφελήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος. Οἱ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κυαξάρης, μὲ τὸν ὄποιον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι, κατέλυσε τὸ κράτος τῶν ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν Νινευήν (612 π.Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν δὲ Ναβούχοδονόσωρ (604—561). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραὼ Νεκᾶ πλησίον τοῦ Εύφρατου, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ

πολιυετῆ πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἐβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαρύντων αἱ-χ' μαλώσι αὐτοῖς. Ἔστολισε τὴν Βαβυλῶνα μὲν μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὁχύρωσε μὲν τείχη.

539 π.Χ.

Πτερωτὸς ταῦρος.

Κοιλοσσιαῖον ἄγαλμα μὲν μορφὴν ἀσσυρίου βασιλέως, δόποιος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γενειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

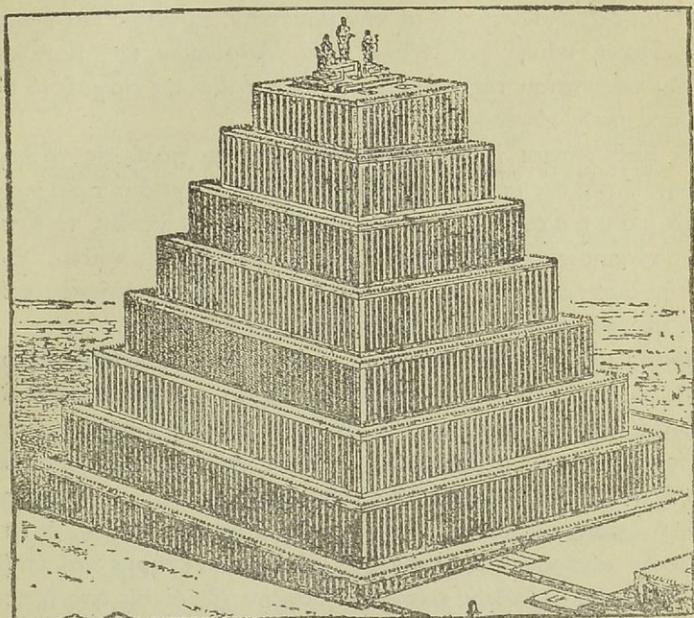
Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρήκμασε καὶ τὸ 539 π.Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κῦρον.

Θρησκεία

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεός των ἦτο ὁ Βῆλος (Ἥλιος), ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ἢ δὲ Μύλιττα, γυναικεία θεότης (Ἄφροδίτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βήλου κατεσκεύα-

σαν μεγάλους ναούς και ὑψηλούς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου
ἥτο ὁ πύργος τῆς Βαβέλ. Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως
δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἥτο ὁ Ἀσσούν.

Οἱ Ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαίων) ὀνομάζοντο μάγοι

Ἀσσυριακὸς ναός.

Πύργος μὲ πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἐτοποθετοῦντο
τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

καὶ ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρετήρουν δηλαδὴ τὴν
ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι'
αὐτῶν ἡδύναντο νὰ προΐδουν τὸ μέλλον. Ἐνῷ κατεγίνοντο εἰς τὴν
ἀστρολογίαν, εὗρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλωνιοί εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικη-
τικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἥτο ὁ βασι-

λεύς, ὁ ὄποιος ἔθεωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Τὰ σπουδαιότερα ἀξιώματα καὶ τὰ μεγάλα κτήματα κατεῖχον οἱ εὐγενεῖς. Ἐκτὸς τῶν εὐγενῶν μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ Ἱερεῖς, οἱ ὄποιοι ἡσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικήν. Εὐγενεῖς καὶ Ἱερεῖς ἦσαν αἱ ἀνώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνῆκεν ὁ λαός, ὁ ὄποιος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς Ἱερεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι ἡ Χαλδαῖοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθητικά. Ἡ καταμέτρησις τῶν γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἡνάγκασαν εἰς τοῦτο.. Ἔγνωριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς γνώσεις των αὐτὰς ἐκανόνιζον τὸ ἡμερολόγιον. Αὐτοὶ ὥρισαν ὡς μίαν τῶν διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἑβδομάδα. Εἰς αὐτοὺς ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαιρέσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60''.

Ἄλλα καὶ ὡς ἔμποροι οἱ Βαβυλώνιοι διεκρίθησαν πολὺ. Ἡ πρωτεύουσά των, ἡ Βαβυλὼν, ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον κέντρον τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὄποια φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἔγινε μέγα ἐμπορικὸν κέντρον καὶ ἐστολίσθη μὲ ὡραῖα κτήρια καὶ ἐπιβλητικοὺς ναούς. Ἡ Βαβυλὼν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ πολυανθρωποτέρα πόλις τοῦ κόσμου, ὀνομαστὴ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς. Ἐκ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἔθαυμάζοντο ἴδιως τὰ λινᾶ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα. Τὰ ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ ἐκεῖ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοίνικας.

Οἱ Ἀσσύριοι ἡσχολήθησαν περισσότερον μὲ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μὲ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις, τὰς ὄποιας ἐκαυσαν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὄποιους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφά των παριστοῦν σκηνὰς πολεμικάς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασσαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς.

Ἐν τούτοις διεκρίθησαν καὶ ὡς τεχνῖται. Περίφημοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ τάπτητές των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικὰ τέρατα.

Οἱ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων

φανερώνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικήν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτήριά των μὲ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοί, ἀνάκτορα καὶ τείχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτήρια κολοσσιαῖα μὲ παχεῖς τοίχους. Ἐπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει δὲ κίων λόγῳ τοῦ μαλακοῦ οἰκοδομικοῦ ύλικοῦ τῶν πλίνθων. Ἄλλ' ἔκαμαν μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἄψιδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἴδιως τοῦ ἵσχυροτέρου καὶ ὠραιοτέρου ἔξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλισαν τὰ ἀνάκτορά των μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Ἐπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην πληροφορούμεθα περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίαι αὐταὶ ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εύρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἴδιων τῶν Χετταίων. Ἐκ τούτων μανθάνομεν, δτὶ οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαός μὲ ἀξιόλογον καὶ ἴδιόρρυθμον πολιτισμόν. Ὁ λαὸς αὐτὸς ἔζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι **2000 π.Χ.** τεροὶ βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς Σημίτας οὔτε εἰς τοὺς Ἰνδοευρωπαίους, ἀλλὰ προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν λαῶν σημιτικῆς καὶ Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν Χετταίων ἦτο ἡ Χαττούσα, ἡ ὅποια ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μόγαζκιοϊ ἐπὶ τοῦ "Άλυος ποταμοῦ. Τὸ Χετταϊκὸν κράτος ἐξηπλώθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔγινε μεγάλη δύναμις. Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἐφθασεν εἰς ἔξαιρετικὴν ἀκμήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἥλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εύρεθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὅποιαν ὁ τότε βασιλεὺς των ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὸν διακανονισμὸν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Τὸ μέγα κράτος τῶν Χετταίων διελύθη περὶ τὸ 1200 π.Χ.

ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὁροπέδιον τοῦ Ἰράν. Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν

Ἀνατολικῶς τῆς Μεσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ δρός Ζάγρος, τὸ ὄποιον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὅρια τοῦ ὁροπεδίου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὁροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἔκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. “Ολη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἄριανή.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκητος ἔρημος, ἢ ὅποια ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος μὲν πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μηδία καὶ τὸ νότιον ἡ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων δρέων μὲν πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ Περσία, δρεινὴ καὶ αὐτή, ἔχει μεγάλας πεδιάδας, αἱ ὅποιαι ποτίζονται ἀπὸ πολλούς ποταμοὺς καὶ εἶναι εὔφορώταται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαίων, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοεθνίαν κατῆλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτούς ἐν τμῆμα, τὸ ὄποιον ἀπετέλουν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἐν ἄλλῳ εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἔνα κλάδον τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἄριους.

Τὸ μηδικὸν κράτος

Οἱ Μῆδοι κατ’ ἀρχὰς ἥσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ἥγεμονίας καὶ ἐπλήρωνον φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὑποτελεῖς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἡγεμονίας καὶ ἐσχημάτισαν κράτος μὲν πρωτεύουσαν τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς ἐκ τῶν ἥγεμόνων ἀνεγνωρίσθη τότε ὡς βασιλεύς. Ὁλίγον βραδύτερον ἡνάγκασαν καὶ τοὺς ὁμοφύλους των Πέρσας νὰ ὑπακούσουν εἰς αὐτούς.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Κυαξάρου οἱ Μῆδοι ἥλθον εἰς συνενόντοιν μὲ τοὺς Βαβυλωνίους. Οἱ δύο λαοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσ-

ρίαν καὶ κατόπιν πολιορκίας ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων Νινευήν (612 π.Χ.).

‘Η Μηδία ἀπέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. ‘Η Ἀσσυρία, καθὼς καὶ ὄλαι αἱ χῶραι πρὸς βορρᾶν, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἄλλοτε οἱ Ἀσσυρίοι, περιῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων. Πρὸς δυσμάς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀλυος, μὲ τὸν ὁποῖον ἔχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασίλειον τῶν Λυδῶν.

‘Ο νιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου Ἀστυγης (584-550) ὑπῆρχεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν Περσῶν ἔνας ἔξαιρετικὸς ἀνθρωπος, ὁ Κῦρος. Οἱ Πέρσαι ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα, ἐπανεστάτησαν τησαν κατὰ τῶν Μήδων καὶ κατέλυσαν τὴν ἔξουσίαν των. Ἀπὸ τότε Μῆδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τὸ δὲ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησαν ἡνωμένοι, ὡνομάσθη ἀδιαφόρως μηδικὸν ἢ περσικὸν κράτος.

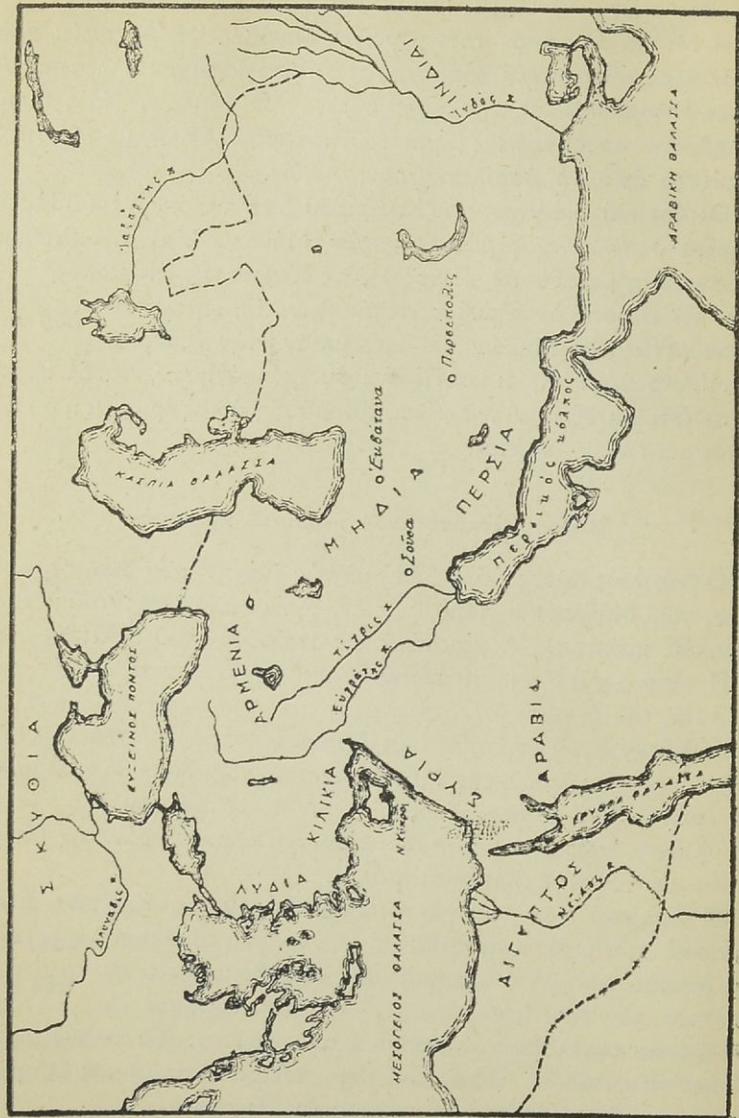
Κύρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους

‘Ο βασιλεὺς Κύρος (550-528) μὲ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο συγγενῶν λαῶν, τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν, ἔγινεν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους. Ἀρχαιοτέρα πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦσαν οἱ Πασαργάδαι. Κατόπιν ἔγινε πρωτεύουσα ἡ Περσέπολις, τὴν ὁποίαν ἀργότερα ἀντικατέστησαν τὰ Σούσα.

‘Ο Κύρος ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἴσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἦτο ὁ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροίσος. Οὗτος εἶχεν ἔνώσει ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ασίαν μὲ τὰς ἔκει Ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων Κύρου καὶ Κροίσου συνηντήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἵματηρά μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡττήθη ὁ Κροίσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὰς Σάρδεις. ‘Ο Κύρος ἐκυρίευσε τὰς Σάρδεις καὶ συνέλαβε τὸν Κροίσον αἰχμάλωτον. Τὸ πλούσιον βασίλειον τῶν Λυδῶν, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ασία μὲ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἔξουσίαν τῶν Περσῶν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ λυδικοῦ κράτους ὁ Κύρος ἐξετρά-

Χάρτης του περιφυκού αράτους ἐπὶ Δαρέου Α'

τευσε κατὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα ἀμάχητι. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βαβυλωνιακοῦ 538 π.Χ. κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν εἰς τὸν Κῦρον. Εἰς τοὺς Ἐβραίους, οἱ ὅποιοι τὸν ἔχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτήν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοι-

‘Ο τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας.

κοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. ‘Ο Κύρος ἀνέλαβε τὸν ἄγῶνα κατὰ τῆς[¶] Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀναλοτάς. ’Αλλὰ κατὰ 528 π.Χ. τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὅποιον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἀπέθανε.

Τὰ ιστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του μαρτυροῦν, δτὶ ό Κύρος ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἔξοχος πολιτικός καὶ φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς ἡττημένους ἐχθρούς του.

‘Ο νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὅποιον ό ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. ‘Ο τάφος αὐτὸς σώζεται μέχρι σήμερον. ‘Ἐπ’ αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἥ δόποια λέγει: «Ἐγὼ ό Κύρος, βασιλεὺς τῶν Ἀχαιμενίδων».

Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρου

Τὸ ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱός του Καμβύσης (528-521). Οἱ ἡγεμῶν οὗτος ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκήν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανάστασις ἔξερράγη εἰς τὴν Περσίαν. Οἱ Καμβύσης ἡγαγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὅδὸν ὄμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρχεν ὁ Δαρεῖος Α' (521-485) ὁ ‘Υστάσπιος, ὅπως τὸν ἀναφέρουν οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικήν του ὀργάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμίν του. Ἀλλ' αἱ ἀτυχεῖς ἐκστρατεῖαι του κατὰ τῆς Ἐλλάδος ἐσκίασαν τὴν δόξαν του.

Οἱ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαρείου Ζέρξης, μὲ τὴν ἀπόφασίν του νὰ συνεχίσῃ τὴν προσπάθειαν τοῦ πατρός του διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἐλλάδος, ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν χώραν του συμφοράς. Αἱ καταστρεπτικαὶ ἥτται τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου του ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας ἔγιναν αἰτία νὰ ἀρχίσῃ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ κατάρρευσις τῆς τεραστίας περσικῆς δυνάμεως.

Τὸν Ζέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης Α' καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀπέκτησεν ἐκ τῆς συζύγου του Παρυσάτιδος δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην Β', ὁ ὅποιος ἔγινε βασιλεὺς, καὶ τὸν Κύρον τὸν νεώτερον.

Τὸν Ἀρταξέρξην Β' διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱός του Ἀρταξέρξης Γ', ὁ ὅποιος κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασίλειόν του.

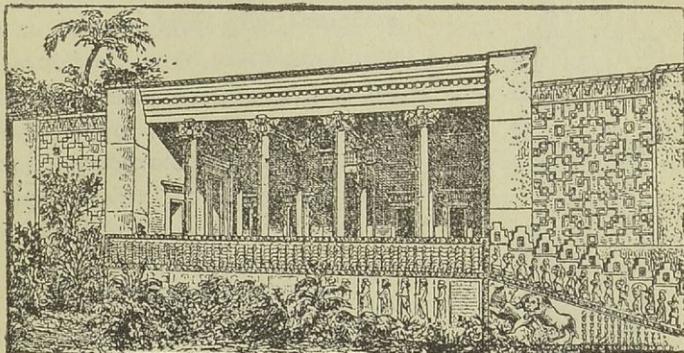
Ἀλλ' ἡ μοιραία ὡρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Οἱ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου Γ' Δαρεῖος Γ' ὁ Κοδομανὸς (336-330) ὑπῆρχεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ο πολιτισμὸς τῶν Περσῶν

Οἱ Πέρσαι ὡς Ἰνδοευρωπαῖοι εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὁξεῖαν ἀντίλη-

ψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὥραῖον.
Ἄπὸ τοὺς διαφόρους λαούς, τοὺς ὅποίους κατέκτησαν, παρέλαβον
ὅτι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικοὺς
λαούς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν δυνά-
μεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὅποιαι εύρισκονται εἰς αἰώνιον
πόλεμον μεταξύ των. 'Ο θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ "Α χ ο υ ρ α Μ ἀ σ δ α,
εἶναι ὁ πιλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθούς τοὺς ἀγγέλους

Περσικὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις).

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὑψηλοὶ καὶ
λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ ἐλαφρότητα.

καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. 'Ο θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ 'Α ριμάν,
ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ
καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητής ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν θὰ ἔξελθῃ
ὁ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας των εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο
ἡ θρησκεία αὐτὴ ὀνομάσθη Πυρολατρία. Οἱ θεοί των δὲν
είχον ναούς καὶ ἀγάλματα. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαίθριον
ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρέων. Ἱδρυτής τῆς θρησκείας εἶναι ὁ Ζαρα-
τούστρας (Ζωροάστρης, 7ος π.Χ. αἰών), ἡ δὲ διδασκαλία του
περιέχεται εἰς τὸ ιερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν Ζὲνδ-Αβέ-
σταν.

Οἱ Πέρσαι ἤσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαι-

οκτήμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργούς. Ἡ πρώτη τάξις ἡτο προνομιοῦχος καὶ κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ Ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἡτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπήκοοί του.

Οσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν μᾶς ἐκπλήσσονταν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσιαι Ἱαίθουσαι τελετῶν καὶ ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλῆθος κομψῶν κιόνων, πλουσία διακόσμησις μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν περσῶν βασιλέων.

Ἡ σημασία τῶν ἀνατολικῶν λαῶν

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τοὺς σπουδαιοτέρους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἴδομεν τὴν καταγωγήν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν παρακμήν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μὲ σαφῶς διακρινομένας τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα καὶ ἴσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν προώδευσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης ὁφείλονται εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις δὲν

Περσικὸς κίων
(ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων).

Ἐχει ύψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον εἶναι ψυδόνυμο μέτρων ύψους καὶ κοσμεῖται μὲ δύο ταύρους ἡνωμένους.

ἡ δυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔνα ἀνώτερον καὶ μόνιμον πολιτισμόν. Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ τὴν ἴδιαν κοινωνικὴν ὄργανωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων του. Οἱ γαιοκτήμονες εὐγενεῖς ἐπίεζον

τὸν λαὸν καὶ ὁ κλῆρος περιώριζε τὴν ἐλευθέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἑθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. ‘Ο πολιτισμός των μόνον πρακτικὰς ἀνάγκας ἔξυπηρέτει. Ἡτο ἐπομένως φυσικὸν νὰ ἐκλείψῃ μαζὶ μὲ τὸν κόσμον, δὸποιος τὸν ἐδημιούργησε.

Τὸ ἀντίθετον συνέβη ἀργότερα μὲ τοὺς Ἕλληνας. ‘Ο πολιτισμός των ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης πνευματικῆς προόδου καὶ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου των. Δι’ αὐτὸ τόσον πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἀρετῶν των, ὥστε, ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην οἱ Ἕλληνες νὰ διεξαγάγουν ἀγῶνα φοιτερὸν καὶ ἄνισον κατὰ τῶν Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφεραν συντριπτικὸν κτύπημα ἐναντίον των, ἀπὸ τὸ δόποιον οὐδέποτε κατόπιν κατώρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην Ἑλλήνων καὶ Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ

***Η σημασία τῶν περσικῶν πολέμων**

Μὲ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἔθνικῆς μας ἱστορίας. Οἱ μεγάλοι πρόγονοί μας μὲ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὸν ἀπαράμιλλον ἡρωισμόν των ἔσωσαν τότε τὴν πατρίδα καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸν ἀσιατικὸν κατακλυσμόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δὲν ἔχει μόνον δι' ἡμᾶς τοὺς "Ελληνας ἔξαιρετικὴν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν κόσμον διάκλητον. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὄποια συνέβησαν κατ' αὐτήν, ἀποτελοῦν σπουδαῖον μέρος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

***Η τύχη τοῦ κόσμου θὰ ἥτο διαφορετική, ἢν οἱ "Ελληνες δὲν κατώρθωνον νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Πέρσας.**

***Η Ἑλλὰς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων**

Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες εἶχον συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἔνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ δλους τοὺς ἄλλους, τοὺς διοίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον β αρβ αρουσ. Ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἐν κράτος.

Παρ' ὅλην ὅμως αὐτὴν τὴν διαίρεσιν ἴσχυροι ἡθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς "Ελληνας ἡνωμένους μεταξύ των. Τοιούτοι δεσμοὶ ἥσαν ἡ ἴδια γλῶσσα, ἡ ἴδια θρησκεία, τὰ ἴδια ἡθικοὶ καὶ ἔθιμοι καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

***Απὸ τὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα, τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν μὲ διαφορετικὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν δργάνωσιν.**

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν μὲ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ δὲν ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πνευματικὴν ἔξύψωσιν καὶ τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν πόλιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὅργάνωσίν της αὐτὴν ἔγινεν ἡ μεγαλυτέρα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πελοποννησιακὴ συμμαχία, ἡ ὅποια ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὠργανωμένη σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθη ὁ περισικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν διέφερεν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰ σύμφεροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἔξυψωσιν τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένους (507 π.Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν του καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης μεταξὺ Ἐλλήνων καὶ Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ τοιουτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς Ἀσιάτας.

Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος

Δαρεῖος

Τὸ περσικὸν κράτος ἦτο ἀπέραντον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Δαρεῖος Α'. Ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανε μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ ὄργανωτὴς τοῦ ἀχανοῦς κράτους του. Διήρεσεν αὐτὸν εἰς εἴκοσι διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὅποιαι ἐλέγοντο σατραπεῖαι. Εἰς ἑκάστην σατραπείαν διώριζε τὸν διοικητήν, τὸν σατράπανην, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε μεγάλα δικαιώματα. Ἐφήρμοσε δηλαδὴ τὸ σύστημα διοικήσεως, τὸ ὅποιον σήμερον λέ-

γομεν ἀποκεντρωτικόν. Ὁ σατράπης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συναθροίζῃ καὶ νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τὰ Σοῦσα τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον οἱ πολῖται διὰ τὸν βασιλέα. Ἀλλο σοβαρὸν

καθῆκον τοῦ σατράπου ἦτο νὰ ἔχῃ πάντοτε ἔτοιμον στρατὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐθέντου του. Αἱ παράλιοι πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἔχουν ἔτοιμον ναυτικόν. Φοινικικά, αἰγυπτιακά καὶ πλοιαὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὃ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τοῦ πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν ἐπιθεωρητῶν, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα

Δαρεῖος Α' (ἀπὸ περσικὸν ἀνάγλυφον).

περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἤσαν καὶ ἐλέγοντο «ὁ φθαλμοὶ τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἄλλα καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντισεν

ὅ Δαρεῖος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμικῆθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικούς σκοπούς κατεσκεύασεν ὁδούς, οἵ ὅποιαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὡρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἵ λεγόμενοι σταθμοί. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἴδος ταχυδρόμων, οἵ ὅποιοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια ἔφερον τὴν προτομήν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο δαρεῖκοι.

‘Ο Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κύρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἴσχυροτέρα δύναμις. Δι’ αὐτὸν οἱ ‘Ἐλληνες ὡνόμασσαν τὸν Δαρεῖον «μέγαν βασιλέα», ἔξηκολούθησαν δὲ νὰ ὀνομάζουν τοιουτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ’ αὐτὸν πέρσας βασιλεῖς.

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τῶν Περσῶν ἔγιναν καὶ αὐταὶ ὑπήκοοι των. Ἡκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ ‘Ἐλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τοῦ Κροίσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροῖσος ἔξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πο-

Πέρσαι πολεμισταί

(παράστασις ἐπὶ βερνικωμένων πλίνθων εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων).

λιτισμὸν τῶν. Ὅταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις τῶν ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρδεις καὶ εἶχον τὰς ἴδιας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ περσικοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν τῶν, τὴν ὅποιαν εἶχε σεβασθῆ δικροῖσος, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ο Δαρεῖος διώρισεν εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ἐμπίστους του Ἐλληνας ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἔχουσίαν, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο τούροι νοι. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις τῶν, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν τυφλῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ Ἱωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὔκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουν.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν

Ἡ Ἱωνικὴ ἐπανάστασις

Ο Δαρεῖος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ὁργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ’ ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δούναβεως εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν, ἀλλ’ ἡναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπρακτος. Τὸν ἔβοιθησαν τότε πολὺ οἱ τύραννοι τῶν Ἱωνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι τὸν συνώδευσαν μὲ τοὺς στόλους των.

Μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐκέρδισε τὴν εύνοιαν τοῦ Δαρείου. Ἐπειδὴ ὅμως κατόπιν ἔθεωρήθη ὑποπτος ἔνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως, τὴν ὅποιαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὰ Σούσα. Ἐκεῖ τὸν ἐκράτησε, διὰ νὰ τὸν ἔχῃ δῆθεν σύμβουλόν του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰστιαίου ἐκυβέρνα τὴν Μιλήτον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρός του Ἀρισταγόρας.

Ο Δαρεῖος κατὰ συμβουλὴν τοῦ νέου τυράννου τῆς Μιλήτου ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Νάξον, ἀλλ’

ἀπέτυχε. Κατόπιν αύτοῦ ὁ Ἀρισταγόρας περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειάν του καὶ διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ ἔξεγείρῃ τοὺς Ἰωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερός του Ἰστιαῖος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἐπεισε λοιπὸν τὰς Ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἔξε- 499 π.Χ. δίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἡρχισαν νὰ ἑτοιμάζουν στρατόν. Κατόπιν ὁ Ἀρισταγόρας μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἤρνήθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ὅμοφυλοι μὲ τοὺς Ἰωνας καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν εἰς βοήθειάν των 20 πλοϊα μὲ δλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθεσαν ἄλλα 5 οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εύβοιας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἤλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἦνωθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὄλοι μαζὶ ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτευούσης τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὅμως ἀντέστη καὶ οἱ ἐπαναστάται τὴν ἐπολιόρκησαν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας αἰφνιδία πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν.

Οἱ Ἰωνεῖς μὲ τοὺς συμμάχους των ἡναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐνικήθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἰωνας, οἱ ὅποιοι ἔξηκολούθησαν τὸν ἄγωνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ’ οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα. Ἰσχυρὸς 494 π.Χ. περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν Ἰωνικὸν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ’ ὀλίγον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μιλήτον, τὴν ὅποιαν ἔκαυσαν. Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δρᾶμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «Μιλήτου ἄλωσις», ἥ συγκίνησίς των ὑπῆρξε τόση, ὡστε ὅλοι ἀνελύθησαν εἰς δάκρυα. Μετὰ τὴν Μιλήτον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς πόλεις, τὰς ὅποιας ἐτίμωρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος εἶχεν ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὅποιαι ἤκμαζον ἔως τότε, καὶ ἔγινεν ἡ ἀφορμὴ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ο Δαρεῖος ὡργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων καὶ ἰδιαι-
τέρως τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν δποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς
Ἰωνας. Τόση μάλιστα ἦτο ἡ ὁργή του, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος,
ὅτε διέταξεν ἔνα δούλον νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν τρεῖς φορὰς κατὰ τὴν
ῶραν τοῦ δείπνου: «Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων». Ἄλλὰ καὶ
ὁ ἔκπτωτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἰππίας, ὃ δποῖος εύρισκετο

εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπιστέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας, διή-
γειρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων
παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ως εὔκολον ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδού-
λωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ δποία θὰ τὸν ἀπήγλασσεν ἀπὸ κάθε μελλον-
τικὴν ἀνησυχίαν.

Ο Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν ὁ μέγας ἄγων μεταξύ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὅπιος εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Περσικὸν ἢ Μηδικὸν πόλεμον.

Τὸ 492 π.Χ. ὁ Δαρεῖος ἔστειλε τὸν γαμβρόν του Μαρδόνιον μὲ ἴσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ὑπέταξε τὴν Θράκην **492 π.Χ.** καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος του ἔπλεε πλησίον τῆς παραλίας. Εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ "Αθώ ὅμοιος (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ 'Αγίου Ὄρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφήν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μὲ τὰ πληρώματά των συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὅπισσω ἀπρακτός, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους

Οὐ Δαρεῖος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου. Κατενόει, ὅτι, ἐν ὕστερον Ἑλλὰς ἐλευθέρα, δὲν θὰ ἡσύχαζον αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἔτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὄνδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς. Πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ φόβον συνεμορφώθησαν μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιάται ἔξεδίωξαν τοὺς κήρυκας.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἴσχυρὸν στρατόν, τὸν ὅπιον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 π.Χ. Ἀρχηγοὺς τῆς ἐκστρατείας διώρισε τὸν Δατίν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Αὔτοὶ ἡκοιλούθησαν διαφορετικὴν ὄδὸν ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Εύβοιαν. Μαζί των εἶχον τὸν γέροντα Ἰππίαν ὡς σύμβουλον καὶ σύμμαχον, διότι ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἔξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εύβοιαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Κάρυστον μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διησθύνθησαν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν. Οἱ Ἐρετριεῖς ἀντέστησαν ἐπί τινας ἡμέρας, ἀλλ’ εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοίκους τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὅποιους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρεῖον. Υστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Αττικήν. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἰππίου ἀπεβίβασαν τὸν στρατὸν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Μαραθῶνος.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος

Οἱ Ἀθηναῖοι μόλις ἔμαθον, ὅτι οἱ Πέρσαι ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθώνα, ἦτοι μάσθησαν νὰ τοὺς ἀποκρούσουν. Ἐστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ο Φειδιππίδης ἔφθασεν ἐκεῖ ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους. Ὡμίλησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πνεῦμα πανελλήνιον. Ἐτόνισεν ἴδιαιτέρως τὴν σημασίαν τοῦ ὁγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἐρέτρια,

Ἐλλην ὁπλίτης.

εἶπεν, εἶναι ἡδη ὑπὸ τὴν περσικὴν κατοχὴν. Μὲ τὴν ἀπώλειάν της ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν ἀσθενεστέρα κατὰ μίαν ἀξιόλογον πόλιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ’ ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικούς δὲν ἤδυναντο νὰ ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνη πανσέληνος. Ἡτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν χιλίους στρατιώτας πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὅλῳ 10.000 παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθώνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὅποιων ὑπερεῖχεν ὁ Μιλτιάδης. Εἰς πολεμικὸν

συμβούλιον, τὸ δποῖον ἔγινε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φειδιππίδου ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνῶμαι τῶν στρατηγῶν ἔδιχάσθησαν. Ὁ Μιλτιάδης προέτεινε νὰ γίνῃ ἀμέσως ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ἔχθροῦ καὶ μὲ τὴν γνώμην του συνέφωνησαν ἄλλοι τέσσαρες στρατηγοί. Οἱ ὑπόλοιποι πέντε ἔλεγον, ὅτι ἐπρεπε νὰ περιμείνουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι ἡρχισαν νὰ κινοῦνται ὑπόπτως οἱ ὄπαδοι τοῦ Ἰππίου. Τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ὁ δποῖος ἐτάχθη μὲ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἀπόφασις πλέον ἐλήφθη. Ἐπρεπε νὰ ἐπιτεθοῦν τὸ ταχύτερον.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἔξῆς στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ δποῖον ἀπὸ τότε ἡκοιλούθησαν μεγάλοι στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, τιμῆς ἔνεκεν, εἶχε παρατάξει τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἔξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως του πρὸς τὸ ἔχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησεν ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας. Κατόπιν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῇ μὲ ὅρμήν.

“Οταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν τρέχοντες τόσον, ώστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλούς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ δποῖον ἔγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἡνάγκασε τοὺς ἀπεναντί του Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα ἄκρα τῆς ἔχθρικῆς παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ δποῖα ἐζήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ὄγών αἵματροτάτος. Οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἐπτὰ πλοῖα. Ἡ χιλιάδες Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν αὐτὴν πάλην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχος Καλλί-

μαχος καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος. 'Ο ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κυνέγειρος ἔπεσεν ἡρωικῶς, ἐνῷ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. 'Ἐν δὲ ἐφοιεύθησαν 192 Ἀθηναῖοι.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος διηυθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ἴδεαν, ὅτι θὰ εύρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. 'Αλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. "Ἐσπευσεν ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι, ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὄπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἴδιαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2000 Σπαρτιᾶται. 'Αλλ' ἥτο πλέον ὀργά. 'Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθώνα. "Οταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν, συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην των καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σπάρτην. 'Ἐλυπήθησαν πολύ, διότι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ λάβουν καὶ αὐτοὶ μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ μοιράσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους τὴν δόξαν διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

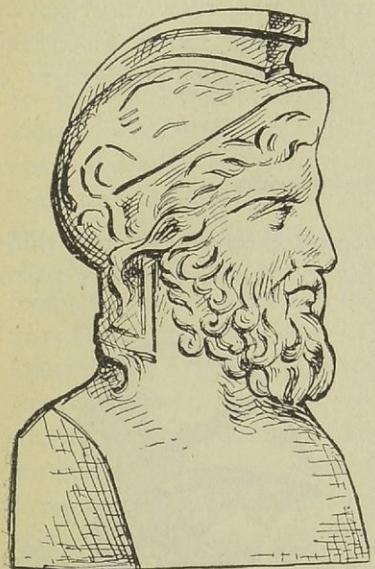
'Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεούς. 'Εξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὅποῖς μὲ τὸ εὐφυὲς σχέδιόν του ἔγινεν αἴτιος τῆς νίκης. Διὰ νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθου. 'Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα, τὸ ὅποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος :

Ἐλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύραμιν.

·Η σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθώνος

·Ο Μιλτιάδης

·Η σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθώνος ὑπῆρξε μεγίστη. ·Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἐλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν δὲ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των: « *Πρῶτοι, λέγει, Ἀθηναῖοι δρόμῳ ἐξ πολεμίους ἔχοήσαντο, πρῶτοι δὲ ἡνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν ὁρῶντες καὶ ἄνδρας τοὺς ταύτην ἐσθῆμένους· τέως δὲ ἦν τοῖς Ἑλλήσι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκοῦσαι »>. ·Ἐξ ὅλου δὲ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὅποιαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθώνος, τοὺς ὀδήγησε πολλάκις εἰς νέους θριάμβους.*

Μιλτιάδης.

·Ο Μιλτιάδης, δὲ νικητὴς τοῦ Μαραθώνος, ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. ·Ητο ἀνεψιὸς ὅλου Μιλτιάδου, δὲ ὅποιος ἐπὶ Πεισιστράτου ἴδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. ·Οταν ἀπέθανεν ὁ θεῖός του, ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ

ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰωνών.

·Ο Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὀργάνωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλεύσει τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστρου. Διὰ τὴν πεῖράν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικήν

του ἀξίαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔξέλεξαν ἐνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Ἄλλ ἡ ἔξαιρετικὴ τιμὴ, τὴν ὅποιαν ἀπέδωκαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Μιλτιάδην μετὰ τὴν νίκην, ἐμεγάλωσε τὸν ἐγωισμὸν καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε θλιβερόν. Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ Ἰδιος ἐπληγώθη βαρέως. Οἱ ἔχθροι του τὸν κατηγόρησαν τότε, ὅτι ἔξηπάτησε καὶ ἐζημίωσε τὰς Ἀθήνας καὶ ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον πεντήκοντα τολάντων. Ολίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱός του Κίμων.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς

Δύο νέοι καὶ ἔξοχοι πολιτικοὶ ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἡσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

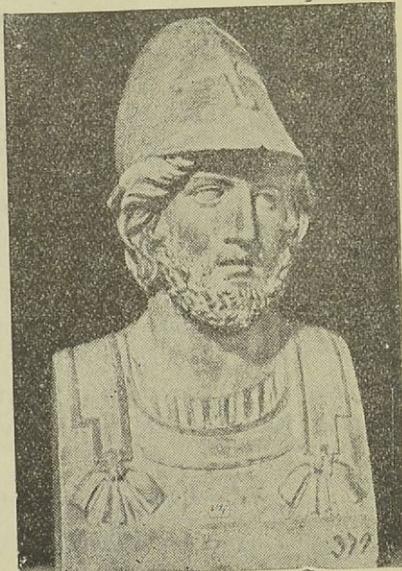
Ο Ἀριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρεῖαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἥρεμον, εὐθὺν καὶ δίκαιον χαρακτῆρά του. Ἡτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὅπηρέτησε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὅχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ’ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον. Οὐδέποτε ἔχρησιμοποίησε τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, εἰς τὰ ὅποια ἀνῆλθε, διὰ νὰ πλουτήσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσον πτωχός, ὃστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του.

Ἀριστείδης.

Παροιμιώδης ἦτο διά τὴν ὅποιαν ἐπωνυμάσθη δίκαιος. Ὄταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἤκουόσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου «οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος ἀλλ᾽ εἶναι θέλει», ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Πράγματι δὲ Ἀριστείδης δὲν ἥθελε μόνον νὰ φαίνεται δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς, ἀλλ᾽ εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας μὲ τὸν ἀντίπολόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, διόποιος εἰς τὸ τέλος κατώρθωσε νὰ τὸν ἔξορίσῃ.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρχεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἡτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἔξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του, τὰ δόποια ἀπέβλεπτον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν δόποιον συνώδευεν ἔκτακτος δραστηριότης. Ὁ μέγας ἀθηναῖος ιστορικὸς Θουκυδίδης δίδει τὴν ἔξης σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: «Ο Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβίτητον ἡ μεγάλη ἄξια τῆς μεγαλοφυτίας. Ἡτο ἵκανὸς νὰ σχηματίζῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κοίσιν δρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα προβλήματα καὶ νὰ κάμην ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Μὲ ἔνα λόγον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ, διτὶ δ ἀνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν δόποιαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην ἥδυνατο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὑρίσκῃ ἐκ τοῦ προχειρού τὰ δρθὰ καὶ τὰ πρέποντα».

Θεμιστοκλῆς.

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἔθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγώνων μὲν τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἥττάν των δὲν θά ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικῶτας πολιτικὸς ἔζήτει ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲν ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, θά ἡδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Εἰς τὸ πρόγραμμά του αὐτὸν συνήντησε σφιδρὰν ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Ἐφοβοῦντο, ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητῶν, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ τῆς τελευταίας τάξεως, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βάρος τῆς ἴδικῆς των.

‘Ο Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Ἀριστείδου ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικόν του πρόγραμμα. Ὡχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιᾶ. Μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ τοιουτοτρόπως ἔκαμε τὰς Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἔξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνος.

Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν

Θάνατος τοῦ Δαρείου

‘Η πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ὁ ἀγών ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελείωσεν, ἀπεδείχθη ὄρθη. ‘Ο Δαρεῖος ἐταράχθη μὲν ἀπὸ τὴν ἥτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἔξηκολούθησεν ὅμως νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ τὸν μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθιανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ζέρης (485 π. Χ.).

‘Ο θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξεν εὔτυχὲς γεγονός διὰ τὴν Ἑλλάδα. ‘Ο νέος βασιλεὺς ὅχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς καθὼς καὶ τὴν πεῖραν τοῦ πατρός του, ἀλλ’ ἦτο προσέτι ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλός.

‘Ο Ζέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος

‘Ο Ζέρξης κατ’ ἀρχὰς δὲν ἔφανη πρόθυμος νὰ ἔγκρινῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρός του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐκστρατείας κατώρθωσαν νὰ τὸν παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τῶν. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικήν καθ’ ὅλον τὸ κράτος στρατολογίαν καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη, εἰς τὰ ὄποια πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλα τρία τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστίᾳ δύναμις, μοναδική διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1.700.000 πεζούς, 80.0000 ἵππεῖς, 1207 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 3000 φορτηγά. Διαφορετικοὶ λαοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαούς μὲ τὰς ποικίλας ἐνδυμασίας καὶ τὰ διαφορετικὰ ὅπλα περιγράφει ὁ πατήρ τῆς Ἰστορίας Ἡρόδοτος.

‘Ο Ζέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον τὴν ἄνοιξιν τοῦ 480 π. Χ. Εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ 480 π.Χ. Ἐλλησπόντου κατὰ διαταγὴν του εἶχον κατασκευασθῆ δύο γέφυραι ἀπὸ μικρὰ πλοῖα μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, ἀλλὰ σφοδρά τρικυμία τὰς κατέστρεψεν. ‘Ο Ζέρξης ὅταν ἤμαθε τοῦτο, ὠργίσθη πολὺ καὶ εἰς τὴν παραφοράν του διέταξε νὰ φονεύσουν τοὺς μηχανικούς, οἱ ὄποιοι κατεσκεύασαν τὰς γεφύρας, καὶ νὰ μαστιγώσουν τὴν θάλασσαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέαι γέφυραι κατεσκευάσθησαν, αἱ ὄποιαι ἦσαν ἔτοιμαι, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ζέρξης. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἐπτὰ νύκτας ἔχρειάσθη ὁ στρατός του, διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Εύρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκόρπιζε τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ ὅλοι οἱ λαοί, ἀπὸ τοὺς ὄποιους ἐπέρασεν, ἐπροσκύνησαν τὸν παντοδύναμον βασιλέα.

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἰσθμὸν

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἤμαθον τὰς ἔτοιμασίας τοῦ Ζέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ

μαντείον ἀπήντησεν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους. Διάφοροι ἔρμηνεῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ξύλινα τείχη ἥσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἦδυναντο νὰ φέρουν ὅπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν διὰ τὴν πατρίδα των καὶ ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν πανελλήνιον συνέδριον εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου μὲ σκοπὸν νὰ ὁργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἑχθροῦ. Ὁλαι σχεδὸν οἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ δόποιοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἦνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους. Ὡς ἀρχηγοὺς ἀνεγνώρισαν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἡ Ἑλλὰς παρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν ἦνωμένη εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὐτή, οἱ Ἀθηναῖοι ἔθυσίασαν τὰ πρωτεῖα των. Ἔδεχθησαν νὰ γίνουν οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὃχι μόνον κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολονότι αὐτοὶ διέθετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

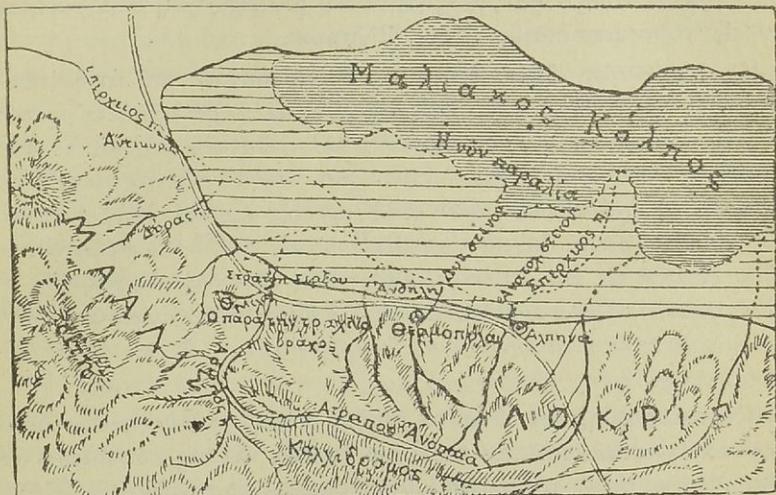
Οταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἐπληροφορήθησαν, ὅτι οἱ Πέρσαι, χωρὶς νὰ συναντήσουν ἀντίστασιν, ἔφθασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀπεφάσισαν ἀμέσως νὰ καταλάβουν μὲ στρατὸν τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρὸς νότον πορείαν τοῦ Ζέρξου. Ἐλαβον ἐπίσης τὴν ἀπόφασιν νὰ πλεύσῃ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριον τῆς Εύβοίας, τὸ Ἀρτεμίσιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἰσόδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν

Ο βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7000 Ἑλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου συνεδρίου.

Ἐλληνικὸς στόλος ἐξ ἄλλου ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὅποιών τὰ 150 ἥσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εύρυβιάδου ἐπερίμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

‘Ο Ζέρξης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν, ὅτι ὀλίγοι Ἑλληνες ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδαν κατέχουν τὸ στενόν, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ προχωρήσῃ. Τὸ στενὸν αὐτὸν ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία δίοδος μεταξὺ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ δίοδος ἦτο τόσον στενή, ὡστε μία μόνον ἄμαξα ἥδυνατο νὰ περάσῃ. ‘Ο ἐν τῷ μεταξὺ χῶρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στενοῦ ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί. ’Εξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκο-

Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν.

λοδιάθετον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλῆθος ἐπρεπε κατ’ ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ζέρξης. Ἡτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεῖα ὁδός, διὰ τῆς ὧδοίς ἐγίνετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ.

‘Ο Ζέρξης ἐνόμισεν, ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι ἔφύλασσον τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἔβλεπον τὸν ἀναρίθμητον στρατόν του. Ἡπατήθη ὅμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι’ αὐτὸν ἔστειλεν ἔνα κατάσκοπον ἵππεα νὰ ἴδῃ, πόσοι ἦσαν

καὶ τί ἔκαμνον. 'Ο οἶπενς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. 'Ολίγοι Σπαρτιάται ἐφούρουν τὸ στενὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὰ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ζέρξην.

'Ο Ζέρξης δὲν ἦδύνατο νὰ ἔννοήσῃ ὅσα ἤκουσεν. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἑξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὃ ὅποιος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἥκολούθει τώρα τὸν περσικὸν στρατὸν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. "Οταν ὁ Δημάρατος παρουσιάσθη ἐνώπιόν του, ὁ Ζέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπαιδον τῶν Ἑλλήνων.

'Ο Δημάρατος, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπίντησε: «Βασιλεῦ, οἱ Ἑλληνες εἶναι λαὸς πτωχός, ἄλλὰ μὲ μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχοντες ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας εἰς τὸ στενὸν καὶ δὲν αὐτὸν ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχοντες τὴν ἔξης συνήθειαν: "Οταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν, τότε στολίζονται τὰς κεφαλάς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως, ὅτι, ἀντὶ ψυτάξης αὐτούς, καθὼς καὶ ἐνείρουν οἱ ὅποιοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀγτισταῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῇς φεύστην, ἀν δὲν γύρουν αὐτά, τὰ δοπιὰ λέγοι». »

Λέγεται ἀκόμη, ὅτι, ὅταν ὁ Ζέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀσκοπὸν ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν: «Μολὼν λαβέ».

'Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἑλληνες θὰ σκεφθοῦν ὡριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπιτεθοῦν. 'Αλλ' οἱ Πέρσαι ἀπέκριούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Ζέρξης ἔστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὅποιοι ἀπέτελουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὅμως ἡ τύχη δὲν ἤτο διαφορετική.

'Απὸ τὴν δύσκολον θέσιν ἔβγαλε τὸν Ζέρξην ἡ προδοσία. "Ενας φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὃ ὅποιος ὡνειρεύετο πλοῦτον καὶ τιμᾶς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ζέρξην, ὡδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν τοῦ ὅρους εἰς τὰ

νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὅποιαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν ἐνδόξως μαζί του.

‘Ο Λεωνίδας διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν φθορὰν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἔχθρων, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ’ ἐπετέθη μὲ δρμὴν ἐναντίον των. Ἀγρία μάχη ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἑλληνες μάχονται ως λέοντες καὶ σπείρουν τὸν θάνατον 480 π.Χ. εἰς τὰ ἔχθρικὰ πλήθη. Τὰ δόρατά των θραύσονται καὶ τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὴν γιγάντειον αὐτὴν πάλην πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτῶμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τώρα φονικὸς ἄγων. Οἱ Ἑλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸ πτῶμα τοῦ βασιλέως των. Περιεκυλώθησαν ὅμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτὸὺς τοὺς ὀδόντας των, ἔπεσαν μέχρις ἐνὸς μεταξὺ σωροῦ ἔχθρικῶν πτωμάτων.

‘Η ἡρωικὴ θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι’ ὅλον τὸν κόσμον. Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὃπου ἔπεσαν, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ἴδρυσε μνημεῖον, ἐπάνω εἰς τὸ ὄποιον ἔχάραξαν τὸ ἔξιτης ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

“Ω ξεῖν”, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων δῆμασι πειθόμενοι.

‘Ο Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας

‘Ο ἔλληνικὸς στόλος, ὁ ὅποιος ἐν τῷ μεταξὺ παρέπλεε τὸ Ἀρτεμίσιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημένως μὲ τὸν περσικὸν καὶ ἐπρόξενησεν εἰς αὐτὸν σοθιφρὰς ζημίας. Ἀλλὰ δὲν ἤδυνατο νὰ καταφέρῃ ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἥλθεν ἡ εἰδῆσις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἔγιναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν,

ἔπλευσε διὰ τοῦ Εύρίπου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἡγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν των. Ἐπειδὴ δὲν ἥδυναντο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ζέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Χωρὶς νὰ γογγύσουν κατὰ τῶν Πελοποννησίων, οἱ ὄποιοι τούς ἀφῆκαν μόνους, χωρὶς νὰ δείξουν τὴν παραμικράν διάθεσιν νὰ συνθηκολογήσουν, μὲ κατήφειαν καὶ θλῖψιν ἐπειθιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἔξοδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὄποιοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἀνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁλίγοι μόνον ἀθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ὄποιαν ὡχύρωσαν προχείρως μὲ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, διὰ τοῦτο οὐδὲν τὰς σωθῆ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

Ο Ζέρξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἔξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταί της ὑπέκυψαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἔχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἔσυλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὄφθαλμούς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγαπημένης πατρίδος των. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον των ἡ ἐλπὶς εἰς τὴν ἐπιστροφήν.

Πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς Σαλαμῖνα

Ο περσικὸς στόλος ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εύβοιαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμῖνα συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἄλλ’ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οι Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ μεταβοῦν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι, ἂν ἡ γωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον.

‘Ο Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Εἰς τὸν μικρὸν χῶρὸν του ὁ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἴχε τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη του δὲν θὰ ἡδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθοῦν.

Εἰς τὴν ἔξαψιν τῆς συζητήσεως, διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εύρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. ‘Ο ἀθηναῖος ναύαρχος ἀτάραχος τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν πολυθρύλητον ἀπάντησίν του: « πάταξον μέν, ἄκουσον δέ ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δέν εἴχεν ἀκόμη ληφθῆ.

‘Ο Ζέρξης μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοιά των, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἴδιαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Τὰ περσικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, μικρὰν νῆσον μεταξύ Σαλαμῖνος καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ζέρξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Διὸ νὰ ἔξαναγκάσῃ τοὺς Ἑλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν, ἔστειλε τὸν δοῦλόν του Σίκινον μὲ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Εἰς αὐτὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ζέρξην νὰ σπεύσῃ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμῖνα, διότι οἱ Ἑλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

‘Ητο πλέον μεσονύκτιον. ‘Η συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἔξηκολούθει θορυβώδης, ὅταν αἴφνης ὁ ἔξόριστος Ἀριστείδης ἔζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. ‘Απὸ τὴν Αἴγιναν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοιάριον κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἔχθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμῖνα. ‘Αμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν, δσα εἶδεν. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντί-

παλοι Ἀριστείδης και Θεμιστοκλῆς ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἔχθραν και ὀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα.

Τοιουτορόπως οἱ "Ἐλληνες ὑπεχρεώθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος." Ἡρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαμαμῖνος ὅρους Αἴγαλεω, περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα, ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ζέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

"Η ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος

Ἡ πρωία τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., εὗρε τοὺς δύο ἔχθρικούς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὅποιών τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὃ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ "Ἐλληνες. Ὁ Εὔρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύνθημα και αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανέλαβον. Ὄλόκληρος ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῷ τὰ πληρώματα ἔψαλλον τὸ πολεμικὸν ἐμβατήριον :

« Ὡ παῖδες Ἐλλήνων, ἵτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναικας, θεῶν τε πατρώων ἔδη θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών. ».

Δὲν εἶχον ἀκόμη προχωρήσει πολὺ τὰ Ἑλληνικὰ σκάφη και τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμούς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὅπισα προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὅταν εἶδον οἱ "Ἐλληνες, δτὶ τὸ σχέδιόν των ἐπέτυχε, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα και κατόπιν ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμήν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἤγωνίσθησαν γενναιότατα, ἀλλ' ἐπαθον σύγχυσιν και ταραχήν. Ὁ χῶρος ἥτο στενὸς και τὰ μεγάλα πλοῖα των ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περι-

πτώσεις ἐπέπιπτε τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντίθέτως ἦσαν μικρότερα καὶ περισσότερον εὐκίνητα, οἱ δὲ "Ἐλληνες ἡγωνίζοντο μὲν μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἡρωισμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντι τῶν Φοίνικας, οἱ όποιοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρῶν ὅλον τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐγέμισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἡτο 480 π.Χ. μάλιστα τόσῃ ἡ ἀτοξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν τῶν, ὡστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἐλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ όποιον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἴδιαν ἐσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲν ὀλίγους ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἔξωντασεν.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περίλαμπτρος νίκη τῶν Ἐλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἡ όποια ὡφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὄριστικῶς τὸν ἄγωνα.

Φυγὴ τοῦ Ζέρξου. Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα

'Ο Ζέρξης παρ' ὅλην τὴν καταστροφήν, τὴν όποιαν ἐπαθεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν. 'Ἐν τούτοις εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. 'Εφοβεῖτο, μήπως οἱ "Ἐλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον

Σχέδιον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος.

στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὁ ὄποιος τοῦ ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300.000 ἐκλεκτὸν στρατόν. "Ἐδωκε λοιπὸν ὁ Ζέρξης ἐντολὴν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὄποιας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἑλληνες. 'Ο ἴδιος ἀφῆσεν εἰς τὸν Μαρδόνιον τὸν στρατὸν τῶν 300.000 ἀνδρῶν, τὸν ὄποιον ἔζήτησε, καὶ μὲ τὸν ὑπόλοιπον ἀνεχώρησε διὰ ξηρᾶς.

"Ο στρατός του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. 'Ο Ζέρξης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὗρε τὰς γεφύρας κατεστραμένας ἀπὸ τρικυμίαν. 'Ο ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἀλαζών μονάρχης τώρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἡναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου! Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου.

Οἱ Ἑλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ζέρξου ἥθελησαν νὰ ἀπονείμουν βραβεῖα, ἀριστερά, ὅπως ἔλεγον ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατηγικῆς ἵκανότητος δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτόν του ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβείου καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Τὸ σὸνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἔξαιρετικὰς τιμάς. Λέγουν, ὅτι, ὅταν ὀλίγον βροδύτερον παρουσιάσθη εἰς τοὺς Ὀλυμπιακούς ἀγῶνας, ὅλοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἔχειροκρότησαν ως σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. 'Η ἡμέρα αὐτή, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του.

Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ζέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 π.Χ. ἡτοιμά-

ζετο διὰ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸν ὅμως ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεδίωξε νὰ κάμη τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τοιουτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβί-βασεν εἰς τὰς Ἀθηναῖς διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάν-δρου, τὸν ὅποιον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζὶ των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὅπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναούς των καὶ νὰ αὔξῃσῃ τὸ κράτος των εἰς ἔκτασιν.

Οἱ Σπαρτιάται ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρ-δονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθοῦν. Ἐγνώριζον ὅλλωστε, ὅτι εύρισκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τε-λείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστει-λαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθηναῖς νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τὴν ἔξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλ-μένον τοῦ Μαρδονίου κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀριστείδου: « Ἐστ' ἀν δῆλος τὴν αὐτὴν δόδον ἵη, ἢ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε δημιολογήσειν ἡμᾶς Ξέρξῃ ἀλλὰ θεοῖς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποιθότες, ὃν ἐκεῖνος ἐνέπροση τούς τε οἰκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμυνόμενοι ».

Ἐξ ὅλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἔξῆς: « Οὕτε χρυσός ἔστι γῆς οὐδαμόθι τοσοῦτος, οὕτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπερφέρουσα, ἀ ἦμεῖς δεξάμενοι ἐθέλουμεν ἀν μηδίσαντες καταδούλωσαι τὴν Ἑλλάδα ». Παρεκόλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν ἴδιον τῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶχον τὴν βεβαιό-τητα, ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτον ἡ μα-νία τοῦ Μαρδονίου μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτά-σεις του.

Η μάχη τῶν Πλαταιῶν

Ο Μαρδόνιος ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς, χωρὶς νὰ συν-αντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πό-λιν καὶ μὲ τὰς γυναικας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιά ἐπέρασσαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

‘Ο Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπανέλαβε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. ’Αλλ’ οἱ Ἀθηναῖοι ἀν καὶ εἶχον ἔγκαταλειφθῆ διὰ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, τὰς ἀπέρριψαν μὲ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἐστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπονοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν.

Τὴν φορὰν αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Παυσανίαν ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ’ ὅδὸν ἡλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. ’Αφοῦ διῆλθον τὸν Ἰσθμόν, ἥνωθησαν μὲ 8.000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. ’Ο ήνωμένος στρατὸς τῶν Ἐλλήνων ἀνήρχετο περίπου εἰς 100.000 μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Παυσανίαν.

Ο Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. ’Οταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Ο Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιὰς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἔχθρικῆς παρατάξεως. ’Επὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιωρίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας.

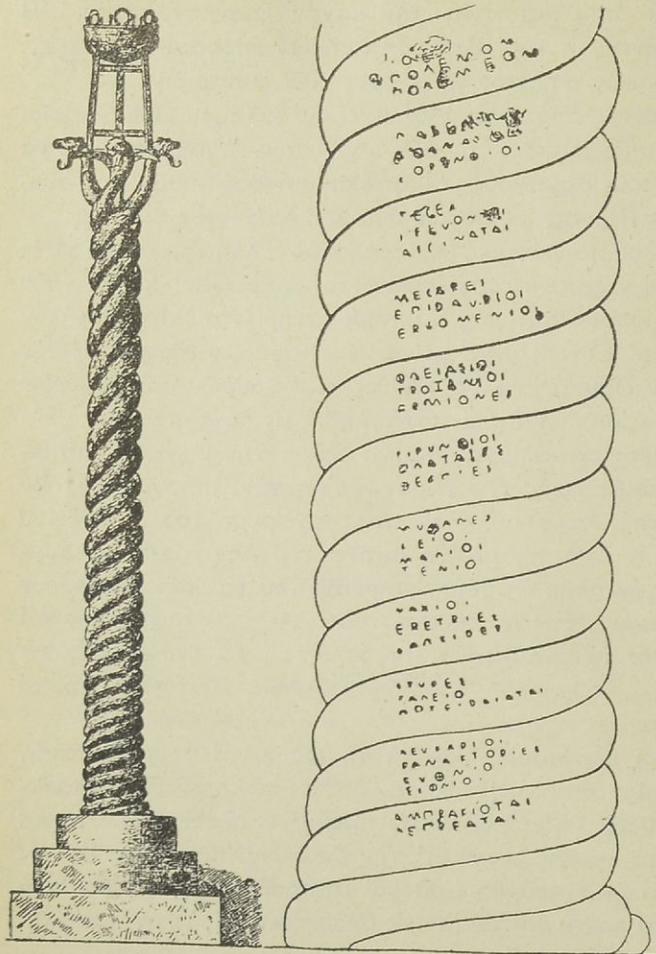
Τέλος πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὅποιαν κατεῖχον οἱ Σπαρτιᾶται. ’Ο Παυσανίας τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ οἱ Ἐλληνες ὤρμησαν μὲ μανίαν ἐναντίον τῶν Περσῶν. ’Ο ἀγὼν διεξήχθη μὲ μεγάλην σφοδρότητα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ’ ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὅποιούς διὰ πρώτην φορὰν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὄλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις των πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. ’Ο Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξὺ τῶν πρώτων ἐφονεύθη. ’Ο θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν. ’Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους, τὸ ὅποιον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὅπισθεν τοῦ στρατοπέ-

δου του. 'Αλλ' ή όρμή τῶν Ἐλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν. Τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἐλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστική. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν δριστικῶς συντριβὴν 470 π.Χ. καὶ κάθε κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν των. 'Υπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἄπὸ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὅποια οἱ Ἐλληνες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατεσκεύασαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὁ ὅποιος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὅφεως. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Παυσανίαν. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκαμε κατάπληξιν εἰς τοὺς πτωχούς Ἐλληνας. Ὁ Παυσανίας μάλιστα διὰ νὰ ἔξαρῃ τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἐλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγείρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἔτοιμάσσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἑλληνας στρατηγούς καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν: « Δέν ητο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὁ ὅποιος, ἐγῷ ἔξη τόσον πλούσια, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν ; ».

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἔδαφη τῶν ὅποιων ηύδοκησεν ὁ Θεὸς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἐλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν του ἔθνος. Ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ Ἐλευθέρια.

<i>Toιδε τὸν</i>
<i>πόλεμον</i>
<i>ἐπολέμεον</i>
<hr/>
<i>Λακεδαιμονίοι</i>
<i>Αθανάῖοι</i>
<i>Κορίνθιοι</i>
<hr/>
<i>Τεγεᾶται</i>
<i>Σικυόνιοι</i>
<i>Αἰγινᾶται</i>
<hr/>
<i>Μεγαρῆς</i>
<i>Ἐπιδαύριοι</i>
<i>Ἐργομένιοι</i>
<hr/>
<i>Φλειάσιοι</i>
<i>Τοοζάνιοι</i>
<i>Ἐθμιονῆς</i>
<hr/>
<i>Τισύνθιοι</i>
<i>Πλαταιᾶς</i>
<i>Θεσπιᾶς</i>
<hr/>
<i>Μηκανῆς</i>
<i>Κέοιοι</i>
<i>Μάλιοι</i>
<i>Τένιοι</i>
<hr/>
<i>Νάξιοι</i>
<i>Ἐρειρίδες</i>
<i>Χαλκιδῆς</i>
<hr/>
<i>Σινόδες</i>
<i>Γαλεῖοι</i>
<i>Ποτειδαιάται</i>
<hr/>
<i>Λευκαδίοι</i>
<i>Γανακτορίδες</i>
<i>Κύθηροι</i>
<i>Σέρικοι</i>
<i>Αυτρακιδῖται</i>
<i>Λεπρεῖται</i>

‘Ο χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν τῶν ὅφεων ἐπιγραφή.

Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχον χαραχθῆ τὰ ὄνόματα τῶν ‘Ελλήνων, οἱ δόποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

”Αλλαι νίκαι τῶν Ἐλλήνων

1. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης

Τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν δόποιαν οἱ Ἐλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Οὐαὶ τῷ στόλῳ τῶν Ἐλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ ἀθηναίου Ζανθίππου ἔμενεν εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἐλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Οὐαὶ τῷ συγκροτεύοντι Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ζάνθιππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἡγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παραλίαν εἶχον συγκεντρώσει οἱ Πέρσαι ἵσχυρὸν στρατὸν καὶ μόλις ἔμαθον, ὅτι οἱ Ἐλληνες ἤρχοντο ἐναντίον των, ἔσυραν τὰ πλοῖα εἰς τὴν ξηράν. Ἐν τούτοις οἱ Ἐλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ ὀλίγον στρατόν, τὸν δόποιον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τετραπλασίους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

2. Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἐλληνες τῆς κυρίως Ἐλλάδος, οἱ δόποιοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἔξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐξ ἵσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἐλληνες ἄποικοι τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἔχθρου, τῶν Καρχηδόνων, οἵ τις οὐ ν, οἱ δόποιοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουσιλάσουν.

Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θῆρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται, ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοϊον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θαλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφοράν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Ἐλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἐλλήνων τῆς κυρίως Ἐλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμίνος.

‘Ο μέγας ἄγων διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. “Αν σκεφθῶμεν ἀφ’ ἔνὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἀφ’ ἔτερου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἑλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἵσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὅποιοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

‘Ο ‘Ηρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφύιαν καὶ τὴν ὁρθὴν ἑκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἀπειροὶ δὲ καὶ ἀνίκανοι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι οἱ Πέρσαι δὲν εἶχον τὸ εὔκινητον καὶ ἐφευρετικὸν πνεῦμα καὶ τὰ ἄλλα προτερήματα τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρχηγοί των ἥσσαν ἀνίκανοι ἀκόμη καὶ νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὅποιους εἶχον μαζί των ὡς συμβούλους. Ἔστηριζοντο μόνον εἰς τὴν ὑλικὴν δύναμιν, διότι εἶχον τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὴν ἀνδρείαν καταβάλλει ὁ ἀριθμητικὸς ὅγκος. Διὰ τοῦτο μὲ τὸ πρῶτον ἀτύχημα περιήρχοντο εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν καὶ τὰς κατόπιν ἐνεργείας των δὲν διηθύθουν ἡ φρόνησις καὶ ἡ στρατηγική, ἄλλα τὸ συναίσθημα τῆς ἥττης. Εἰς τὰς Πλαταιάς π.χ. ἐπολέμησαν μὲ ἀνδρείαν, ἄλλα μόλις ἔπεσεν ὁ Μαρδόνιος, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ἔφυγεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης χωρὶς νὰ πολεμήσῃ σχεδὸν καθόλου.

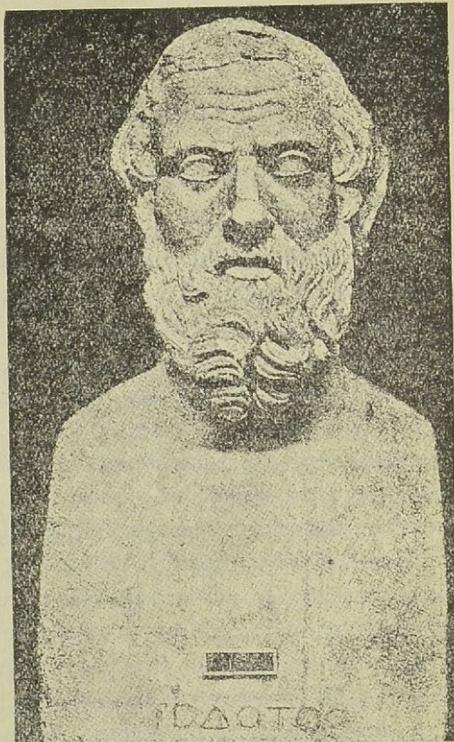
‘Ο σπουδαιότερος ὄμως λόγος, διὰ τὸν ὅποιον ἐνίκησαν οἱ Ἑλληνες, είναι τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὅποιον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἐλεύθερος ἔθνικός των βίος. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπό τοὺς ὅποιους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατός, ὡς μόνον σύνδεσμοι εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς “Ἑλληνας ἀντιθέτως ἥνωνεν ἡ κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ καὶ ἔκινει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν, τὴν ὅποιαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των.

‘Ἄλλα καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκησις, τὴν ὅποιαν ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἥλικιαν ἐλάμβανον οἱ Ἑλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαί-

στρας, ἔχαλύβδωσε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχάς των καὶ τοὺς ἔκα-
μεν ὀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικώτατος ἐπίσης συντελεστής τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων
ὑπῆρξεν ἀφ' ἐνὸς ὁ ἀνώτερος
όπλισμὸς καὶ γενικῶς ἡ ἀνω-
τέρα στρατιωτικὴ ὀργάνω-
σις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφ'
ἔτέρου τὸ ναυτικόν. Οἱ Ἑλ-
ληνες καὶ ἴδιαιτέρως οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἦσαν ἔξησκημένοι καὶ
πιολύπειροι ναυτικοί. Εἶχον
ἐπὶ πλέον κοινὸν τύπον πο-
λεμικῶν πλοίων καὶ κατὰ
τοὺς περσικούς πολέμους ἐνι-
αίαν διοίκησιν. Ἀπεναντίας
οἱ μὲν Πέρσαι ἦσαν ὅλως
διόλους ξένοι πρὸς τὴν ναυ-
τικὴν τέχνην, ὁ δὲ στόλος
των ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοϊα
καὶ πληρώματα, τὰ ὄποια
ἔδιδον οἱ ἀλλοεθνεῖς ὑπή-
κοοι τοῦ κράτους των (Φοί-
νικες, Ἰωνες κλπ.). Εἶναι
φανερὸν ἐπομένως, ὅτι οὕτε
ἐνθουσιασμὸς ὑπῆρχεν εἰς τὰ
πληρώματα, οὕτε ἐνιαία καὶ
συντονισμένη δρᾶσις εἰς τὸν
στόλον.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ
τῶν Περσῶν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν
Ἑλλάδα.

Ἡρόδοτος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΙ·ΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

‘Οχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς

‘Ο νικηφόρος κατὰ τῶν Περσῶν ὀγών ἐνέπνευσεν αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἐλληνας καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὥφειλετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας.

Οἱ Σπαρτιάται ἔξι ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατόν των ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ καὶ ἔξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν δύο πόλεων.

“Οταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὔρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιάται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουν καὶ κατὰ ξηρὰν ἴσχυροι. Ἑστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δῆθεν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὄρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομήν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους των. “Οταν δὲ Θεμιστοκλῆς ἐφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν ἐφόρους, ἔως ὅτου ἐπληροφορήθῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὰ τείχη ὑψώθησαν ἀρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῆ καὶ ὅτι διὰ

τὸ ζῆτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἀδειάν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, ἀλλ οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

“Οταν δὲ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὄχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὅποιον κατέστησεν ἴσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

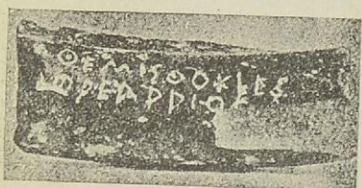
Τὸ τέλος τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους

Οἱ Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας, ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι σύμμαχοι. Ἀρχηγὸν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἀνεγνώρισαν τὸν Παυσανίαν. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του ἐπροστάτευσε τὰς νήσους τοῦ Αιγαίου πελάγους, αἱ ὅποιαι ἀμέσως μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Περσῶν ἐξεδίωξαν τὰς περσικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπηλευθέρωσε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὅποιαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα διαδόθησαν τὸν Σηστόν, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μεταξὺ τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Παυσανίας μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλασταιῶν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὅποια ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν νέαν δόξαντος ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἔγινε πολὺ ἐγωιστής καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἡρχισε νὰ ζῇ πολυτελῶς ὡς πέρσης σατράπης καὶ κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα ἀπεδείχθη, ὅτι εύρισκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ζέρξην, διὰ νὰ γίνη ἀρχων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ ἔφοροι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῇ, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται, ὅτι ἡ ίδια ἡ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν

θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Παυσανίας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίστης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτῆρα, μὲ δυνατὸν ὅλῳ ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἥρεμα ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιῆλθεν εἰς ὁξεῖαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικούς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἔξοντωσίν του. Ἡτο δὲλλωστε πρόσφατος ἡ ἀναμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμόν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ.

"Οστρακον
μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸν δῆμον
τοῦ Θεμιστοκλέους.

Μία ἀπὸ τὰς ψήφους, οἱ ὁ-
ποῖαι ἐδόθησαν τὸ 470 π. X.
διὰ τὴν ἔξορίαν του.

Τὸ 472 π. X. ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὅποιων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ὄλλους πολιτικούς ἔχθρούς τοῦ Θεμιστοκλέους κατώρθωσε νὰ τὸν ἔξορίσῃ. Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ "Αργος. Ἄλλα

470 π. X.

καὶ ἔκει δὲν ἔμεινεν ἥσυχος. Οἱ

Σπαρτιάται τὸν κατηγόρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Παυσανίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπεξήγησαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἡναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὅποιος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ζέρξην.

Ο Ἀρταξέρξης τὸν ἔδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ ἀπέδωκε μεγάλας τιμάς. Ἐκτὸς τῶν ὄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἐκ τῶν προσόδων των. Εἰς μίαν ἔξ αὐτῶν, τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π. X. εἰς ἡλικίαν 64 ἔτῶν. Οἱ συγγενεῖς του εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του

μετεκόμισαν τὰ δστὰ του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εῖσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

‘Η ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Παυσανίου εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἔδεικνυσσον προθυμίαν νὰ ὑποταχθοῦν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὅποίων εἶχον ἐκτιμήσει τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἥγεμονίαν των.

Οἱ Σπαρτιᾶται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία των, δὲν ἀντέδρασαν, ἀλλὰ ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Δὲν ἦσαν ἄλλωστε διατεθειμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν δρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιάτας ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιουτορόπιως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἔξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μαζὶ μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἔδειξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἰκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους, ὅτι ἐπρεπε νὰ δργανωθῇ καλῶς ἡ συμμαχία των διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὅποῖον διώρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρων τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνήρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ δποῖα θὰ ἐπρεπε νὰ δίδῃ ἑκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν, μὲ τόσην ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἥκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπονον.

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὅποια εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθη συμμαχία τῆς Δήλου. Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, 478 π. X. ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, οἱ νησιώται καὶ οἱ Ἑλληνες τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο

κατὰ διαλείμματα εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲν ἵσοψηφίαν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὅποιον κατετίθεντο τὰ συμμαχικά χρήματα. Οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ταμείου τούτου ὠνομάζοντο ‘Ελληνοταράντας καὶ ήσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ’ ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ’ ὄπου ἴδρυθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, δὲ Ἀριστείδης, ὁ δίκαιος ὁργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π.Χ.). Δὲν εἶχεν ἀφήσει οὕτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφήν του. Ἡ πατρὶς εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμήν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαισε νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πτωχούς ἀπογόνους του.

‘Ο Κίμων

‘Ο Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἐνωρίς. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὥραῖον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἔβλεπεν ἔνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος δρᾶσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὁρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

‘Ο Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του δὲ βίος του ἦτο ἀτακτος. Ὅγαπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναιόφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιάθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψεν ὁ Κίμων διὰ πρώτην φοράν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ζέρξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησε τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριον, καίτοι ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθοῦν. Πρῶτος μάλιστα αὐτὸς ὠρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλ-

λους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Νέος ἀκόμη ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Ο Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναιόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὄποιον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἔξηρχετο εἰς τὰς ὁδούς, τὸν ἡκολούθουν δούλοι, οἱ ὄποιοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πιτωχούς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν πολυλογίαν, ὃπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴν ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρα- Κεφαλὴ τοῦ Κίμωνος κικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὄποιαι ἐπὶ δακτυλιολίθου. προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκύρου. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὄποιοι ἐσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὄλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ο Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκύρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας ἐπάλησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Αἱ νῦναι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. Κιμώνειος εἰρήνη

Αφοῦ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐστερέωσεν ὁ Κίμων τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐσκέφθη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. Ὁνειρεύετο νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κυριώτερον σκοπὸν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ. μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔξεδί-
ωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὅμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἀρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐξ αὐτοῦ καὶ συνεκέντρωσαν ἴσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Εὔρυμέδοντος εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ο Κίμων ἔπλευ-

σεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικήν ναυμαχίαν κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὅποιος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοιαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. Ἀμέσως 467 π.Χ. κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηράν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ἔπαθεν ὀδυνηράν ἥπταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

‘Ἡ μεγάλῃ αὐτῇ νίκῃ τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὅποιους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου, τὴν ὅποιαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐποιλιόρκησε τὸ Κίτιον (σημερινὴν Λάρνακα). Ἄλλ’ ὁ νικητὴς τοῦ Εύρυμεδόντος δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήντησε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγήν. Τοιουτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας!

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὅποιας εἶχεν ὑποστῆ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἡτο τόσος ὁ φόβος, τὸν ὅποιον ἐνέπνευσαν οἱ Ἑλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ώστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτούς κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἴγαον ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν ἐλληνικῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προῆλθεν ὁ θρῦλος, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὅποια ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἡ περίφημος Κιμώνειος εἰρήνη.

Oἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των

‘Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχώρει τοὺς συμμάχους, οἱ

όποιοι ήσαν κατά τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ δῆροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὅποιων τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπήτουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχωροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἔδιδον ἄνδρας καὶ πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔξελιπεν δὲ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, δύσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄνδρας προέτειναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησιν.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλέον ἀπὸ μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῷ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν ὥρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν ἵσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὅποιον τὰ πληρώματα ἡσαν ἀθηναῖοι πολίται καὶ μισθοφόροι. Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς τὰς πόλεις των βίον εἰρηνικὸν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητα κυρίαρχοι τῶν συμμάχων των, χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόσουν τὰ πολιτεύματά των πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοιουτορόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Μόναι αἱ νῆσοι Χίος, Λέσβος, Σάμος παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι, ὅπως ἡσαν ἔξι ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ δῆμου τῶν Ἀθηναίων ἀπέφασιζε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιουτορόπως ἔδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὅποιον δὲν ὄμοιαζε μὲ κανένα ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κράτος περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὔβοιαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αιγαίου, τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἔξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὅποιαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν παντοδύναμοι καὶ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἡ παγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π.Χ.).

‘Ο ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης

Εἴδομεν, ὅτι ἡ τόσον ὀλεθρία ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἐλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἔξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλασταιῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἦδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ’ ὃτου συνεπληρώθη ἡ ἴδρυσις καὶ ὁργάνωσις αὐτοῦ τοῦ κράτους, ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὀξυτέραν μορφήν.

Κατ’ ἀρχὰς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνων οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὄποιους οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς δλας τὰς διαπραγματεύσεις των μὲ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ αὐτὸν ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη μὲ τοὺς δμοφύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικήν, ἡ ὁποία ἀπέβλεπτεν εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἔξασθένησιν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἵτησιν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπου ἐκεῖνοι ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (466-455). Καὶ πράγματι δύναμις 4000 ἀθηναίων ὀπλιτῶν ἐστάλη εἰς ἐνίσχυσιν των ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα. Ἐλλ’ ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι’ αὐτὸν ἀπέπεμψαν μὲ διαφόρους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξιν του. Τοῦτο ἐθεώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι προσβλητικόν. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλουν ὡς αἵτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἔξορίαν του (461 π. Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἔφθασε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν Τάναγραν τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται (457 π.Χ.). Καίτοι ὅμως νικηταί, ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Ο Κίμων ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἔξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀνέκτησαν τὴν ἐπιβολήν των. Ἡ Βοιωτία ἡ ναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἤκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκὶς καὶ ἡ Λοκρὶς. Τὸ 455 π.Χ. παρεδόθη ἡ Αἴ-

γινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεθώνην καὶ Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἤναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετή εἰρήνην (451 π.Χ.).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν εἰς τὴν Κορώνειαν ἀπὸ τοὺς ἀποστατήσαντας Βοιωτούς καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π.Χ.). Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Εὔβοια. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἔξηνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν.

Ἐν τῷ μεταξύ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσῖνος. Ὅπο τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος. Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωριῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Είναι αἱ περίφημοι τριακοντούτεις σπονδαί, ὅπως τὰς ὄνομάζει ὁ Θουκυδίδης. Κατὰ τοὺς 445 π.Χ. δρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἀφησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς κτήσεις, τὰς ὄποιας εἶχον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν νὰ προστεθοῦν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ο Περικλῆς

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὄποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἥγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἀνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων.

Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὅποιαν ἀφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἔχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εύτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἥργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἴσχυρὸς ἀνήρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ὁ Περικλῆς.

Ο Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ζανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης,

καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθένους. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβεν ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὅποιαν συνεπλήρωσε μὲν ἴδιας μελέτας.

‘Ο Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικόν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἵσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίμωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῷ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλ-

του. Ἡτο σοβαρός, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικούς τρόπους. Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἥσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲν τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἔδιδε μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἥρεμον χαρακτῆρά του οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὀνόμασαν Ὁλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον, ὅτι, ὅταν ώμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἥστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἐλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν τὴν γῆν.

‘Ο Θουκυδίδης ἔξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικὰ προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἔξῆς: «Περικλῆς δηνατὸς ὥν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότας γενόμενος κατεῖχε τὸ

πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπὲν αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγε καὶ ἐν ὁργῇ τι ἀντιλέγων. Ἐγένετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατίᾳ, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆς».

‘Ο Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἔξελέγετο κατ’ ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἔξουσία του ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ὀφείλετο εἰς τὴν ἔξαιρετικὴν προσωπικότητά του.

Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους

Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀθηναῖοι πολίται εἶχον ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἦδύναντο νὰ τὰ ἔξαστκήσουν ὅλοι. Οἱ πτωχοὶ ἥσαν ἀπηγοροῦμένοι μὲ τὰς ἐργασίας των καὶ δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὄποιαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' ὃτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅμως τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐνοθεύετο. ‘Ο Περικλῆς δὲν ἦδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὴν κατάστασιν αὐτήν. Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν δικαστικὸν, ἐκκλησιαστικὸν καὶ βουλευτικὸν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδή, οἱ ὄποιοι ἐκληρώνοντο δικαστοὶ ἢ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἔξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδετο ἀποζημίωσις. ‘Η καινοτομία αὐτὴ τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. ‘Η διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων τῶν πολιτῶν, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλλιτερεύῃ.

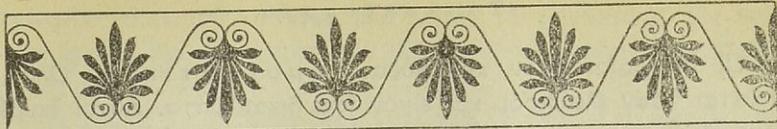
‘Αλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν ἔξυψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. ‘Επι τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὄποιον οἱ πολίται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλούτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ διδάγματα καὶ τὰς ὑγιεστέρας ἡθικὰς ἀρχάς. ‘Ἐπρεπε λοιπὸν ὅλοι οἱ πολίται νὰ ἔχουν τὴν εὐχέρειαν νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ἐπέβαλεν εἰς τὴν πολιτείαν νὰ πληρώνῃ εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὄποια ἔδιδε τὸ δημόσιον διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο θεωρικά.

‘Ο Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἔνωσῃ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαινεν ἡ διαίρεσις τῆς ‘Ελλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζηλίας καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὄποιους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὄποιον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔξασφαλισθῆ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὅμως αὐτὴν ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιάται καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους ἐναυάγησεν.

‘Ο Περικλῆς ἔδιδεν ἐπίστης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὅποιαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ. Εἰς Ἑνα ἀπὸ τοὺς λόγους του ἵδού τι λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως: «Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γάρ ήμεν ῥησιῶται, τίνες ἂν ἀληπτότεροι ἦσαν;».

Δι’ αὐτὸν ἐσκέφθη νὰ ἔξασφαλίσῃ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ θαλάσσης. Καὶ διὰ Κίμων προτιγγομένως εἶχε δεῖξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτισε δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἔως τὸν Πειραιᾶ ἀφ’ ἐνὸς καὶ μέχρι τοῦ (Παλαιοῦ) Φαλήρου ἀφ’ ἐτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τείχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἡ Φαληρικόν, διπως ὀνομάζοντο. Ἄλλος χῶρος, ὁ ὄποιος ἔξετείνετο μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τειχῶν, ἦτο πολὺ πλατύς. Δὲν ἐπροστατεύετο ἀπολύτως ἀπὸ ἐνδεχομένην ἀπόβασιν τοῦ ἔχθροῦ. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ λοιπὸν καλύτερον αὐτὸν τὸν εὔρυν διάδρομον διὰ Πειραιῆς, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τείχος. Εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ τῶν τειχῶν ἡδύναντο νὰ εύρισκουν ἀνέτως ἀσυλον εἰς περίπτωσιν ἔχθρικῆς ἐπιδρομῆς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ὅχι μόνον διὰ τοὺς ἑαυτούς των, ἀλλὰ καὶ δι’ ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίστης διὰ Πειρικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ δόποια ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἀφθαρτον δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Η λαμπρὰ πεντηκονταετία

Μετά τούς περσικούς πολέμους ἥρχισε διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἑλληνες εἶχον ἔξασφαλίσει πλέον τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγέρουν τοὺς ναούς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὡραιοτέρους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὅρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις.

‘Αλλ’ ἡ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικωτέρα ἀνάπτυξις ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔφθασαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς προόδου. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι’ αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὀνόμασαν αἱ ὥν τοῦ Περικλέους. Οἱ αἱών τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσός αἱ ὥν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς λαμβάνει τὴν τελειοτέραν μορφὴν του. Δημιουργεῖ ἔξαιρετικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος διμιλεῖ περὶ Ἑλληνικοῦ θαύματος. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰχον πολίτευμα δημοκρατικόν. Ὁλοι οἱ πολῖται ἡσαν ἐλεύθεροι καὶ εἰχον ἵσα δικαιώματα. Αὔτοὶ ἐκυβέρνων τὸ Κράτος: «Κατὰ τὸν νόμον», ἔλεγεν ὁ Περικλῆς, «ὅλοι οἱ πολῖται ἔχοντες ἵσα δικαιώματα διὰ τὴν διαχείρισιν ὅμως τῶν κοινῶν προτιμᾶται ὁ καθεὶς δχι τόσον ἀπὸ τὴν καταγωγὴν του, ὃσον λόγῳ τῶν ἀτομικῶν ἴκανοτήτων του».

Κυρίαρχον ὅργανον τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἡ Ἐκκλησία τοῦ δῆμου. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπουδαιοτέρα ἀρχὴ ἦτο ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλαδὴ ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ, συνέκνετρωνεν ὅλην τὴν ἔξουσίαν. Αὔτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, περὶ συμμαχίας μὲν ἀλλα κράτη, ἐψήφιζε τοὺς νόμους, ἔξελεγε τοὺς ἄρχοντας. Ὁλοι οἱ ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἥλικίαν ἀνω τῶν 20 ἑτῶν, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικῶς τρεῖς ἢ τέσσαρας φοράς τὸν μῆνα κατὰ μὲν τοὺς παλαιοτέρους χρόνους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγοράν, κατὰ δὲ τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα εἰς τὴν Πνύκα, μικρὸν λόφον πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως. Βραδύτερον αἱ συνελεύσεις τῆς ἐκκλησίας ἐγίνοντο καὶ εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν τακτικῶν ἐγίνοντο καὶ ἕκτακτοι συνεδριάσεις τοῦ δήμου, ὁσάκις παρουσιάζετο ἐπειγουσα ἀνάγκη.

Τὸ πρόγραμμα τῶν συζητήσεων συνέτασσον οἱ πρυτάνεις. Ὁλοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον. Οἱ ὄμιλοι γνωτες, οἱ ρήτορες, ὅπως ἐλέγοντο, ἀνέβαινον εἰς τὸ βῆμα μὲ στέφανον εἰς τὴν κεφαλήν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἡ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο δι' ἀνατάσσεως τῆς χειρός.

Ἡ σημαντικωτέρα ἀρχὴ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔξελεγον κατ' ἔτος μὲ κλῆρον 50 βουλευτὰς ἐξ ἐκάστης τῶν δέκα φυλῶν ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἥλικίας. Τὸ ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο προβούλευτον πολιτικόν. Προητοίμαζε δηλαδὴ τὰ νομοθετήματα, διὸ τὰ ὅποια θὰ συνεζήτει καὶ θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς ἐλέγοντο προβούλευτα. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισίν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου

έγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἔξης τυπικὴν φράσιν: «*"Εδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δῆμῳ".*

‘Η βουλὴ διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἔξ αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἑκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαιρεθῆ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς περιόδους, οἱ 50 βουλευταὶ ἑκάστης φυλῆς εἶχον τὴν ἔξουσίαν ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευταὶ οὗτοι ὠνομάζοντο πρυτάνεις, ἡ φυλὴ, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκον, πρυτανεύοντα καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς πρυτανεία.

‘Η σειρὰ τῶν πρυτάνεων ὥριζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου δύοις ἔξελέγετο καθ’ ἑκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρός των. Αὔτὸς ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων. Οἱ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προϊδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἡτο μὲν ἄλλους λόγους ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ πρυτανεῖον, τὸ ὅποιον ἦτο κτισμένον πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

‘Άλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν νόμων ἡ βουλὴ εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν, τὴν ὅποιαν εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

Oἱ στρατηγοὶ

Τὸ ἀξίωμα τῶν στρατηγῶν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ περισσότερον τιμητικὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Αὔτοι ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἀρχοντες. Ἡσαν δέκα καὶ ἔξελέγοντο δι’ ἓν ἔτος, κατ’ ἀρχὰς μὲν εἰς ἔξ ἑκάστης φυλῆς, βραδύτερον δὲ ἀδιακρίτως.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδίκας γνώσεις καὶ νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἔξελέγοντο μὲν διάφορον τρόπον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχοντας. Μαζὶ μὲ τοὺς ταμίας, τοὺς διαχειριστὰς δηλαδὴ τοῦ δημοσίου χρήματος, ἦσαν οἱ μόνοι ἀρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμά των διὰ ψηφοφορίας (αἵρετοι) καὶ ὅχι διὰ κλήρου (κυαμεντοί).

‘Η ἐπανεκλογὴ τῶν στρατηγῶν ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν.

Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν στρατολογίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Αὗτοὶ ἐπίστης διηγήθυνον τὴν ἔξωτερικήν πολιτικήν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτὰς καὶ ἡδύναντο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Εἶχον ὀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ καλοῦν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, δσάκις τὸ ἐπέβολλεν ἡ ἀνάγκη. Ἐνίστε ὁ λαὸς ἔχωρήγει εἰς αὐτούς εύρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο στρατηγοὶ αὐτοκράτορες. Ὡς στρατηγοὶ συνήθως ἔχειλέγοντο σπουδαῖοι πολιτικοὶ ἄνδρες.

Τὰ δικαστήρια

‘Η μεγάλη μεταβολή, ἡ ὅποια ἐπῆλθε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τὴν ὁριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διφήσῃ ἀνεπηρέαστα τὰ παλαιὰ δικαστήρια. Καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔχασαν τὰ προηγούμενα δικαιώματά των.

‘Ο Ἀρειος Πάγος διετηρήθη καὶ ἐπὶ δημοκρατίας, ἀλλ’ ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς δυνάμεως του. Περιωρίσθη νὰ δικάζῃ μόνον τὰς δίκας φόνου ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

‘Ο λαὸς ἔδημιούργησε νέον δικαστήριον, τὴν ἡλιασίαν, ὅμοιον περίπου μὲ τὰ σημερινὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων. Ἡ ἡλιασία εἶχε 6.000 δικαστάς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀθηναῖοι πολῖται ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἑτῶν, ἔχειλέγοντο κατ’ ἔτος μὲ κλῆρον καὶ ὀνομάζοντο ἡλιασταί. Ἡ ἡλιασία μὲ ἄλλους λόγους ἀντιπροσώπευε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦτο εἶδος λαϊκοῦ δικαστηρίου καὶ ὅχι σῶμα ἀπὸ δικαστὰς ἔξι ἐπαγγέλματος. Καὶ οἱ ἡλιασταὶ ἐλάμβανον μισθὸν ὡς ἀποζημίωσιν. Πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των, ὥρκίζοντο ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρδηττοῦ, ὅτι θὰ δικάσουν εὔσυνειδήτως καὶ χωρὶς προκατάληψιν.

‘Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζὶ οἱ ἡλιασταί, διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἔκαστον ἔξι αὐτῶν εἶχε 500 δικαστάς. Οἱ 1000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβα-

ρωτέρας δίκας ήνωνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκαζον χίλιοι δικαστά. Σπανίως ἐδίκαζον τρία ἥ καὶ τέσσαρα τμήματα ήνωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσῆγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἱ όποιοι ἔκαμνον καὶ τὴν προανάκρισιν.

Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν

1. Ὁ στρατὸς

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεis. Οἱ πεζοὶ ἡσαν ἡ ἴσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῷ οἱ ἵππεις ἡσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς τριακόσιοι καὶ κατόπιν ἑξακόσιοι. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἱππικοῦ ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν όποιαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμων πολὺ αὐτὸν σῶμα.

Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῷ οἱ ἵππεις μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ όποιαι ἡδύναντο νὰ διαθέτουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς όπλιται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταὶ) ὑπηρέτουν οἱ θῆτες.

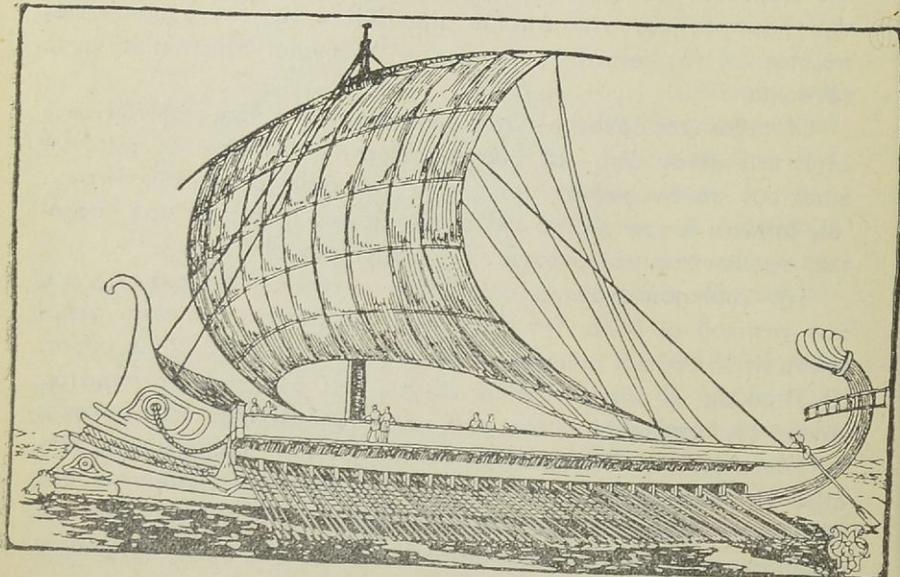
Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἱππικοῦ οἱ δύο ἵπποι ἄρχοι. Οἱ ἀθηναῖοι ὄπλιται ἀνήρχοντο εἰς 13.000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας. Ὁ Περικλῆς μὲν ὑπερηφάνειαν ἔλεγεν, δτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲν ἵστην ὄρμήν πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὀβολούς τὴν ἡμέραν διὰ μισθὸν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ο στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἀνέκαθεν μικρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσῆγαγον τὸ σύστημα τῆς κληρούχου ἡσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς όποιους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα κατακτω-

μένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληρούχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ οὗτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀθηναίου πολίτου.

2. Ο στόλος

Ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἑλληνας, εἴδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε ὑπερεῖχον τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ναυτικόν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνος, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις μὲ εὐφυές σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν ἀριθμητικῶς περσικήν, ἐπεδόθησαν μὲ

Ἀθηναϊκὴ τριήρης (ἀναπαράστασις).

μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (έρέτας) καὶ 30 ἢ περισσοτέρους ὅπλίτας

(ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς τριήρεις ὑπῆρχον καὶ τὰ ὁ πλιταργωγὰ ἢ ἵππας
πλοιαῖς διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Πλὴν αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τὰ φορτηγά, τὰ ὅποια ἐλέγοντο
ὅλκαδες ἢ στρογγύλα πλοιαῖς ἢ ἀπλῶς πλοιαῖς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασσαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς λεγομένους νεώσικούς. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοιαῖς, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ο Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ οἰκονομικά

Ἐσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους

Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς διέθετον ἔσοδα, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα ἰδίως τοῦ Λαυρείου, τὰ ὅποια τότε ἦσαν ἐκμεταλλεύσιμα, ἀπέδιδον ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε τὰς 200 τριήρεις, αἱ ὅποιαι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον, τὸν ὅποιον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ μετοίκιον. Ἐπίσης τὰ χρηματικὰ πρόστιμα, τὰ ὅποια ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας, ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον.

Ἄλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικαὶ αὗται πρόσοδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πειρικλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ περισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, τὰ ὅποια ἦσαν τακτικά,

ύπηρχον καὶ τὰ ἔκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὅποιας ἐπέβαλλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἴδιως ἀνάγκης ἔξευρίσκοντο καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἡδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κάλυψιν ἐλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμὸν ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἐκτάκτοι αὐταὶ εἰσφοραί, ἀπὸ τὰς ὅποιας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ διμολογουμένως ἄποροι, ἐλέγοντο εἰς φοραὶ. Ἡδύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ύπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν, διὰ τοῦτο ἥθελεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορὰ ἐλέγετο ἐπίδοσις.

Τὰς μεγαλυτέρας δαπάνας ἀπήτει, ὅπως εἴδομεν, ἡ διοίκησις τοῦ κράτους, ὁ ἔξοπλισμὸς καὶ ἡ συντήρησις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλας προσθέτους δαπάνας. Ἡ πλήρης δραστηριότητος ζωή, τὴν ὅποιαν διῆγεν ὁ ἀθηναϊος πολίτης, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχωγωγίας. Διὰ τοῦτο σοβαρὰ ποσά τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς ἔορτὰς καὶ ἴδιως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ποσόν, τὸ ὅποιον διέθετεν ἡ πόλις, διὰ νὰ δίδῃ ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία

Διὰ νὰ σχηματίσωμεν πλήρη ἴδεαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους κατὰ τὸν αἰώνα τοῦ Περικλέους, εἰναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν δργάνωσιν τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν.

Ολοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν ἀθηναῖοι πολίται. Διὰ νὰ ἐγγραφῇ κανεὶς εἰς τὰ μητρῷα, ἔπρεπε νὰ εἰναι γνήσιος. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος ἀθηναῖος ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἕνα ἐκ τῶν γονέων ἀθηναῖον πολίτην. Ἄλλ' ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ κανεὶς ως ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ οἱ δύο ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δοῦλοι.

Οι ἀθηναῖοι πολίται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκύβερνων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνήρχοντο εἰς 600.000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140.000 ἦσαν ἀθηναῖοι πολίται (ἀνδρες, γυναῖκες, παιδιά). Ἀπὸ τὸς 140.000 τῶν ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30.000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἔργοστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μερικοὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν ἀπὸ ἄλλα μέρη Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἔμειναν μονίμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαιώματα νὰ νυμφευθοῦν ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλέον κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὅποιος τὸν ἀντιπροσώπευεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐπλήρωνον ἐτησίως φόρον, ὁ ὅποιος ἐλέγετο μετοίκιον.

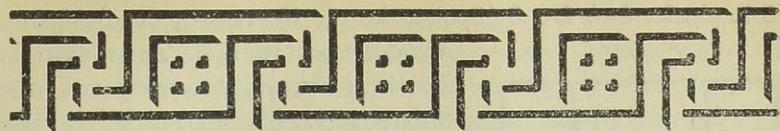
Ἄλλ' ἐνῷ οἱ μέτοικοι ἐστεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ὑπεχρεοῦντο νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλούσιοι ὡς ὅπλῖται, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς ναῦται. Δι' ἔξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὅχι καὶ πολιτικά. Ἐλέγοντο τότε ἵσοτελεῖς καὶ ἡδύναντο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἴδιας πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις.

Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200.000. Ἔκαστος ἐκ τῶν πλουσίων Ἀθηναίων εἶχε πολλάκις περισσοτέρους τῶν 100. Ἐμενοντο εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἔκαμνον διαφόρους ἔργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἔργοστάσια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ δοῦλοι δὲν εἶχον κανὲν δικαιώματα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους των, εἰς τοὺς ὅποιους ὥφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαιώματα νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, διπως ἥθελε. Δὲν ἡδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ. Σπανιωτάτη ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλῆ κακομεταχείρισις τοῦ δούλου: «Οὐδὲ οἰκέτας χρὴ δύῃη κολάζειν» ἐδίδασκον οἱ σοφοί.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ιδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπεδόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν, καὶ ἡ θέσις τῶν δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔθεωρουν τοὺς δούλους ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των καὶ τοὺς ωνόμαζον οἱ κέταις.³ Αν δὲ κύριος ἦτο σκληρός, δὲ δοῦλος ἤδυνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Οσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ιδίως λογισταί. Ἐπίσης δοῦλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἥσαν ὄλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δοῦλοι ἐπίσης ἥσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἥσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὸν δῆμον, ἐλέγοντο δὴ μιοι ἢ δημόκοινοι. Οἱ δοῦλοι ἤδυνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἀν ἐπεδείκνυεν ἀμεμπτόν διαγωγήν. Ἐλέγετο τότε ἀπελευθερωθεῖν τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρόφητην κύριόν του.

Απὸ ὅσα εἴδομεν ἀνωτέρω, συνάγεται, ὅτι ὄλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἥσαν ίσοι. Ὑπῆρχε μία κοινωνικὴ τάξις κυρίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνήκον μόνον οἱ ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομιούχους τούτους ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία παρεῖχε πολιτικὰ δικαιώματα, ίσονομίαν καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

'Η κατοικία

Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὕτε εἰς τὴν ἔσωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαί, οὕτε εἰς τὸν ἔσωτερικὸν στολισμὸν πολυτελεῖς. Δὲν παρεῖχον τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προϊὸν τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰώνος. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων Ἕλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιον του ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ιδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν: «Καὶ ἐναρτίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὑρῷμεν πλεῖστα μέσα ἀνακονφίσεως . . . μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιῶμεν εὐπρεπεῖς ιδιωτικὰς κατοικίας». Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλυτέρας καὶ ἀνετωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκίαι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν μικραὶ καὶ ισόγειοι, ἀλλ' ὑγιειναὶ, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ισόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλήν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκίαι ἀνήκοντο εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας.

Ἡ ἔσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἴδια. Ὁ καθεὶς διερύθμιζε τὴν οἰκίαν του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὗτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρών, ἀνδρωνίτις) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικών, γυναικωνίτις).

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι τὸ πρῶτον, εἰς τὸ δόποιον εἰσερχόμεθα ἀπὸ Ἑνα διάδρομον ἐκ τῆς ἔξωτερης θύρας, ἡ ὁποία

ἥνοιγε πρὸς τὰ ἔξω. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δωμάτια ὑπνου, φαγητοῦ καὶ συναναστροφῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε βωμὸς καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ὄγαλμα τοῦ ἐρκείου Διός, ὁ ὁποίος ἐπροστάτευε τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ἐδῶ ἔθυσίαζον καὶ ἐτέλουν τὰς οἰκογενειακάς των ἑορτάς.

Ἀπὸ μίαν εἰσοδον ὅπισθεν τοῦ ἀνδρῶνος ἔφθανε κανεὶς εἰς τὸ διαμέρισμα, τὸ δόποιον προωρίζετο διὰ τὰς γυναικας. Εἰς μερικὸς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κτισμέναι ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου, τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν ᾧτο εἰς δεύτερον πάτωμα. Αὐτὸν ἐλέγετο ύπερῷον.

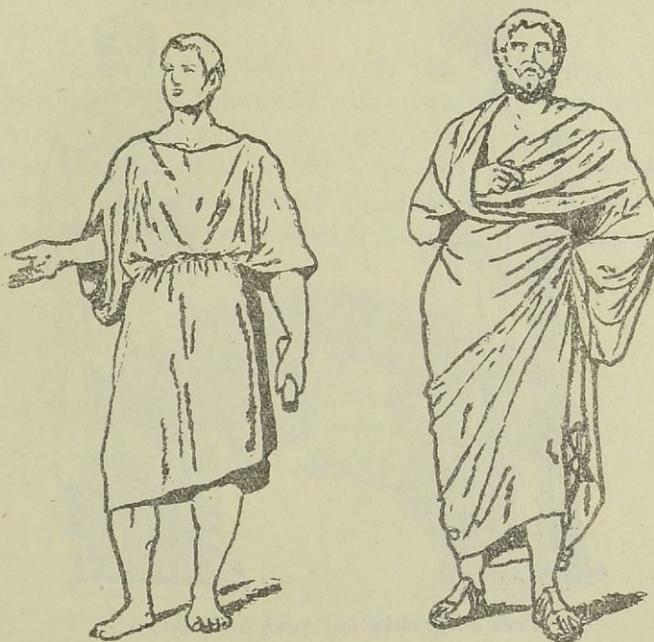
Οἱ ἄνδρες τὰς περισσοτέρας ὠρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἰς τὰς παλαίστρας, τὴν ὀγυράν, τὰ δικαστήρια, εἰς τὰ μυροπωλεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἔργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κουρεῖα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων.

Ἡ ἐνδυμασία

Ἐνδυμασία ὅλων τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων ᾧτο πολὺ ἀπλῆ. Ἀνδρες καὶ γυναικες ἐφόρουν τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν δύο, ὁ χιτών καὶ τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα ἐφόρουν κατάσαρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Οἱ δωρικὸς ἦτο κοντός, μάλλινος καὶ χωρὶς χειρῖδας (μανίκια). Οἱ ιωνικὸς ἦτο λιωνῆς, χειριδωτὸς καὶ ἐφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναικες μὲ τὴν λεπτήν καλαισθησίαν των εὔρισκον ποικίλους

τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ χιτῶν προσέδιδε ἴδιαιτέραν χάριν καὶ λυγηρότητα εἰς τὸ σῶμά των. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Τὸ ἴμάτιον ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἡτο τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναικας. Πολλοὶ ἡσαν οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τὸ ἴμάτιον. Ἡτο ἐν εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι

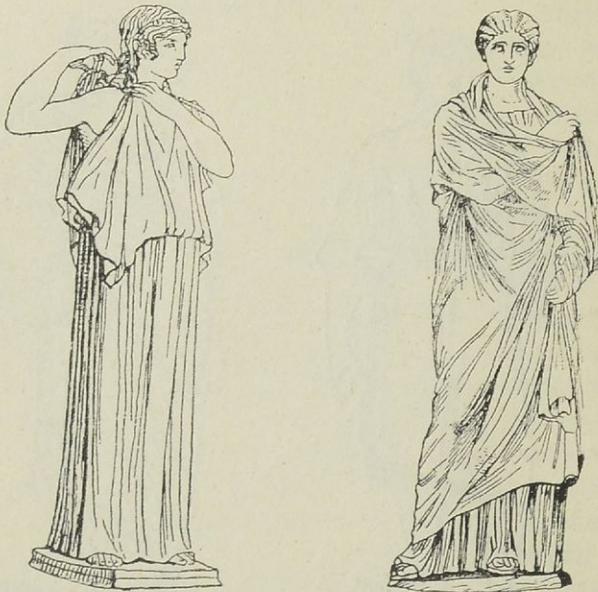
Ἄνηρ μὲ χιτῶνα καὶ ἀνὴρ μὲ ἴμάτιον.

ἐπιρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαίσθητον ἐμφάνισίν του. Αἱ γυναικες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὅλην τὴν ἐφευρετικότητά των. Ἀλλο εἶδος ἐνδύματος ἦτο ἡ χλαμύς, φόρεμα κοντὸν καὶ ἐλαφρόν. Χλαμύδα ἐφόρουν οἱ ἱππεῖς, οἱ ἐφηβοι καὶ οἱ ὁδοιπόροι.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλήν. Μόνον οἱ ἱππεῖς, οἱ ἐφηβοι καὶ οἱ ὁδοιπόροι ἐφόρουν στρογγύλον καὶ πλατύγυρον

πῖλον, ὁ ὅποιος ἐλέγετο πέτασος. Δὲν οὐτούς εἶπομένως παράδοξον, ὅτι περιεποιοῦντο τὴν κόμην των, ἡ ὅποια συνήθως οὐτούς μακρά. Διετήρουν ἀκόμη καὶ μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιποίησιν αὐτοῦ καὶ ιδίως τῆς κόμης προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κουρεῖα.

Μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὴν κόμμωσίν των ἔδεικνυσον, ὅπως οὐτούς φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἴδη τῶν γυναικείων κομμώσεων εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα. Πλεῖστα σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων ἔχουν γίνει κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα πρότυπα. Διὰ νὰ

Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον.

διατηρῆται ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρεῖς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες ἐξ ἄλλου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἥσαν πολὺ ἀπλᾶ. Ἐφόρουν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἐξ ἐνὸς δερματίνου πέλματος, καὶ ἐδένοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποίουν εἰς ἐπισήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.), διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουν ἀνυπόδυτοι.

‘Η μόρφωσις τῶν νέων

Τὰ παιδιά μέχρις ἐπτά ἔτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἔπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνίδια εἰς τὴν γυναικωνίτιν ἢ τὴν αὐλήν. “Οταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐστέλλοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κοράσια ἡσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεών των, διὰ νὰ γίνουν τέλειοι ἀνθρώποι, «καλοὶ καγαθοί», ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσουν ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. ‘Η Σπάρτη ώς σκοπόν της εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους

Σχολεῖον (ἀπὸ ἀγγειον τοῦ ἀγγειογράφου Δούριδος).

Εἰς τὸ μέσον ὃ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλῃ ποίημα. Ἀριστερὰ ὅλος διδάσκει μουσικήν. Δεξιὰ ὁ δοῦλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητήν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοίχον κρέμονται μουσικὰ ὅργανα.

καὶ γενναίους, διὰ νὰ ἔξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πίπτουν ὑπὲρ αὐτῆς. ‘Η ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἥθελε νὰ πλάσῃ ἀνθρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως ὅμως ἥθικούς καὶ ἔξηγενισμένους.

Τὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν δημόσια, ἀλλὰ ἴδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἴδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο γραμ-

ματισταὶ (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικήν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοὶ διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιά τὴν γυμναστικήν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο παῖδες οἱ βασιλέις. Ἀλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικήν καὶ ἐλέγοντο κιθαρισταὶ.

Οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων ἐμάνθανον νὰ ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήθιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσίν των αὐτὴν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιστρας καὶ τὰ δημόσια γυμναστήρια. Ἡσκοῦντο εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ὑπῆρχον καὶ διπλᾶ ἀγωνίσματα, ὅπως τὸ παγκράτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀγών πυγμῆς καὶ πάλης.

* Απὸ ἑρυθρόμορφων ἀγγείων.

Ὑπὸ τὴν δῆμον τοῦ παιδιοτρίβου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ μέσον, δύο ἔφηβοι ἀριστερὰ παλαίσουν. Δεξιὰ ἄλλος ἔφηβος θέλει νὰ χαράξῃ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Οἱ νέοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως δὲν παρημέλουν τὴν πνευματικήν των μόρφωσιν. Ἀνώτερα ἐκπευδευτήρια, δημόσια ἢ ἴδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Εἶχον ὅμως τὴν ἔξαιρετικήν εὐτυχίαν οἱ ἔφηβοι τῶν Ἀθηνῶν νὰ ζοῦν εἰς περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἥδυναστο νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν μόρφωσιν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια. Εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον ἀπὸ τὰς Ἕλληνικὰς πόλεις ὄλοι οἱ σοφοί, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Διὰ τοῦτο μὲ δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν ἀπεκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν των παῖδες μα (ἐκπαιδευτήριον) τῆς *Ελλάδος ἀπάσης.

Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς αὐτὴν τὴν μόρφωσιν. "Οσοι ιδίως ἡσθάνοντο ἔλξιν πρὸς τὴν πολιτικήν, προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους σοφιστάς, οἵ ὅποιοι ἔδιδασκον τὴν πολιτικήν τέχνην καὶ τὴν ρητορικὴν μὲν μεγάλα δίδακτρα.

Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἔτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν ἄρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὅπλα καὶ ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον ὅρκον :

Οὐ καταισχῦνω ὅπλα τὰ ἱερά, οὐδὲ ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἀν στοιχήσω ἀμνῷ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόρος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατοίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω δῆσης ἀν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τὸν ἀεὶ κυριότων καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἴδρυμέροις πείσομαι καὶ οὐστινας ἀν ἄλλονς τὸ πλῆθος ἰδρύσηται δμοτρόνως· καὶ ἀν τις ἀραιῷ τοὺς θεσμοὺς ή μὴ πελθῇται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμνῷ δὲ καὶ μόρος καὶ μετὰ πολλῶν. Καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω. "Ιστορεὶς θεοὶ τούτων" Αγλαυρος, Εενάλιος, Ζεύς, Ανξώ, Θαλλώ, Ἡγεμόνη».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἥσκοῦντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρέτουν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουν τὰ τείχη καὶ τὰ ὄχυρά τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστράτευσιν, ὁσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ή πατρίς. Ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ὅμως μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ὁ στρατιώτης ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ή ὅποια δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐφήβων.

Ο στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὁ πλίτας, ψιλοὺς καὶ ἵππους. Οἱ ὅπλιται ἦσαν βαρέως ὠπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπορωτέρας τάξεις, τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἴππεις καὶ τοὺς ζευγίτας, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὅπλα μὲν ἴδια τῶν χρήματα.

Οι ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγκαίους ἵππεῖς. Ἐλλ' ὅπως εἴδομεν προηγουμένως, τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολὺ σπανίως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἐλληνας ἀξιόλογον ἵππικὸν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοί.

Οἱ ψιλοὶ ἡσαν ἐλαφρῶς ὠπλισμένοι (πελτασταί, σφενδονῆται, τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον

Γνωρίζομεν, ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγὴ δὲν ἐπήρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων της. Ὡς ἐκ τούτου

Ἐσωτερικὸν σιδηρουργείου (ἀπὸ ἀγγεῖον).

Εἰς τὸ μέσον δύο δοῦλοι ἐργάζονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἐργαστηρίου. Μεταξύ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτήτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτης.

ἔπρεπε πολλὰ εἰδη πρώτης ἀνάγκης, ιδίως σῖτον, νὰ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθῆναι εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δοῦλοι. Μεγάλην ἴδιως ἔξελιξιν ἔστημείωσεν ἡ κεραμεικὴ τεχνίτης της γενετικῆς αὐτού την κυριαρχοῦντας εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Τὸ εὔτελὲς κοκκινόχωμα τοῦ Κεραμεικοῦ ἔδωκε μὲν τοὺς ἐμπνευσμένους ἀθηναίους τεχνίτας θαυμαστὰ καλλιτεχνήματα. Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ ναυπηγική, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὄπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων, εἴχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. "Ολα τὰ προϊόντα τῆς ἀττικῆς τέχνης διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου. Ἄλλα καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὺν ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὅποιος ἐνωρὶς εἶχε γίνει ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξίδευον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ἤσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἐμποροί τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαίας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον ἴδιως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὔξεινου Πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν ἀττικὴν σιτηρά, ὀλίπαστα, ξυλείαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἀγγεῖα καὶ διάφορα ὄλλα εἰδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἄγονον ἀττικὴν σῖτον. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον εἰσόδον εἰς τὸν Εὔξεινον, κατέλαβον τὴν θράκικὴν χερσόνησον, ἡ ὅποια μετὰ τῆς ἀντικρὺς ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ὕδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εύρισκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλέα τῆς Θράκης.

Σίτον ἐπρομηθεύοντο οἱ ἀθηναῖοι ἐμποροί καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνέκαθεν ζωηρὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν,

διότι ἐκτὸς τοῦ σίτου εύρισκον ἔκει τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὀκεανοῦ καὶ ἴδιως μπαχαρικά. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης στον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγάς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα, ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἴδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀ μ φί π ο λιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἔξι ἄλλους οἱ Ἀθηναῖοι ἴδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς Θουρίους. Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἔξετεναν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς των μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἥρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ καὶ ηγοοῦντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίες τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ ἀθηναῖοι ἐμποροὶ μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιουτορόπως εἰς δλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὔξείνου Πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα σύνεκέντρωσαν εἰς χειράς των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἴδους ἐκυκλοφόρουν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγοράν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν των καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

Αἱ μεγάλαι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις

“Ολοι οἱ Ἑλληνες ἡγάπων τὰς ἑορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, δτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς, ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα εἶχον γίνει πανελάχινοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας τὰς περισσοτέρας ἑορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἔξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς

έορτάς ἐλάμβανον μέρος ὅχι μόνον οἱ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἐπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαράν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εύρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσίων.

Τὰ Παναθηναϊα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὅλων τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἡτοῦ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἑορτή. Ἐωρτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προστίρχοντο ἀθρόοι εἰς τὴν ἑορτὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελετὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν κύριως ἔχρησιμο ποεῖτο τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηνῶν. Διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί, ἵππικοί, ἀρματοδρομικοί, ναυτικοί. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὅδεῖον, οἱ ναυτικοί, οἱ ὁποῖοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας ἥγωντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεύς μὲν ἔλαιον ἀπὸ τὰς Ἱερὰς ἔλασις τῆς Ἀθηνᾶς, τὰς μὲν ὅριας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἔγινετο ἐπίστης ἀγῶνων εὖ ανδρὶ αῖσι, εἰς τὸ ὄποιον ἐλάμβανον μέρος μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστελλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνίκα δὲ ἐκείνη, ἣ ὅποια παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους καὶ ὠραιοτέρους ἄνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπαγγελίαι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμέρου καὶ λόγοι ρητορικοί. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἴνυκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπταδηρομία.

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεύς.

Αλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θεαματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς
ἡτοῦ ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἡ ὁποία διεξήγετο τὴν τελευ-
ταίαν ἡμέραν. Κατ’ αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπο-
λιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεὰν τὸν κίτρινον μάλ-
λινον πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀ-
θηνῶν. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἥσαν κεντημέναι σκηναὶ ἀπὸ τὸν ὄγωνα
τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπὴ ἔξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπρο-
χώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγεῖτο πλοιοῖν κινούμενον ἐπὶ τρο-
χῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ίστόν του ἡτοῦ κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀ-
θηνᾶς. Εὔθυς κατόπιν ἡκολούθουν οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ
τούτους αἱ κανηφόροι καὶ μετ’ αὐτὰς τὰ πρόσθυτα. Μετὰ τούτους
ἡκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἔ-
νων, γέροντες μὲν κλάδους ἐλαίσας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναικάς των
καὶ ἀρματηλάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι
μὲν δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους των. Πρὸ τῆς
εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο
εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν
πομπὴν ἀπηθανάτισεν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας
καὶ οἱ μαθηταί του.

Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴ-
νου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲν μεγάλην εὐθυμίαν κατὰ
μῆνα Μάρτιον. Κατ’ αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἥσαν στεφανωμένοι
μὲν κισσόν. Νέοι μετημφεσμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς
λόγους εἰς οἰουδήποτε χωρὶς νὰ παρεξηγοῦνται. Ἡρκει νὰ προ-
κληθῇ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ήτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς
τὸν θεόν, ὁ ὅποιος ἡγάπτα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς
τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ἄσμα, τὸ ὅποιον ἐλέγετο δι-
θύρα μέμβρος. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα
δραματικὰ ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ’ ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου
πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης τῆς Περσεφόνης. Διήρκουν
ἐννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἔγινοντο καθαρμοί, θυσίαι
καὶ προσευχαί. Τὴν ἔκτην μεγάλη πομπὴ ἔξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμει-
κὸν καὶ διὰ τῆς ιερᾶς ὁδοῦ ἐφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διά-
βασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἔγινοντο οἱ λεγόμενοι γεφύρια.

σ μοί, πειράγματα δηλαδή καὶ ἀστεῖσμοὶ πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον προείαν ἡ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ τελεστηρίου (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι μεμυημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἥκουν ἀπὸ τοὺς ἵερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικοὺς λόγους σχετικούς μὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Αἱ λειτουργίαι

Αἱ μεγάλαι ἔορταί, περὶ τῶν ὄποιών ἔγινε λόγος, ἀπήτουν καὶ μεγάλα ἔξιδα. Διὰ νὰ ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὰς δαπάνας αὐτὰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπέβαλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένας ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἀνελάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ βάρη. Ἐφιλοτιμοῦντο νὰ συντελέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῶν ἑορτῶν, αἱ ὄποιαι προσέδιδον αἴγλην καὶ μεγαλεῖον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ὅχι σπανίως τὰ ἀνελάμβανον μόνοι των. Αἱ ἴδιαίτεραι αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο λειτουργίαι καὶ ἀπετέλουν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἔξ αὐτῶν ἥσαν ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία καὶ ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὀνομάζετο χορηγός. Ἐκάστη φυλὴ ἔξελεγε μεταξὺ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἰδικόν της χορηγόν. Αὔτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, δ ὅποιος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικούς ἢ δραματικούς ἀγῶνας, νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς χορευτάς, νὰ τὸν συντηρῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον ἥσκοῦντο. Ἐπὶ πλέον ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ ἐτοιμάσῃ μὲ ἔξιδα του τὰς εἰδικὰς ἐνδυμασίας, τὰς προσωπίδας κλπ., αἱ ὄποιαι ἔχρειάζοντο διὰ τὴν παράστασιν τοῦ δράματος.

Ἐὰν ὁ χορὸς ἐνίκα εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα, τότε ὁ χορηγὸς

έλαμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης του ἀνέθετε χάλκινον τρίποδα μὲ ἀναμηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Διόνυσον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἔλεγοντο χορηγικοὶ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ

Τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (φανάρι τοῦ Διογένους).

‘Η εἰκὼν τὸ παρουσιάζει ὅπως ἔχει σήμερον. Εἶναι κυκλικὸν οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ κωνικὴν στέγην. ‘Ἐπ’ αὐτοῦ ἐστηρίζετο ὁ χορηγικὸς τρίποδος τοῦ Λυσικράτους.

μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὅποίων τοὺς ἐτοποθέτουν, χορηγικά. Σῷζεται ύπὸ τὸν ἀνατολικὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ὥραιότατον χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, τὸ ὅποιον σήμερον ὀνομάζεται κοινῶς φανάρι τοῦ Διογένους.

‘Ο πολίτης, ό όποιος άνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας, ἐλέγετο γυμνασίαρχος. Κυριώτατον ἔργον του ἦτο ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηδρομίας, ἡ δόποια ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθήναια καὶ εἰς ἄλλας ἑορτάς. ‘Ο γυμνασίαρχος κατέβαλλεν δόλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἀσκησιν καὶ τὴν διατροφὴν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

‘Η ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἑορτὰς ἢ τούς ιεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

‘Αλλη δαπανηροτάτη λειτουργία ἦτο ἡ τριηραρχία. ‘Ο τριηραρχος παρελάμβανεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἔξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἴδιων του. Βραδύτερον ἡ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἤσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀνετίθετο πολλάκις εἰς δύο πολίτας, οἱ όποιοι ἐλέγοντο συντριήραι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Πνευματική καὶ καλλιτεχνική ἀκμὴ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσυ τοῦ 5ου αἰῶνος, μὲ τὸ ὄποιον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δρᾶσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθῆναι ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀνθησίν καὶ ἀκμὴν των. Ὁχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἴδιωτικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα. Εἰς οὐδεμίαν ἀλλην ἐποχὴν ἀπὸ ὅσας διῆλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσον σοφοί καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσον ἐμπνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Περικλέους. Δι’ αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἱ ὡν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὅχι μόνον τῆς Ἑληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ’ ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

·Η ποίησις

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς Ἑληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐγεννήθη, ἐκαλλιεργήθη καὶ ἔφθασεν εἰς τελειότητα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ποίησις αὐτὴ εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, αἱ ὄποιαι ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον. Ἡ ἐπικὴ ποίησις ἦ ψάλλει τὰ ἔνδοξα κατορθώματα τῶν ἥρωών της δίδει χρησίμους διὰ τὸν βίον συμβουλάς. Ἡ λυρικὴ ποίησις ἐγεννήθη, ὅταν ὁ ἀνθρωπός προχισε νὰ προσέχῃ περισσότερον τὸν ἑαυτόν του. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Τὸ δρᾶμα συνδέεται στενῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ τοὺς μύθους, οἱ ὄποιοι ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ παθήματά του, καὶ ἀποτελεῖ ἔξτησιν τοῦ διθυράμβου. Ἔ-

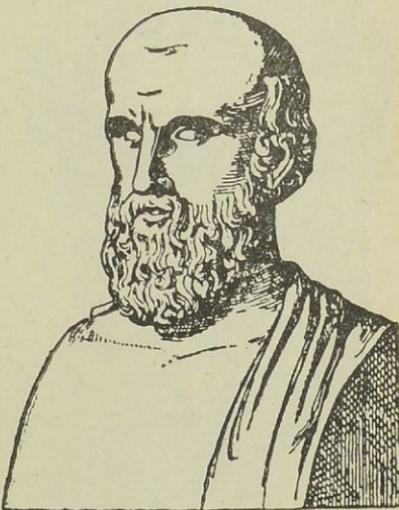
πειδὴ ἀπὸ τοὺς μύθους αὐτοὺς ἀλλοὶ μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγενήθησαν δύο εἴδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατὰ χρονολογικήν σειράν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Οἱ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικὴ μεγαλοφυῖα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ ρωμαλέας ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγῳδίῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δὲν συναντῶνται εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Τὰ νοήματα εἶναι μεγάλα καὶ ὑψηλά. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρὸ πάντων Σαλαμινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγῳδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Δὲν ἀναβιθάζει εἰς τὴν σκηνὴν πρόσωπα ὑπεράνθρωπα, οὔτε ταπεινὰ καὶ χυδαῖα. Παρουσιάζει μορφὰς ἰδανικάς, τὰς ὅποιας πρέπει νὰ φροντίζουν νὰ φθάσουν οἱ ἀνθρώποι.

Οἱ Εὐριπίδης πλησιάζει περισσότερον τὸν πραγματικὸν ἀνθρώπον μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπά του ζοῦν καὶ κινοῦνται μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὀνομάσθη ἢ πὸ σκῆνῆς φιλόσοφος. Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγῳδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι, καὶ ὅχι ὅπως ἐπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἔξοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ δόποιος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους του ἀνδρας, ποιητάς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του

Αἰσχύλος.

δέν διέφυγεν οὕτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὄποίου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς σατιρίζει ύπερβολικά τὸν Εὐριπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἦδύνατο νὰ ἀνεχθῇ καινοτομίας.

Ἡ Ἰστορία

Οἱ Ἔλληνες κατ’ ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲν ὅλους τοὺς λαούς κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν

των, κατὰ τὴν ὄποίαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἡ φαντασία. Ὁταν μὲν τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἐλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερον τὴν προσοχήν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὄποιας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔξυπηρετήσῃ ἡ ποίησις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

“Οπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἱωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ιωνικὴν διάλεκτον. Ἱωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ξροχίσαν νὰ καταγράφουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ’

αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἱστορικὴ ὥλη.

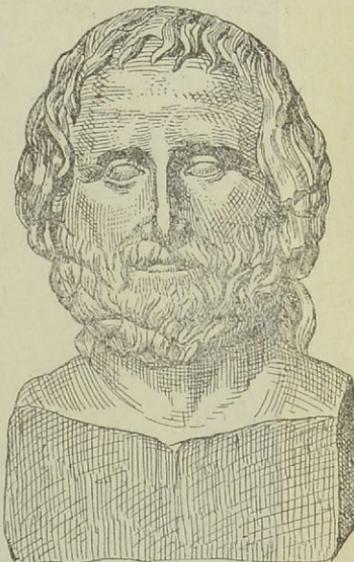
Εἰς τὸν δον π.Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Αὔτοι μαζὶ μὲ τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνεμείγνυνον εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς παραδόσεις χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέβλεπτον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν.

Πατήρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος, ὃ διποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π.Χ. ἀπὸ πλουσίων καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, μὲ τοὺς διποίους συμπίπτει ἡ παιδική του ἡλικία, τὸν συνεκίνησαν πολύ. Διὰ τοῦτο ἥθελησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἴτια, τὰς ἀφορμάς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἔξελιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἐκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ διποῖοι ὡς ὑπάρχοι τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην Εύρωπης καὶ Ἀσίας.

Ο Ἡρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε περιέλθει ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εύρωπης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ νὰ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὅσων ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῇ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονότων καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν, διποις ἀπέδειξαν αἱ νεώτεραι ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. Ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλῆ καὶ εὐχάριστος.

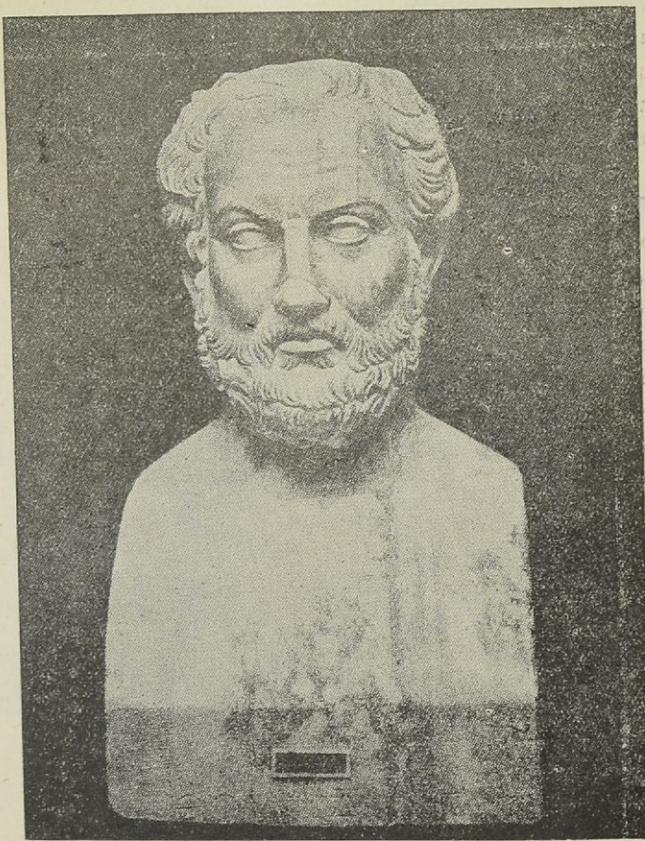
Τὸ ἔργον του ἔχει ἴδιαιτέρων ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐθνικήν μας ἱστορίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἑλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς γενεάς.

Πολὺ τελειοτέραν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφὴν λαμβάνει ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἔζησεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ ἀθηναῖος Θούκυδης. Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ἱστοριογράφος καὶ ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων.

Εύριπιδης.

Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπά-

Θουκυδίδης.

ράμιλλον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετὰς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡ φιλοσοφία

Οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἀκόμη ἐποχὴν ἔζητησαν νὰ ἔξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μὲ τὴν ζωηρὰν καὶ

δροσεράν φαντασίαν των ἔπλασαν περὶ αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. "Οταν ὅμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ "Ελληνες τῶν Ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὔρουν λογικήν ἔξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Αὔτοὶ ἐλέγοντο φιλόσοφοι καὶ ἐπειδὴ ἡ σχολοῦντο μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὡνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Εἰς τοὺς φυσικοὺς αὐτοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν οἱ Ἰωνες Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν μαζὶ μὲ ἄλλους μορφωμένους ἀνθρώπους ἥλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ φιλόσοφοι. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὰς Κλαζομενὰς τῆς Ἰωνίας. "Υπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Πειρικλέους καὶ ἐδημιούργησε σπουδαίαν φιλοσοφικήν κίνησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὸν Ἀναξαγόραν ἔγινεν ἀξιόλογος πρόδοσις εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ νοῦς ζωογονεῖ, κινεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ὁ κόσμος παρουσιάζεται ὡς προϊὸν λογικῆς δυνάμεως.

"Αμέσως κατόπιν ἐνεφανίσθησαν οἱ σοφισταί. "Οπως δεικνύει καὶ τὸ σόνομα (σοφιστὴς=σοφός), οὗτοι ἡσαν ἀνθρωποι εὐρείας μορφώσεως, προήρχοντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἔξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Ἱππίας ὁ Ἡλείος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κείος.

Μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀρχίζει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἔξετασιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, δηλ. τῆς φύσεως, καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν της εἰς τὸν ἔσωτερικὸν ἀνθρωπον. Κεντρικὴ ἴδεα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια παραδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθὲς εἶναι, ἔλεγον, ὅτι συμφέρει εἰς τὸ ἄτομον, καὶ ἀγαθὸν ὅτι ὠφελεῖ. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχον συρρεύσει οὗτοι κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τοῦ 5ου αἰώνος π.Χ., ἥσκουν, ὅπως εἴδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς.

"Η πρὸς μάθησιν δίψα τῶν ἀθηναίων ἐφήβων καὶ τὴν καταπλήσ-

σουσα εύφυια τῶν σοφιστῶν προσεπόρισεν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν. Συγχρόνως ἡ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἔξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως ἔδωκε μεγάλην ὅθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια νὰ διαστρέψουν τὰ πράγματα μὲ τὴν ρητορικὴν δεξιοτεχνίαν των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτούς. Αἱ πρόχειροι εἴχαν ἀλλού καὶ ὡς ἐπὶ τὸ ποιὸν ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὅποιας

ἔδιδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἡ νεωτερίζουσα διδασκαλία των ἀνεστάτωσαν τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπεύθυνοι τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκράτης. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π.Χ. ἀπὸ πτωχοὺς γονεῖς, τὸν λιθοξόον Σωφρονίσκον καὶ τὴν μαῖαν Φαιναρέτην. Γράμματα ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μὲ δυνατόν, δημιουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἡκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειψεν. Ἡσθάνετο

τὸν ἑαυτόν του πρώωρισμένον δι' ὑψηλοτέραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστολήν. Τοιουτοτρόπως ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὅποια δι' αὐτοῦ ἐλαβε σπονδαίαν ἔξελιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνης τοῦ Σωκράτους εἶναι, ὅπως καὶ τῶν σοφιστῶν, ὁ ἀνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστὰς ὁ Σωκράτης ἔδιδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθόν, τὰ ὅποια ὅλοι οἱ ἀνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὅμοιως. Τὸ λογικόν, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἕδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸν τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὔρεσιν τῶν αἰωνίων καὶ

ἀναλλοιώτων ἡθικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι κανονίζουν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὁδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἄγαθὸν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπατηλήν καὶ πρόσκαιρον ύλικήν εὔτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετήν, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. « Δὲν ἔντερεσαι », ἔλεγεν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα ἀθηναϊὸν διαβάτην, τὸν ὅποιον εύρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, « ἐνῷ εἰσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δόναμίν της, νὰ φροντίζῃς διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῇς διὰ τὴν ἀρετήν; ». Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ γνῶσις. « Οσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνῶσεις, γίνονται ἐνάρετοι ἀνθρωποί, ὡφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀλλ’ ἡ πρώτη γνῶσις, τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἀνθρωπὸς, εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γνῶθι σαυτόν. Αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν του, διὰ τὴν ὅποιαν οὐδέποτε ἔλαβε χρήματα, ἀπέβλεπεν δὲ Σωκράτης εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ἡθικοποίησιν τῶν συμπολιτῶν του. Πλῆθος νέων, ἴδιως ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὡρίμων ἀνθρώπων, τὸν ἡκολούθει διαρκῶς καὶ ἥκουε τὴν διδασκαλίαν του. Τόσην γλυκύτητα, ἡμερότητα καὶ σοφίαν ἔσταλαζεν ὁ λόγος του.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φίλων δὲ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ ἔχθροὺς θαυμασίμους. Οἱ σοφισταί πρῶτοι, τῶν ὅποιών ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ὄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναϊοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ πλάνην ἐθεώρουν αὐτὸν ἔχθρὸν τῆς δημοκρατίας, ἐπεδίωκον νὰ τὸν ἔξοντωσουν. Τέλος τὸ κατώρθωσαν. « Υπέβαλον ἐναντίον του μήνυσιν δι’ ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον τὸ 399π.Χ.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

·Η ἀρχιτεκτονική. Οἱ ρυθμοὶ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἦσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική.

‘Η ἀρχιτεκτονικὴ προηλθεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ μένῃ μὲ τὴν οἰκογένειάν του ὑπὸ στέγην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν αὕτη ἐξαίρετα δείγματα σημαντικῆς ἀναπτύξεως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος, ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὰ στάδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναούς, διότι εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον ἀφιέρωσαν οἱ Ἑλληνες τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὴν δημιουργικὴν ἰκανότητά των. Ἐπειδὴ ἐθέωρουν τοὺς ναούς ὡς κατοικίας τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ο θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο δμοιόμορφον.

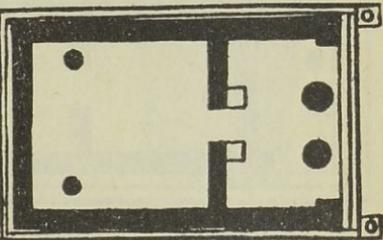
Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ τῶν δύο μεγάλων ἐλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ιωνών. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνοτροπίαι, δηλαδὴ δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί, ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ιωνικός. Ο δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρύς καὶ ἐπιβλητικός, ἐνῷ ὁ ιωνικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

Μορφαὶ ἐλληνικῶν ναῶν

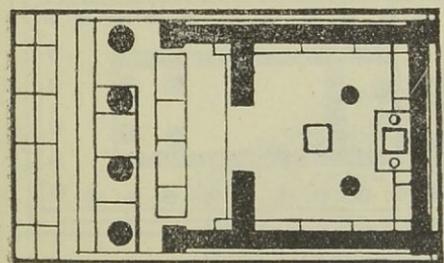
Κατ’ ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐν ὄρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποίου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξεῖχον πρὸς ἀνατολάς. Μεταξύ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο παραστάσεις, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιουτότροπως ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο πρόσομος ἢ πρόναος. Ο δπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χῶρος ἐλέγετο σηκός. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ο ναός, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο ναὸς ἐν παραστάσι (σχ. 1)

Αργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποθέτουν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἴδιαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο πρόστυλος (σχ. 2). Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμάς, ὁ λεγόμενος δισθόδιος μοῖρας, καὶ ὁ ναὸς ἔγινεν ἀμφιπρόστυλος (σχ. 3). Γενικῶς ὁ ὄπισθόδομος ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν πρόναον καὶ ἀπετέλει τὴν ὄπισθίαν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ.

Ο τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὄριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγυρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περίστασις ἥ πτερὸν καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὀνομάσθη περίπτερος (σχ. 4). Συχνὰ ἡ στοὰ αὐτὴ εἶναι διπλῆ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο διπτέρος. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κιόνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὀνομάζετο ὁ ναὸς τετράστυλος, ἐξαστυλος, ὀκτάστυλος.

(Σχ. 1). Ναὸς ἐν παραστάσι.

(Σχ. 2). Ναὸς πρόστυλος.

πῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθροίζετο πέριξ τοῦ βωμοῦ.

Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὄποιον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ὁ θριγκός ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον, τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἥ ἱστορικὰς καὶ λέγεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετό-

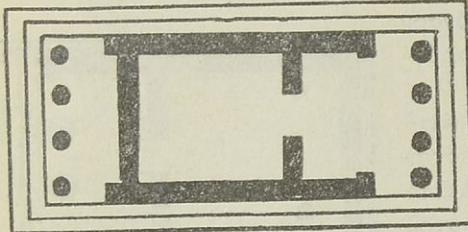
π ας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλίσματα, αἱ δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινής καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ δόποια λέγονται ἢ ε τ ω μ α τ α. Καὶ τὰ δύο διετώματα ἐστολίζοντο μὲ ἀγάλματα, τὰ δόποια παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς

μύθους τοὺς σχετικούς μὲ τὸν θεόν, εἰς τὸν δόποιον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

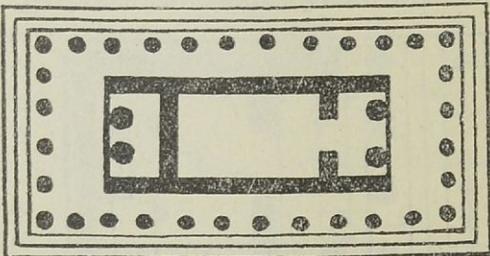
Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοῖαι μὲ τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφὴν τῶν κιόνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἴω-

νικόν. Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπὸ εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἔως κάτω αὔλακας, αἱ δόποιαι ἀπολήγουν εἰς ὁξέα ἄκρα. Ὁ ἴωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὡραίαν βάσιν, τῇ δόποιᾳ λέγεται σ π ε ἴ-ρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσοτέρας αὔλακας, αἱ δόποιαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῷ τοῦ ἴωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ δόποια λέγονται ἥ λικεῖς.

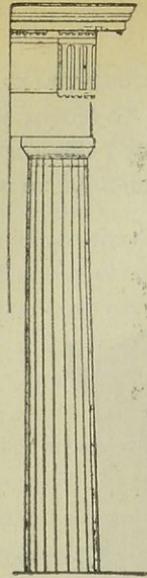
Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἴωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς κίων μὲ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὁπως εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς ἔχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆμα καλαθίου, τὸ δόποιον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμός, ὁ κορινθια-

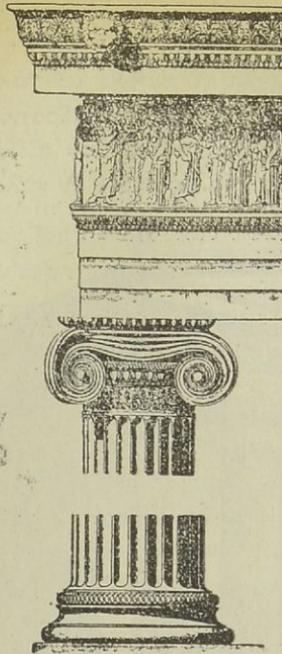
(Σχ. 3). Ναὸς ἀμφιπρόστυλος.

(Σχ. 4). Ναὸς περίπτερος.

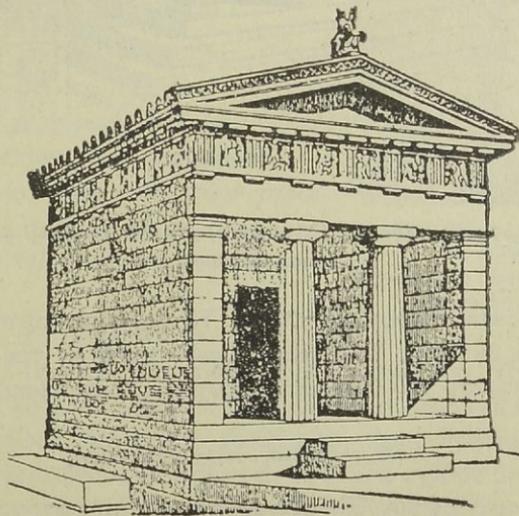
Δωρικός,

Ιωνικός

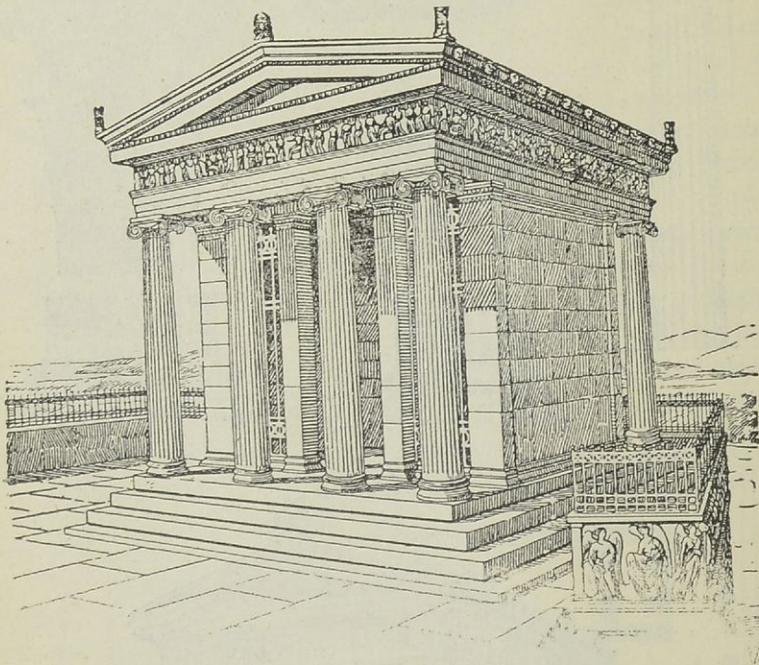

καὶ κορινθιακὸς κίων.

*Ο δωρικού ρυθμοῦ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων
εἰς τοὺς Δελφούς (ἀναπαράστασις).

κός. Οἱ ἀρχαῖοι διὰ νὰ ἔξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἐπλασαν τὴν ἔξης παράδοσιν. Ὁ ἔξοχος καλλιτέχνης Καλλίμαχος (β' ἡμίσου τοῦ 5ου αἰώνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἐν καλάθιον μὲ τὰ παι-

‘Ο ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (‘Απτέρου) Νίκης, ιωνικοῦ ρυθμοῦ.
(ἀναπαράστασις)

γνίδια της σκεπασμένον μὲ πλάκα. Τὸ καλάθιον αὐτὸ εἶχον περιβάλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἦρεσε πολὺ εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

‘Η γλυπτική. Ἀρχαϊκή τέχνη

‘Η γλυπτική εἰς τὴν ‘Ελλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὅποιαν κανεὶς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ τῶν

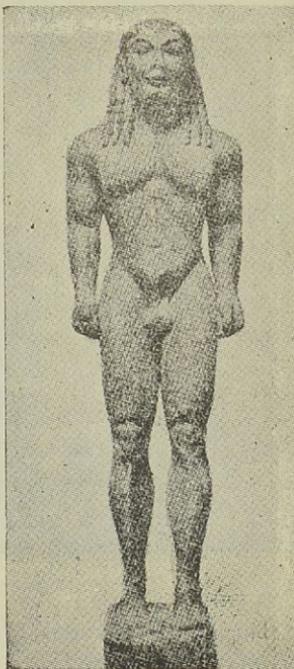
μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ως ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχνας τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῆ ἔργα ὅμοια. Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπαθείας. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς.

Ἡ δωρικὴ μετανάστευσις ἔξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἔξελιξιν τῆς τέχνης. Μόλις κατὰ τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήσῃ.

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς νέας γλυπτικῆς ἥσαν ἀτεχνα. Εἶχον τοὺς ὁρθολαμούς κλειστούς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἡνωμένους. Ὡς ὑλικὸν ἔχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον. Μὲ κορμοὺς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ροΐκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα ἔχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν ὄρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὅποια προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαϊκὴ καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Οπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τοιουτορόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικήν διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ιωνικήν. Οἱ Δωριεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾶς νὰ παριστάνῃ ἀθλητὰς γυμνούς, δυνατούς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικούς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὄρείχαλκον, δ ὅποιος ἀποδίδει ζωηρότερον τὸ σκληραγωγημένον, τὸ ψημένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδρι-

Κοῦρος.
Μαρμάρινον ἀρχαϊκὸν ἀγάλμα
δωρικῆς τέχνης.

άντες αύτοὶ ἔχουν τὴν ιδίαν μορφὴν καὶ δυνομάζονται κοῦροι.

Ἡ ιωνικὴ τεχνοτροπία διαφέρει ἀπὸ τὴν δωρικήν. Οἱ Ἰωνεῖς ἥσαν ἀνθρωποι εὔθυμοι. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ἡ τέχνη τῶν Ἰώνων

παρέστησε κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικείαν σάρκα. Τὰς γυναικας παριστάνουν μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὅποια σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἐλαφρὸν μειδίαμα εἰς τὰ χείλη. Τὸ μειδίαμα αὔτο, τὸ ὅποιον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, δυνομάζεται ἀρχαϊκὸν μειδίαμα. Ὁφείλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαικῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραι.

Κόρη.

Μαρμάρινον ἀρχαϊκὸν ἀγάλμα
ἰωνικῆς τέχνης.

Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰώνος

Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰώνα ἔζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιόν των ἔδωκαν εἰς τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κίνησιν, παλμόν, ζωὴν. Ἀπὸ τὰ ἔργα των μόνον ἀντίγραφα σώζονται. Ἀν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἡμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν, ποίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ

Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος, ἔγιναν αἰώνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξύ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας. Αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μάλιστα εἶχε καὶ γνώσεις ζωγραφικῆς. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π. Χ. καὶ ἔζησε περίπου 80 ἔτη. Τὰ δύο μαστότερα ἔργα του είναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διός εἰς τὴν Ὁλυμπίαν, τὸ ἐπίστης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὁλυμπίαν, σχηματίζομεν μικρὰν ἵδεαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων.

Ο Φειδίας ἐπέτυχε νὰ συνδυάσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα μαζὶ μὲ τὴν ἀπαλήν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσην ἐντύπωσιν ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἐλεγον, ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλειον τὴν μορφὴν τοῦ Διός, διότι κατέβη ὁ ἵδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην.

Κεφαλὴ τοῦ Διός τῆς Ὁλυμπίας.
(ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἡλείων)

Ἐξαιρετικῆς ἐπίστης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἱδέαν τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὅποιον εύρεθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρβακείου, τὴν λεγομένην Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὡνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κληροῦχοι τῆς Λήμουν. Ἡ κεφαλὴ μὲ τὰς ἀπαλὰς γραμμὰς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου είναι πραγματικὸν ἀριστούργημα.

’Αλλ’ ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμε μόνον ἀγάλματα. Κατ’ ἐντολὴν τοῦ φίλου του Περικλέους εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτείαν ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, μὲ τὰ ὅποια ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν. “Ολα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν τὴν σφραγῖδα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ Παρθενῶνος είναι γνήσιον ἔργον φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ ἀθηναίου γλύπτου.

Ο Μύρων είναι ἐπίσης Ἀθηναῖος ὀλίγον προγενέστερος τοῦ Φειδίου. ‘Υπῆρξε μαθητής τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἀργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος είναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον του ἦτο ἡ χαλκῆ ἀγελάς, τὴν ὅποιαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατείαν τῶν Ἀθηνῶν. Τόσον φυσικὴ ἦτο αὔτη, κατὰ τὴν πάραδοσιν, ὥστε, ὅταν διήρχετο ὄγκελη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μόσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. ‘Ἄρασιν ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ δισκοβόλος. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὅποιος είναι ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾶ εἰς μίαν στιγματίαν στάσιν, ἡ ὅποια δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωήν.

Ο Πολύκλειτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικουῶνα τῆς Κορινθίας. ‘Υπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητής τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἀργους. ‘Ως ὑλικὸν ἔχρησιμοποιεῖ τὸν ὀρείχαλκον καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανε ἴδιως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὅποιους ἡ σωματικὴ ἀσκησις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πιολύ εἰς τὰς ὄρθιὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεī ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ἴδεας του αὐτᾶς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον διορυφόρον, ὁ ὅποιος ὠνομάσθη καὶ νῶν καὶ ἔχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. *Αλλο ἔξαίρετον ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ διαδούμενος. ‘Ο ἀνδριὰς παριστᾶ ἔφηβον, ὁ ὅποιος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μὲ ταινίαν.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρβαρείου).

Η ζωγραφική εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κρητικὴν και τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην. Τὸ πιστοποιοῦν αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης και τῆς Τίρυνθος, ὅπως και αἱ εἰκόνες τῶν ἀγγείων. Ἐλλ' ἐνῷ γνωρίζομεν τόσον καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικήν, αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἐλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ιστορικῶν χρόνων εἰναι πολὺ περιωρισμέναι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν περὶ τῶν ἔργων και τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξιδος και τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σώζεται.

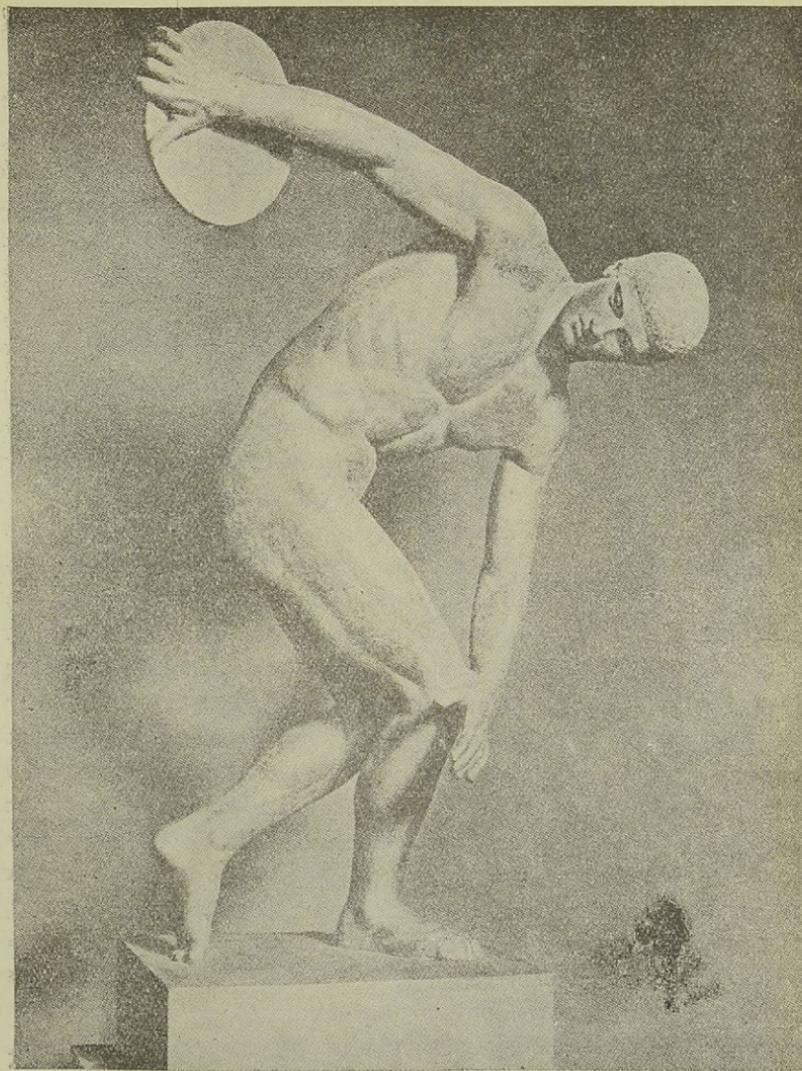

Μελανόμορφος ἀμφορεύς.
Ο Αἰας και ὁ Ἀχιλλεύς παίζουν πεσσούς. Ἔργον τοῦ ὄνομαστοῦ διθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ 6ου αἰῶνος Ἐξηκίου.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφωτίζουν σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ιστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογράφοι, ὃν και ἥσαν ἀπλοῖ τεχνῆται, μᾶς ἀφῆκαν ἐν τούτοις ὀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Πολλὰ μάλιστα εἰναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἥσαν ώς ἐπὶ

τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Συχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηνὰς ἀπὸ τὸν δημόσιον και ἴδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων και συμπληρώνουν τὰς γνώσεις, τὰς ὅποιας ἔχουμεν δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἄλλας πηγάς. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων ἔχουν διασωθῆ και στολίζουν ὅλη τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί ὁ μελανόμορφος και ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανό-

‘Ο δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.
(ἀντίγραφον).

μορφος ἔχει πατρίδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα. Ὁ ἐρυθρόμορφος ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα. Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουν ζωγραφισμένας μὲν μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντιθέτως ἔχουν μαῦρον χρῶμα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφάς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα είναι τὰ ώραιοτέρα.

Ο δορυφόρος
τοῦ Πολυκλείτου.

(*Μαρμάρινον ἀντίγραφον*). Τοὺς περσικοὺς πολέμους ἔγιναν μεγάλη δύναμις καὶ εἶχον πλούσια εἰσοδήματα. Διέθετον προσέτι καὶ ὑλικὸν ἔξαίρετον, τὰ λευκὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸ τὴν θεάν ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἡρειπωμένους ναοὺς πολυτελεστέρους καὶ ώραιοτέρους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς. Εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ κάμῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὅλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθίνη κλῖμαξ. Ὅταν ἀνέλθωμεν τὴν κλί-

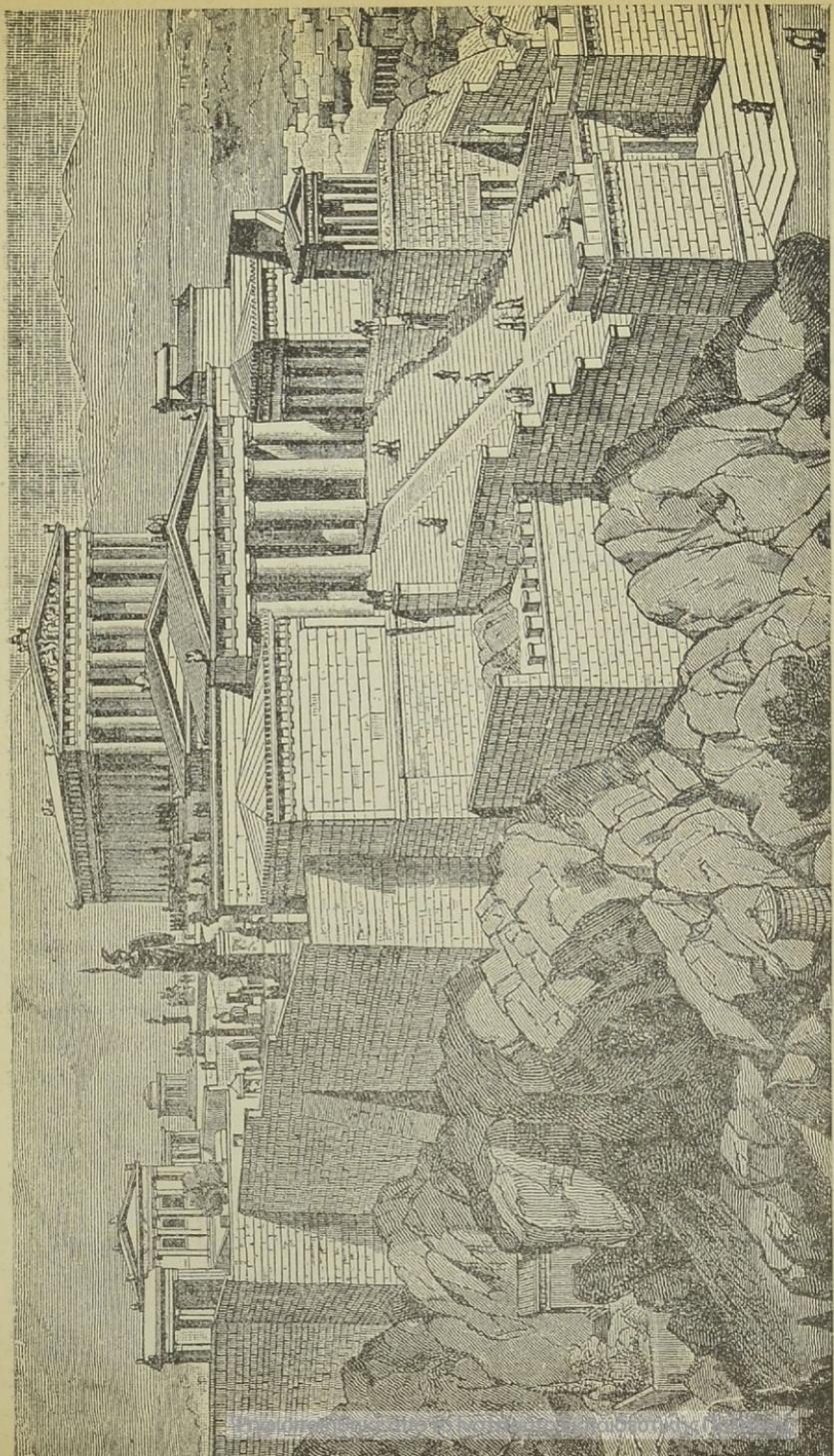
Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' ὅτου κατελύθη ἡ βασιλεία, εἶχε παύσει νὰ εἴναι φρούριον καὶ κατοικία τῶν βασιλέων καὶ ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν προστάτιδα τῆς πόλεως Ἀθηνᾶν. Μετεβλήθη δηλαδὴ εἰς χῶρον ιερόν. Ἀλλὰ οἱ ναοί, τοὺς ὃποίους εἶχον κτίσει ἐκεῖ οἱ Ἀθηναῖοι, καθὼς καὶ ὅσα ἄλλα ἔργα τέχνης εἶχον ἀφιερώσει εἰς τοὺς θεούς, κατεστράφησαν ἀπὸ τὸν Ζέρξην καὶ τὸν Μαρδόνιον. Δι' αὐτὸν οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τὴν ἥπταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηνᾶν. Αἱ Ἀθῆναι, καθὼς γνωρίζομεν, μετὰ

προσέτι καὶ ὑλικὸν ἔξαίρετον, τὰ λευκὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸ τὴν θεάν ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἡρειπωμένους ναούς πολυτελεστέρους καὶ ώραιοτέρους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς. Εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ κάμῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὅλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθίνη κλῖμαξ. Ὅταν ἀνέλθωμεν τὴν κλί-

Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν.
(Ἀπαρχάστασις).

μακα, εύρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποίᾳ ώνομάζετο Προπύλαια. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸν οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων Μνησικλῆς δόλοκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Ἡ κατασκευή του διήρκεσε πέντε ἔτη. Ταυτοχρόνως μὲ τὰ Προπύλαια ἔκτισθη ὁ μικρός, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἥτις Ἀπτέρου Νίκης, δῆπος λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εύρισκεται δὲ δεξιά μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

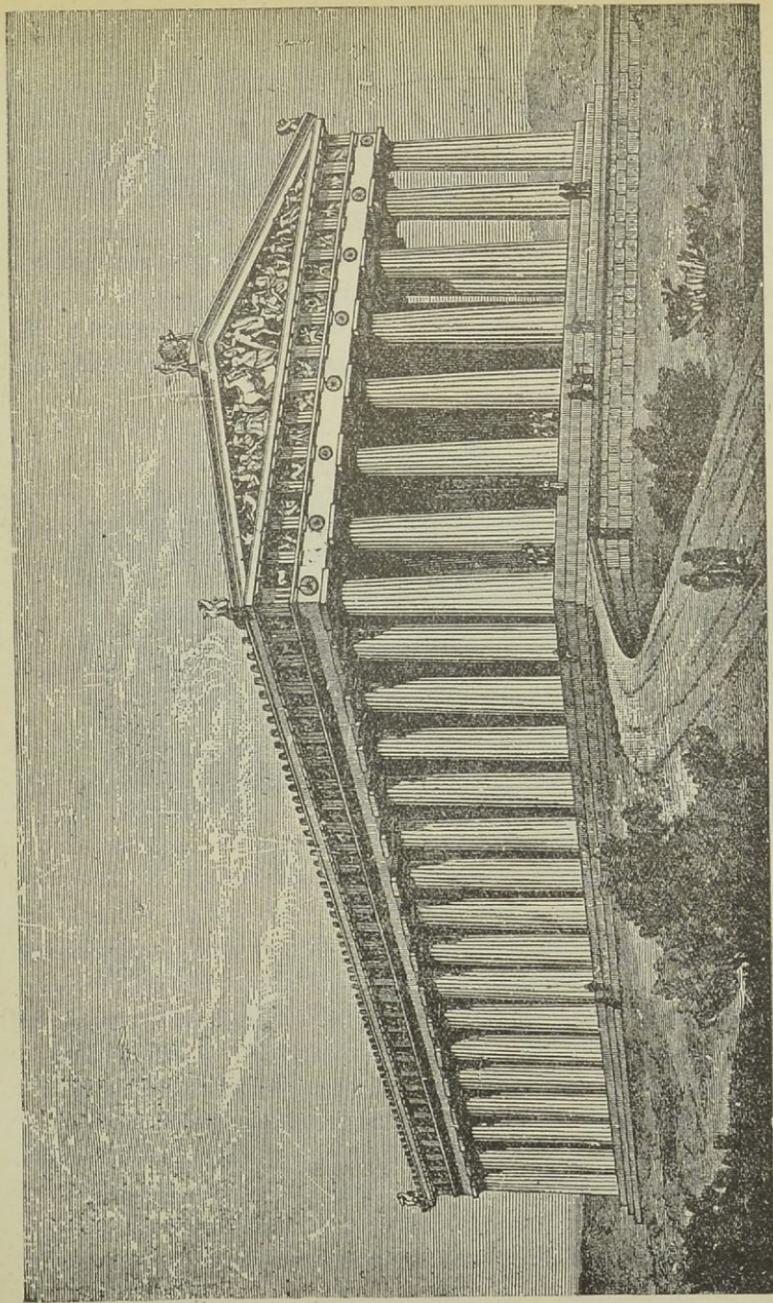
“Οταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καὶ προσχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χῶρον τετραγωνικόν, ὅπου σώζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιάσιου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὄποιον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ύψος εἶχε τὸ ἀγάλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον τὰς ἀνεφέλους ἡμέρας τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῇ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

Καθὼς προσχωροῦμεν, συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χῶρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Παρθενῷον. Οὐ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς.

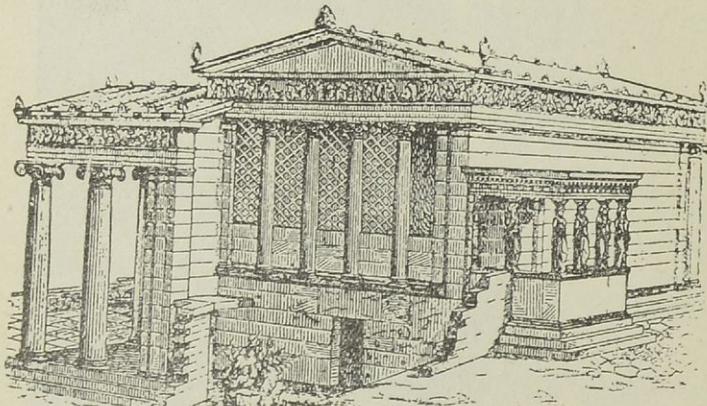
Ἀρχιτέκτονες τοῦ ἔργου ἦσαν ὁ Ικτῖνος καὶ ὁ Καλλικράτης. Οὐ ναὸς εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκὸν τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἀγάλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Οὐ ὄπισθόδομος ἔχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μὲ τὰ ὄποια ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταί του. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὀρόφημα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία τῆς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Απέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ δωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἐλαφρὸς ἰωνικὸς τοῦ Ἐρεχθείου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομψοτεχνήματος. Εἰς τὸν

Παρθενών.
(*anaparάστασις*¹).

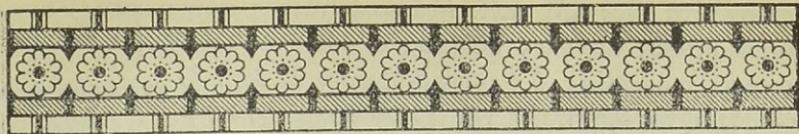
χῶρον, ὅπου ἴδρυθη ὁ ναός, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εύρισκεται εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ἡ ὁποίᾳ ἔχει στεγασμένην προεξοχήν ἐν εἴδει στοᾶς. Ἀντὶ κιόνων ἔξι ώραῖαι κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κώμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυατίδων (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυατίδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα γλυπτὰ τῆς ἀρχαίας τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τὸ Ἐρέχθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων.
(ἀναπαράστασις).

“Οπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἡσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὅποια κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. “Ολος ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος ἥσθάνετο ἔξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἔθαμβώνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

‘Ο ἵδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἵδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ' Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἡ ὅποια ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὅποια ἔχωριζον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐσβησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἐντύπωσις αὐτὴ ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π.Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετής εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εύχαριστος.

Ἡ Σπάρτη, τῆς ὅποιας τὸ κῦρος εἶχε καταπέσει ἔνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Παυσανίου, περιωρίσθη, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὸ κράτος της, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφυλακτῇ. Συνεκέντρωνε καὶ ὡργάνωνε τὰς δυνάμεις της, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν της νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἔδεικνε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαίωσιν ἐξ αἰτίας της τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ αὐθαίρετος διαγωγὴ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν τὰ παλαιὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιάται καὶ παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὅπο τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικήν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ αὐτὸ δὲν ἤργησε νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π.Χ. ἡ τριακονταετής εἰρήνη κατελύθη καὶ ἥρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὃ γνωστὸς ὡς Πελοποννησιακὸς πόλεμος αὐτὸς ἔξηντλησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὁδῆ-γησεν εἰς τὴν καταστροφήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ποτὲ πλέον δὲν ἥδυνήθη νὰ συνέλθῃ. Τὸ τέλος του ἐσημείωσε τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀφορμαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου

Τὸ κυριώτερον αἴτιον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ ἡ νύξηθη εἰς μέγαν βαθμὸν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἑκτεταμένου καὶ ἴσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγένενησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἴσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων. Αὔτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορίνθιοι ἀνησύχησαν πολύ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἥρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ιονίου πελάγους καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ιταλίας καὶ Σικελίας, ὅπου εἶχον αὐτοὶ ἔως τότε τὸ μονοπάλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Μόνον ὁ πόλεμος ἥδυνατο νὰ σταματήσῃ τὴν πρόσδον τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν Ἕλληνικῶν πόλεων. Τὸν πόλεμον αὐτὸν ἀκριβῶς ἐπεδίωκον καὶ παρεσκεύαζον οἱ Κορίνθιοι. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμή, τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἥλθον εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνήσυχον βλέμμα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ’ ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἀφορμὰς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἔξης γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμνον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὅποια ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ιλλυρίας, ἔγινεν ἐπα-

νάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικήν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδαμνίων ἀνεμείχθησαν οἱ Κορίνθιοι. Ἀλλ' ἡ ἐπέμβασίς των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ δποῖοι ἔζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι μιλονότι ἐγνώριζον, ὅτι, μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους, παρεβίαζον τὴν τριακονταετῆ εἰρήνην, ἔκριναν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὔκαιρίαν νὰ κάμουν σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εύρισκετο εἰς ἔξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτίδαιαν, ἡ δποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ἔμαθον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτίδαιαν καὶ τὴν ἐποιλιόρκησαν στενῶς.

Ἄλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ δποίου οἱ Μεγαρεῖς σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

Συνέδριον εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συγκληθῇ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν δποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Τοιουτορόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰρήνη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ὀνομάσθη δεκαετὴς ἡ Ἀρχιδάμιος πόλεμος (431–421). Ἐλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ δποῖος διηγήθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415–413), ἡ δποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφήν των.

Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκεικὸς πόλεμος (413—404), ὁ ὅποιος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλην τῶν δύο ἐπιφανῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων των εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρναῖας καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηνῶν, διότι εἶχον διακηρύξει, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρουν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηράν.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μόνον κατὰ τὸ θέρος (Μάρτιος—Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος—Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἄρχιδάμειος πόλεμος. Ο λοιπὸς τῶν Ἀθηνῶν

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 431 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μὲ Ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπτῃ τὰ δένδρα καὶ νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἀγρούς. Οἱ ἀγρόται μὲ πόνον ψυχῆς παρηκαλούθουν τὴν φθορὰν τῆς περιουσίας των μέσα ἀπὸ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον καταφύγει μὲ τὰς οἰκογενείας των καὶ μὲ τὰ κινητὰ πράγματά των κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους. Οἱ μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ ξηράν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρεπε νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Δι' αὐτό, μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, παρήγγειλεν εἰς τοὺς κτηματίας τῆς Ἀττικῆς νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τοιουτοτρόπως ὅλος ὁ χῶρος μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐγέμισεν ἀπὸ πρόσφυγας. Ἐκεῖ ήσαν ἀσφαλεῖς, διότι τὰ μακρὰ τείχη προεφύλαξτον τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ.

Οι Ἀθηναῖοι ἔξι ἄλλου διὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ ἵσα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔστειλαν τὸν στόλον των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐλεγάτει τὰ παρόλιά της.

Ἄλλ' ὁ Ἀρχίδαμος δὲν παρέτεινεν ἐπὶ μακρὸν τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ἥρχισαν νὰ λείπουν αἱ τροφαί, ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπίστης ἀφοῦ ἐλεγλάτησε τὰ εὐφορῷτερα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν μὲν φροντίδα τοῦ δημοσίου τοὺς πρώτους νεκροὺς τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ σύμφωνα μὲν παλαιὸν ἔθιμον ἐπρεπε κατὰ τὴν ταφὴν νὰ δミιλήσῃ πρὸς τιμήν των ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀνὴρ μὲν γενικὴν ὑπόληψιν καὶ κῦρος, ὡρίσθη ὁ Περικλῆς νὰ εἴπῃ « ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα ». Ὁ λόγος, τὸν ὅποιον ἔξεφώνησε τότε ὁ ἀθηναϊος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα. Ὁ Ἑπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὃπως λέγεται, ἀποτελεῖ ὑμνον πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των καὶ τὸν πολιτισμόν των. « Μόνη, λέγει, η πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ δλας τὰς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης της καὶ μόνη αὐτὴ οὐτε εἰς τὸν ἔχθρον, ὅταν ἐλθῇ ἐναντίον της, δίδει ἀφορμὴν νὰ ἀγανακτῇ, διότι κακοπαθεῖ ἀπὸ τοιούτους ἀσημάντους ἀνθρώπους, οὐτέ εἰς τὸν ὑπήκοον νὰ παραπονῇται, διότι τάχα κυβεργᾶται ἀπὸ ἀναξίους... Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφορεύθησαν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν χρέος των νὰ μὴ τὴν ἀφήσουν νὰ καθῆῃ, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ δσους μένουν εἰς τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρῃ πρὸς χάριν της » (Θουκυδίδου Περικλέους ἐπιτάφιος).

Τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικήν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐλεγλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸν μεγάλη συμφορὰ ἐπληξε τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμός, ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὅποιον προτίρχετο.

ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμός, δ ὅποιος εἶχε δημιουργῆθη ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν δλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν χῶρον καὶ τὰς ἀνθυγιεινὰς καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν της. Προσέβαλεν δλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

‘Ο Θουκδίδης, ὁ ὅποιος ἔπαθεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἐσώθη, μᾶς περιέγραψε τὴν νόσον μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφειδοῦ πυρετοῦ. Τόσον ἀσύνηθες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὡστε οἱ ἀνθρωποι ἀπέθνησκον ὡσὰν τὰ πρόβατα καὶ πολλοὶ ἔμενον ἄταφοι. «Τὰ δὲ πτηγά, τὰ ὅποια τρώγονταν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκρούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτούς, ἐμολύνθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηγὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, δπου ενδίσκοντο ἄταφα πτώματα». Ο λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις τῆς νόσου καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμόν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. Θάνατος τοῦ Περικλέους

‘Ο Ἀρχίδαμος ἐπειδὴ ἐφοβήθη, μήπως προσβληθῇ ὁ στρατός του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν, ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικήν. Ο Περικλῆς ἔξ ὅλου ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ὀλωσιν τῆς Ποτιδαίας. Ο στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἀπρακτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ κατάστασις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θραῦσιν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστική. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἡθικόν των. Εἰς τὴν ἀπόγυνωσίν των ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὡς πρωταίτιον τῶν συμφορῶν.

‘Ο Περικλῆς τότε συνεκάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μὲ τὴν γνωστὴν ἀταραξίαν του ὡμίλησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πατήρ καὶ ὅχι ὡς ἀνώτατος ἀρχων. «Ἄν η πατρὶς εὐτυχῆ, εἰπεν, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀτυχίαι θεραπεύονται, ἐιῷ οὐδεμίᾳ ἰδιωτικὴ εὐτυχία δύναται νὰ διατηρηθῇ, δταν η πατρὶς περιέλθῃ εἰς δυστυχίαν... Οταν λοιπὸν η μὲν πατρὶς ἡμπορῷ νὰ βαστάσῃ τὰς συμφορὰς τῶν πο-

λιτῶν, ἔνας δὲ ἔκαστος μεμονωμένος πολίτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ, πῶς δὲν ἐπιβάλλεται ὅλοι μαζὶ νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς τρομάζουν αἱ ἀτομικαὶ κακοτυχίαι μας; ».

‘Η ἐντύπωσις ἐκ τοῦ λόγου ὑπῆρξε μεγάλη. ‘Η δυσφορία τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Περικλέους ἔπαισεν, ἀλλὰ πρὸς στιγμήν. Αἱ ταλαιπωρίαι των ἀπὸ τὴν νόσον ἐμεγάλωνον καὶ ἡ ὁργὴ των ἔξεσπασε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὸν ὄποιον τώρα ἀφήρεσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπονον ὁ φιλόπατρις πολιτικὸς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἴδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον τοὺς δύο υἱούς του. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν διετήρησεν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν του.

‘Η ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους ἡνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχήν. Δὲν ἦτο ὅμως πλέον πεπρωμένον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν πατρίδα του. Προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον ἐπιδημίαν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 εἰς ἥλικιαν 62 ἐτῶν.

‘Ο θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεπανόρθωτος συμφορά. ‘Ο Περικλῆς, ὁ ὄποιος, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς καὶ ρήτωρ, κατώρθωνε μὲ τὸ μέγα κύρος του νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν πειθαρχίαν, ἡ ὄποια ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν λαῶν. Καὶ ἐπετύγχανεν αὐτὸς χωρὶς καθόλου νὰ δεσμεύῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλειά του ἦτο βαρὺ πλῆγμα διὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὄποιοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος, ἀλλ’ εἰς τὴν ἰκανοποίησιν τῆς ἀτομικῆς των φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ὀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας του, διὰ νὰ ἔξασφαλίζουν τὴν ἐκλογήν των εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοί αὗτοί ὀνομάζονται δημοσίες καὶ ἀτομικοί. Περίφημος δημαγωγός, ὁ ὄποιος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἀνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιωκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ’ εἶχε πλουτήσει ως βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὅμως διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγίαν.

γικήν ίκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ὅτο πάπερ τῆς ἔξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Αποστασία τῆς Λέσβου. Κατάληψις τῆς Πύλου

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἀργοί. Ὅπο τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἔξεστράτευσαν κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐποιλιόρκησαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπεσεν ἡ Ποτίδαια καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π.Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ὀμέσως στόλον καὶ ἐποιλιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἴσχυρὸν ἀντίστασιν, ἀλλ’ ἡ ναγκάσθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθοῦν. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν.

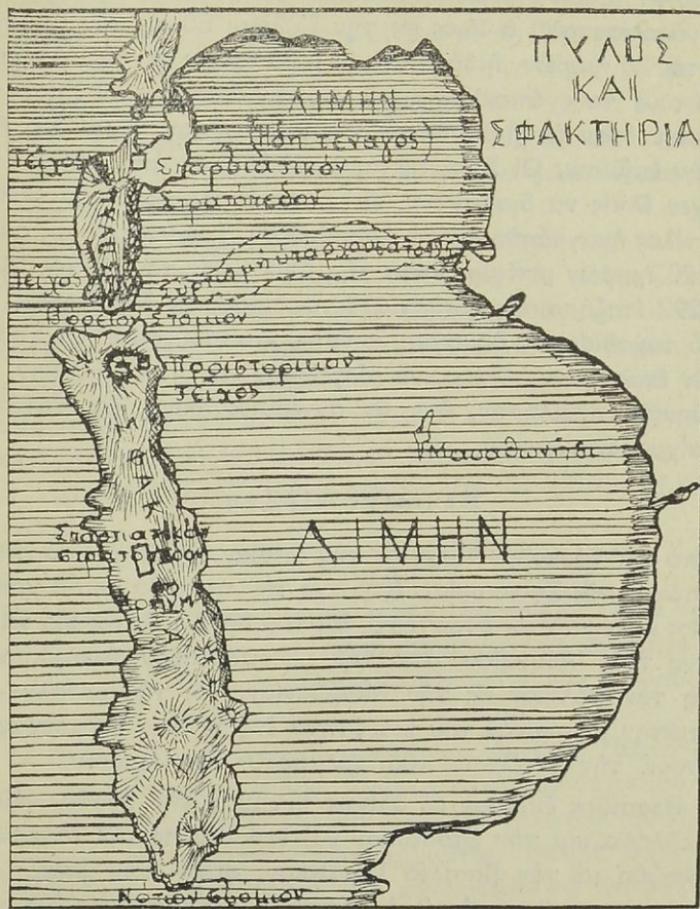
Μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Μυτιλήνης ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνήλικας Μυτιληναίους. Καὶ δὲν ἔγινε μὲν αὐτό, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνῶμαι, ἀλλ’ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἷχμαλώτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὸν ἕδιον χρόνον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν μετὰ διετῆ πολιορκίαν τὰς Πλαταιὰς καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους των Θηβαίους, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὅπο τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγίνετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

Κατὰ τὸ ἔτος 425 π.Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημόσθενης κατέλαβε μὲ πέντε πλοῖα τὴν Πύλον καὶ τὴν ὠχύρωσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδίαζε νὰ τὴν κάμη δρμητήριον, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἔξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους της. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντελήθησαν τοὺς σκοπούς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420

δόπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ δόποια εύρισκεται ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου.

*Ο Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας του προέβαλε γενναίαν

Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας.

ἀντίστασιν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅχι μόνον κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς 420 δόπλίτας των εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς

διπλίτας αύτούς ἀνήκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενείας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ διμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Κλέων ἔζητησε νὰ ἀποσταλῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πύλον. "Εδωκε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόνευεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας. Ὁ Κλέων ὅταν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σφακτηρίαν, εὗρεν ὅλα ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ Σπαρτιάται ἐκυκλώθησαν ἀπὸ αὐτὸν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ διαφύγουν. Δι' αὐτὸν ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἤναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Τοιουτοτρόπως ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερε κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς τὰς Ἀθήνας τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιάτας ὅπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε διαφορετικής δημαγωγίας ἔγινε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιάται δὲν ἔτολμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικήν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἡπείλησαν, ὅτι, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἔθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους των.

Νικίειος εἰρήνη

Ἄπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εύρεθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας, ἔξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ χρηστός, γενναῖος καὶ ἔξαίρετος στρατηγὸς Βρασίδας τοῦ οἴκου τοῦ Αριστοτέλη τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὴν μοναδικὴν διὰ Σπαρτιάτην ρητορικήν του ἰκανότητα ἐπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ του σχεδίου.

Οἱ Βρασίδαις ἐπέρασε μὲν ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν· Ἐλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἥνωθη μὲ τὸν βασιλέα Περδίκκαν, φίλον τῶν Σπαρτιατῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδας ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τέλος ἐκυρίευσε τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος.

Οἱ ἀθηναῖοι ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἦδυνθη νὰ πλεύσῃ ἔγκαι-

ρως εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψίν της. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ἡ καταδίκη αὐτὴ ἡνάγκασε τὸν Θουκυδίδην νὰ ὑποβληθῇ μόνος εἰς ἔξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὁλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἄφιξίν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνικήθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἴδιαν ὅμως τύχην εἶχε καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδας, ὁ ὄποιος ἐτάφη μὲν μεγάλας τιμᾶς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιουτορόπτως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδας καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ ὄποιος ἦρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲν τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἔχαντληθῇ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται τὸ 421 π.Χ. ἔκλεισαν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδιθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὧνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

Ο Νικίας

Ο Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ηὔξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὄποιον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος ἀνθρωπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ο Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτῆρα ἥπιον καὶ ἀτολμον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὄποιος ἦτο βιαιότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ταραχώδη ἐποχήν, μὲ τὴν ὄποιαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξίς του εἰς τὴν πολιτικήν.

‘Ο Νικίας εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποίαν ὥφειλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἄλλ’ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ’ ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὅποιοι ἦρχισαν νὰ καταφέρωνται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγός των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μὲν ὠραῖον παράστημα, εὔφυτὸς καὶ δραστήριος, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἔλαττωμάτων, ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ἀλκιβιάδης

‘Ο Ἀλκιβιάδης κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους. Πολὺ νέος ἔμεινεν ὄρφανὸς πατρὸς καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

‘Ο Ἀλκιβιάδης παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἴδιως τοῦ Σωκράτους. Μὲ τὴν λαμπρὰν μόρφωσιν, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὠραιότητά του ἐγοήτευεν ὅλους. Ἡτο γενναιόδωρος μέχρι σπατάλης, καταδεκτικὸς καὶ πειστικὸς εἰς τοὺς λόγους του. Ἄλλ’ εἶχε καὶ μεγάλα ἔλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ἡδύνατο νὰ προσφέρῃ σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του, ἔγινεν αἴτιος πολλῶν καὶ μεγάλων συμφορῶν εἰς αὐτήν. Ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο ἀσταθής. Ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Γενικῶς ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ὄγγὸς πατριωτισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας

‘Ο Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιᾶται διὰ τὴν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ὄπαδούς του, ὁ Ἀλ-

κιβιάδης ἔγινεν ἔχθρος των. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῆ, ὅταν ἐξελέγη στρατηγὸς (420 π.Χ.), συνενοήθη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοὺς Ἀργείους, Ἀρκάδας καὶ Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἴδιαν τῆς χώραν. Οἱ Σπαρτιᾶται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοιουτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν. Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτὴ δὲν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον πολιτικόν. Διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ γόντρόν του, ἔβαλε τώρα εἰς τὸν νοῦν του τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογήν.

Πολὺ πρὸ τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν τῶν πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσείλκυεν ἴδιως ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἐλληνικὰς ἀποικίας τῆς, μεταξὺ τῶν

ὅποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον αἱ Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν σπουδαιότατα ἐλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἥτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπίθιον αὐτὸ σχέδιον, διότι ἐφαντάζετο, δτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεδεικνύετο ὁ μεγαλοφυέστερος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἔχθροπραξίαι μεταξὺ Ἑγεστάιων καὶ Σελινούντιος, οἱ Ἑγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν αἵτησιν τῶν Ἑγεσταίων, τὴν ὅποίων οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον, τὸν διποίον θὰ διέτρεχον, ἀν ἀπετύγχανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. «Ἄν πάθωμεν, εἴπε, κάποιαν σοβαρὰν ἥτταν, θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ

Ἀλκιβιάδης.

έχθροι ἀμέσως. Αὐτὸν ἡγαγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην, διότι ἔπαθον κατὰ τὸν πόλεμον μεγαλυτέρας συμφοράς ἀπὸ τὰς ὑδικάς μας. "Επειτα ὑπάρχουν πολλοὶ ὅσοι τῆς εἰρήνης ἀμφισβήτησεν... "Αν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, πιθανὸν νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ μὲ τὸν Σικελιώτας... "Ας ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τὸν Ἐγεσταῖον, ὅτι, ὅπως ἤχυσαν τὸν πόλεμον μὲ τὸν Σελινούντιονς χωρὶς τὸν Ἀθηναίον, ἔτσι πρέπει μόνοι των καὶ νὰ τὸν τελειώσουν. "Ημεῖς δὲ εἰς τὸ ἔξῆς νὰ μὴ κάμωμεν συμμάχους, ὅπως συνηθίζομεν, ἐκείνους τὸν δποίοντος θὰ βοηθήσωμεν, ἀν ἀτυχήσουν, ἐνῷ δὲν πρόκειται νὰ ὀφεληθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτὸνς εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης". "Αλλ' οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τὸν Ἀθηναίον. "Η γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τὸν παρέσυραν καί, χωρὶς νὰ σκεφθοῦν τὸν κινδύνους, ἀποφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν.

"Η ἐκστρατεία τῆς Σικελίας. Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου

"Αφοῦ ἡ μεγάλη ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ὁργανώνουν τὴν ἐκστρατείαν μὲ ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἔξελεξαν στρατηγούς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Νικίαν. Εἶναι πράγματι συγκινητικὴ ἡ δήλωσις τοῦ Νικίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν στρατηγίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὸν εἶναι τὸ θέλημα τῆς πατρίδος, καίτοι ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

"Αλλ' ἐνῷ αἱ πολεμικαὶ ἔτοιμασίαι εύρισκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονὸς συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εύρεθησαν κομμέναι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἐρυμάνθων. Ἡσαν δὲ οἱ Ἐρυμάνθωνοι τετράγωνοι στῆλαι, αἱ ὅποιαι ἔφερον εἰς τὴν κορυφὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐρυμοῦ καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδεῖκται. Αὐτὸν ἐφάνη εἰς τὸν Ἀθηναίον ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν ἐκστρατείαν. "Η βουλὴ προεκήρυξεν ἀμέσως ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ὅλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτευον τὸν Ἀλκιβιάδην. Αὕτως ἔζήτησε νὰ διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως ἐπέτυχον ἀναβολὴν τῆς δίκης, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῇ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία.

"Ο στόλος μὲ τὴν ὅλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π.Χ. "Ο ἀπόπλους ἔλαβε μορφὴν πανηγυρικήν. "Όλοι οἱ 415 π.Χ.

Αθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευδωσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμοτέρας εύχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ὁποία εἶχεν ὄρισθη ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνεκεντρώθησαν 134 τριήρεις, 5.100 ὁπλῖται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1500 Ἀθηναῖοι, 1300 ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. "Ολαι αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἦσαν ἀρισταὶ ἔξωπλισμέναι καὶ εἶχον ἄφθονα ἐφόδια.

Ἄπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὥσπερ αὐτοὶ ἤλπιζον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῷ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ἦθελον νὰ ἔξασφαλίσουν προηγουμένως συμμάχους.

Ἄλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἔξης. Εἰς τὴν νῆσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐν ἑκ τῶν Ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἡ Σαλαμίνα, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἔχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν Ἐρμῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἡκολούθησε μὲ τὴν ἴδικήν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὅδον ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρ-

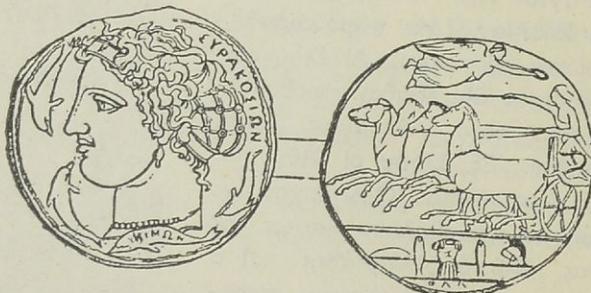
Στήλη Ἐρμοῦ.

την. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδῆ-
μευσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμένος νοῦς καὶ χαρακτήρ τοῦ Ἀλκιβιά-
δου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἔγινε πολύτιμος συνεργάτης
τῶν ἔχθρῶν τῆς πατρίδος του. 'Ο Ἀλκιβιάδης συνεβούλευσε τοὺς
Σπαρτιάτας ἀφ' ἐνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ίκανὸν στρατη-
γὸν μὲ ἴσχυρὰν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττι-
κὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

Ἡ καταστροφὴ

'Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος
ἐφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους
εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιόρκησαν στενῶς τὴν πόλιν. Οἱ

Νόμισμα Συρακουσῶν.

Εἰς διάμυησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 413 π.Χ.

Συρακούσιοι ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν
τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται κατὰ τὴν συμβουλὴν
τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον
πιπόν μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. 'Η ἄφιξις τοῦ Γυλίππου
ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἡθι-
κόν των. Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθη-
ναίων ἔχειροτέρευε διαρκῶς. 'Ο στρατηγὸς Λάμαχος ἐφονεύθη,
ὅ δὲ Νικίας δὲν κατώρθωνε νὰ κάμη τίποτε ἀξιόλογον κατὰ τοῦ
Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων.

‘Υπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστο-

λῆσ εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5000 ὄπλιτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἔχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν δοποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχεν. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε τοιουτορόπως κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρακούσιοι ἀντελήθησαν τὰς προθέσεις των καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν δπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ.

413 π. X.

Κατόπιν ἔξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἦναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413.

Ἀπὸ 40.000 ἄνδρας μόλις 7.000 εἶχον διασωθῆν. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Νικίαν, καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας οἱ περισσότεροι προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἀπέθανον. Ὅσοι ξέζησαν, ἐπωλήθησαν ἀργότερα ώς δοῦλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατώρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἴδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν δὲ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν: « Οὐδέν ἐστιν, ὃ τι οὐκ ἀπώλετο ».

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκελεικὸς πόλεμος. Ἀποστασία τῶν συμμάχων

Ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 413 π. X. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἔχθροπραξίαι ἐπανελήθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικήν, ὡχύρωσε τὴν Δεκέλειαν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐλεγάτει τὴν χώραν καὶ ἀπέκλεισε στενῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εις τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἔφθασαν αἱ πληροφορίαι διὰ τὴν καταστροφήν. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὰς πιστεύσουν. Ἐλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὄποιοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνίᾳ καὶ ἀπελπισίᾳ κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσύλλογίζοντο, τί ἔχασαν, ἔβλεπον, ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν καὶ χωρὶς πλοῖα καὶ κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλέον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἥρχετο ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητὴς καὶ θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσύλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἵσως καὶ οἱ σύμμαχοι κινηθοῦν εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελούμενοι τὴν δύσκολον θέσιν των. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλοι τὸ ἡθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἀπὸ τὴν ἀνέλπιστον συμφορὰν ἥρχισαν ἀμέσως νέας ἔτοιμασίας. Ὅπερι βλήθησαν εἰς περιορισμοὺς καὶ δαπάνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰς δυνάμεις των. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἶχον ὑπερνικήσει ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔχειροτέρευε καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. Ἡρχισαν νὰ ἔτοιμάζουν ἴσχυρὸν στόλον, διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατήσουν καὶ νὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος των. Καὶ πράγματι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αίγαιου πελάγους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φιβερώτερον. Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας Τισσαφέρνους συνενόήθησαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔγιναν σύμμαχοί του καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ἀνέλαβεν ὁ Τισσαφέρνης νὰ μισθοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιουτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνισχύουν μὲ χρήματα τοὺς Σπαρτιάτας. Πέρσαι καὶ

Λακεδαιμόνιοι ἐνώνονται, διὰ νὰ καταφέρουν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ανάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας

Ἐμάθομεν, ὅτι διὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων ἔχρησιμοποίησαν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν Ἀλκιβιάδην. Δὲν ἐπέρασεν ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκίνησε τὰς ὑποψίας των. Τότε ἡναγκάσθη ὁ ἔξοριστος πολιτικὸς νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρνην, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε καταστρεπτικάς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ εύρισκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο Ἰσχυρότεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νὰ δύνανται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐπιτύχῃ ἀπόλυτον ὑπεροχήν. Συγχρόνως ὁ Ἀλκιβιάδης ἥλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εύρισκοντο εἰς τὴν Σάμον. Μὲ τὴν ἐπέμβασίν των κατώρθωσε νὰ ἀνακληθῇ ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν. Εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θὰ ἀπέσπα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε φίλους τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε γίνει σοβαρὰ πολιτικὴ μεταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὅποιών ἡ ἐπιρροὴ εἶχεν αὐξηθῆ μετὰ τὰ ἐπανειλημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς δολιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλὴν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τετρακοσίων (411 π.Χ.). Ἐλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ ἐπανέφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ο Ἀλκιβιάδης μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡθελε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λάμψιν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὅποιαν συνεκρότησε μὲ χρήματα τοῦ Τισσαφέρνους, καὶ μὲ συνεργασίαν τῶν ἄλλων ἀθηναίων στρατηγῶν εἶχεν ἀρκετάς ἐπιτυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κύζικον τοῦ Ἐλλησπόντου κατεναυμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον, ὁ ὅποιος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχόν του, τὸν Μίνδαρον. Ἐπὶ πλέον κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Ἐλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσε τὴν Χαλκηδόνα.

410 π.Χ.

καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἀλκιβιάδης διπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 407 π. Χ. ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲν ἔξαλλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τὸν ἀνεκτήρυζε στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν.

Ο Ἀλκιβιάδης μὲν ἵσχυρὸν στόλον ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ’ ἡ τύχη ἐπαυσε πλέον νὰ τὸν εύνοη. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β' διώρισε στρατόπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον γιόν του Κῦρον ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνους. Ο Κῦρος ἐτάχθη μὲν τὸ μέρος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἔβοήθει μὲν ὅλας τὰς δυνάμεις του. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχασε τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνους.

Ἄλλὰ καὶ ὄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγούμενους, ὁ Λύσανδρος. Μὲν τὴν στρατηγικὴν πείραν ὁ νέος σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαζε καὶ ἔξαίρετον διπλωματικὴν εὔστροφίαν.

Ο ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲν αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἤττήθη. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀπουσίαζεν ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν καθήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασιν του ἔξέλεξαν δέκα στρατηγούς, ἀπὸ τοὺς ὅποιους ἱκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Η ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἀλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ὄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ο Ἀλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθε πλέον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὀλλ’ ἀπεσύρθη εἰς ἴδιόκτητον ὡχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Η ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 406 π. Χ., ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρ-

χίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἔβλεπεν δὲ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ τὸν ὑποθάλπουν μὲ χρήματα οἱ Πέρσαι. Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἑλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χρήματα, καὶ προσέθετεν, ὅτι, ἀν ἐπιστρέψῃ σῶσι εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἐν τούτοις δὲ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθὺς ἀμέσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύαρχον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Κόνωνα μετὰ τῶν πλοίων του εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἥτοι μασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὅποιαι ἔπλευσαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐκεῖ ἦνώθησαν μὲ ὅλας 40 συμμαχικὰς καὶ διημύνθησαν πρὸς τὴν Λέσβον. Κατόπιν αὐτοῦ δὲ Καλλικρατίδας ἀφῆσε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἔξεπλευσε μὲ τὰ ὑπόλοιπα 120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργιλοντος, μεταξὺ τῆς Λέσβου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι 406 π.Χ. ἐνίκησαν περιφανῆ νίκην. Μέγα μέρος τοῦ σπαριατικοῦ στόλου κατεστράφη, διδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὅποιοι ἐποιόρκουν τὸν Κόνωνα, ὅταν ἔμαθον τὴν ἥτταν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲ Κόνων ἤλευθερώθη, ἦνώθη μὲ τοὺς νικητὰς καὶ ὅλος μαζὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἡμιάρωσαν τὴν νίκην των. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἦδυνήθησαν λόγω τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγοὺς καὶ τοὺς νεκρούς των. Κατηγορήθησαν διὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς δημαγωγοὺς διὰ παράβασιν καθήκοντος καὶ ὀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι εἰς θάνατον πλὴν τοῦ Κόνωνος, διόποιος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν. Εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην περίστασιν ἐθαυ-

μάσθη ἥ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ δποῖος ἀντετάχθη εἰς τὴν παράνομον καταδίκην τῶν στρατηγῶν.

‘Η καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς

’Ολίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν κατ’ ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων οἱ Σπαρτιάται ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου εἰς τὸν Λύσανδρον. ’Ἐπειδὴ δῆμος ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νὰ ἐκλεγῇ ναύαρχος δύο φοράς τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύπους ἄλλον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου, ὃς ἐπιστολέα δέ, δηλαδὴ ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον.

’Ο Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια, ὅλῃς ἀπέφευγε νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὁ δποῖος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Μὲ ἐπιδεξίους ἐλιγμούς ὁ σπαρτιάτης ναύαρχος κατώρθωσεν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ νὰ προσορμισθῇ κατ’ ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Ἀβυδον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Λάμψακον, πόλεις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἡγυροβόλησαν μὲ 180 πολεμικὰ σκάφη εἰς μίαν θέσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἐλλησπόντου, ἡ δποία ὠνομάζετο Αἰγαῖος ποταμός. Ἀπὸ ἕκει ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἔξηρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλὰ ματαίως. ’Ο Λύσανδρος ἤρκειτο νὰ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀσχολίας των εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον των. ’Ο Ἀλκιβιάδης, ὁ δποῖος ἔβλεπε τὰς κινήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν ἐπανειλημμένως τοὺς ἀθηναίους στρατηγούς νὰ ἀλλάξουν ἀγκυροβόλιον. ’Αλλ’ αἱ συστάσεις του ἔμειναν ἄκαρποι· «αὐτοὶ γὰρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἔκεινον».

Τοιουτοτρόπως τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἀφ’ ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταπλεύσει εἰς τοὺς Αἴγὸς ποταμούς, συνετελέσθη εἰς τὴν θέσιν ἔκείνην τὸ μεγαλύτερον δρᾶμα δλοκλήρου τοῦ πολέμου. ’Ενῷ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἶχον ἀποβιβασθῆ καὶ ἡσαν διεσκορπισμένα εἰς τὴν ξηράν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ’ αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὀλόκληρον. Μαζὶ μὲ τὰ πλοῖα ἡχμα-

λώτισε καὶ τὰ πληρώματά των, τὰ ὅποια ἀνήρχοντο εἰς 3.000 ἄνδρας. Ἀλλὰ τὸ λαμπρόν του κατόρθωμα ἐκηλίδωσε μὲν ἀπάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νὰ φονεύσουν δλους τοὺς συλληφθέντας αἱ-χμαλώτους.

Μόνον ὁ Κόνων μὲν δώδεκα πλοῖα κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ Ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἥ Πάραλος, ἥ ὅποια ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς πρωτοφανοῦς καταστροφῆς.

Ἡ συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνεπανόρθωτος. Ὁ μακροχρόνιος καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος ἔληξε πλέον ὀριστικῶς.

Οὐ λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην του κατέπλεεν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπεχρέωνται τὰς ἀθηναϊκὰς φρουρὰς καὶ τοὺς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὔξείνου πόντου σῖτον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἡλπιζεν, ὅτι κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθῆναι θὰ ἡναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύψουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μετοχύ κατέλαβε τὰς σπουδαιοτέρας πόλεις ἐκ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, ὅλλας θρᾳκικὰς πόλεις, τὴν Λέσβον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ιωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίσταται ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Αφοῦ ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, ἔπλεε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲν διακόσια πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν

Τότε νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν φοβερὰν εἴδησιν. Ὄλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐστηρίσαν ἐπὶ ποδός. Καθ’ ὅλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρῆνοι καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. «Δὲν ἐπένθου», λέγει δὲ Ζενοφῶν, μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀκόμη τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτούς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ πάθουν διτι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων».

Τὴν ἐπομένην οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἑτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἀγις καὶ Παυσανίας μὲ δῆλην τὴν πεζικήν δύναμιν τῆς οπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηράν. Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἀρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἔξελιπτον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πεῖναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἦναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' ὁ Ἀγις ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε νὰ σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαιμονία. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπῆκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην δῆλοι οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνῆλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸν οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως «οὐκ ἔφασαν πόλιν ἐλληνίδα ἀνδραποδεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς πιεγίστοις κυρδύνοις τῆς Ἑλλάδος». Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυσεν.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης ὑπεχρεώθησαν : 1) νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἑκτὸς 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἔξορίστων διὰ πολιτικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ίδιους ἔχθρους καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν, ὅπου-404 π. X. δήποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ τὰ τείχη, ἐνῷ αὐλήτηρίδες ἔχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ίδεαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ἡ ὅποια ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν της εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν

Σπάρτην θριαμβευτής. "Εφερε μαζί του ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου

Ο πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὁλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἡγωνίσθησαν μὲ τόσον πεῖσμα, ὥστε αἱ καταστροφαί, τὰς ὅποιας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι. "Ολη ἡ μακρά, ἐπίπονος καὶ δημιουργική ἔργασία, τὴν ὅποιαν εἶχον καταβάλει οἱ Ἑλληνες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἔξεμηδενίσθη. Οἱ ἄγροι ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἔδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἐλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἔρείπια καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἔξωντάθησαν ἢ ἔξωρίσθησαν. Μυριάδες ἀνθρωποι ἔξι ἄλλου ἔχαθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ύλικὴ φθορὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Αλλὰ καὶ αἱ ἡθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεραι. Οἱ Ἑλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἥμερον χαρακτῆρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσον εἶχον ὀξυνθῆ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητας, αἱ ὅποιαι ἐκτηλίδωσαν τὸν πολιτισμόν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινοὺς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἔξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ώραίας των χώρας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θείους οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἑλλήνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεών των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὅποιον ἀκολουθοῦν. "Εφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτον σημείον ταπεινώσεως, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα!

Αὕτας τὰς ύλικὰς καὶ ἡθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διετήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὅποιαν ὅμως ἔξήντλησε μετ' ὅ-

λίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὅποιους τὸ παρέσυρον ἐκ νέου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

‘Υπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι μας, οἱ ὄποιοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὄποιου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἔξι αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. ’Απὸ τοὺς δύμηρικούς ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἥρωών τοις καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργει ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἕδιδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὄποιαι παρέβλαστον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἐλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ὁφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατώρθωσαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἑνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικούς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὄποιοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτέλει διδακτικῶτατον μάθημα δι’ ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἀμιλλαὶ μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ δῆγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

‘Ακμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν

‘Η ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὄποια ἡκολούθησε τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὡφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως δύμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὄποιοι διηγήθησαν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας του.

‘Ο Μιλτιάδης πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἴδιοφυίαν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν εἰς τὸν Μαραθώνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

‘Άλλ’ αἱ Ἀθῆναι εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ηὕτωςαν πράγματι νὰ γεννήσουν ὅχι μόνον ἓνα, ἀλλὰ

σειρὰν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς προσέθετε κάτι εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ο Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὅποια συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἔξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὅποιον ἄλλος ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστερέωσεν.

Ο ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα νίσι τοῦ Μιλτιάδου Κίμων τοῦ ηὔξησε τὴν ἀθηναϊκὴν δύναμιν, διότι προσέθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς νησιωτικὰς καὶ ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

Οταν μετὰ τὸν θάνατον ὅλων αὐτῶν τῶν ἔξοχων ἀνδρῶν ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς τὰς ἴσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμήν. Τὸ λέγει ὁ Ἰδιος εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιον του. «Ο, τι ἐδημιουργήθη πέροι ἀπὸ τὴν κυρίᾳρχον θέσιν, τὴν ὅποιαν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπτύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ δοποῖοι ενδισκούμεθα ἀκόμη σῆμερον εἰς τὴν ὥριμον περύπονον ἥλικιαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχῃ πλήρη αὐτάρχειαν». Ολοι οἱ πολίται αἰσθάνονται τὴν ὅρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ή κοινωνική, πνευματική, καλλιτεχνική καὶ πολιτική ζωὴ φθάνει εἰς ἔξαιρετικὴν ἄνθησιν, ἡ ὅποια ἔδωκε δόξαν καὶ γόγτρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

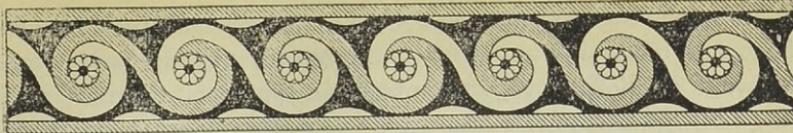
Τοιουτοτρόπως Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Κίμων, Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργάται τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμόν, τὸν ἔχοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοί συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἔγωισται, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἡθικὰς ἀρχάς, ἄνθρωποι μὲ ἔνα λόγον φαῦλοι. Αύτοι

ἐντὸς ὄλιγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ προητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πατρίδος των εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εύτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν εὐφυεῖς, ίκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἡθικοὶ ἄνδρες! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὁδηγοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἔξασφαλίζουν τούλαχιστον εἰς αὐτοὺς τὴν εύημερίαν καὶ τὴν προκοπήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουν ἡ γεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πρᾶξις τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν εύτυχῆ δι' αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο νὰ μεταβάλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιάται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν σπαρτιάτην διοικητήν, ὁ ὁποῖος ὀνομάζετο ἄρμοστής, καὶ τὰς ὑπερχρέωνυν νὰ πληρώνουν φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἕκεīνον, τὸν ὁποῖον ἔδιδον ἀλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἡγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας, διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυνον νὰ μετανοήσουν. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἐπεσαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ὀλιγαρχικοὺς μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει νὰ καταρτίσῃ τὸν νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς πολιτείας, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἀλλ' αὐτοὶ μόλις κατέλαβον τὴν ἀρχὴν, διώρισαν 500 βουλευτὰς ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεστέρους ὀλιγαρχικοὺς καὶ ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἀλλας ἀρχάς, ὅπως ἥθελον. Τοιουτοτρόπως ἀντὶ τῶν νόμων ἐκυβέρνα ἡ αὐθαίρετος θέλησις τῶν ὀλίγων.

Διὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἀρχὴν των οἱ τριάκοντα, ἔχρησιμοποίουν

έκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τὴν ὅποιαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σῶμα ῤππέων ἀπὸ ὀλιγαρχικοὺς τῆς ἀρεσκείας των. Συγχρόνως ἐπεδίωξαν νὰ ἐπιβληθοῦν μὲ τὴν τρομοκρατίαν, τὴν ἔξορίαν καὶ τὴν σφαγήν. Κάθε πολίτην, ὁ ὅποιος δὲν ἔνέπινεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνευον. Δὲν ἕκαμνον διάκρισιν μεταξὺ πλουσίων ἢ πτωχῶν, δημοκρατικῶν ἢ ὀλιγαρχικῶν, ἐντοπίων ἢ ξένων. "Οπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης « εἰς διάστημα τοιῶν μόνον μηνῶν ἐθανάτωσαν χωρὶς καμίαν διαδικασίαν περισσοτέρους ἀπὸ ὅσοις ἐδίκαιεσεν ἡ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δημοκρατίας » (Ισοκράτους Πανηγυρικός). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1500 πολίτας, ἐνῷ πολλοὺς ἄλλους ἥναγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα, τὰ ὅποια μετεχειρίσθησαν ἐναντίον τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας των ὀνομάσθησαν τύραννοι. Ἡ τρομοκρατία τῶν τριάκοντα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσιν της, δταν ὁ σημαντικώτερος καὶ αίμοβορώτερος ἀπὸ αὐτούς, ὁ Κριτίας, ἐθανάτωσε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θηραμένην.

Αποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας

Ἄπὸ αὐτούς, οἱ ὅποιοι εἴτε ἔξωρίσθησαν εἴτε μόνοι των ἐγκατέλειψαν τὰς Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὁ ὅποιος εἶχε διακριθῆ ὡς στρατηγὸς τῶν Αθηνῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον. Αὗτὸς ἐπειδὴ δὲν ἥνείχετο νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα, ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Ὁργάνωσε λοιπὸν δύναμιν ἔξ 70 ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ἀνδρειοτέρους ἔξορίστους καὶ μὲ αὐτούς κατέλαβε τὴν Φυλήν, ὁ χυρὸν φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος.

Οἱ τριάκοντα ἐπετέθησαν μὲ ἀρκετὴν δύναμιν κατὰ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν ἐδεκαπλασιάσθη καὶ μὲ αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὡρμησεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ὀλλ' ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρεσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐν τῷ μεταξὺ εἰς

βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, δὲν ἥκουσαν τὰς συστάσεις τοῦ Λυσάνδρου νὰ προσβάλουν τοὺς δημοκρατικούς. Προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

“Οταν ἀποκατεστάθη ἡ τάξις εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ ὁ Θρασύ-
βουλος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν. Ἡ πρώτη
πρᾶξις του ἦτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς
τὴν Ἀθηνᾶν. Κατόπιν ἔχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανέφερε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

‘Ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα διήρκεσε μόνον ὄκτω μῆνας, ἡ δὲ κατάλυσίς της ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπείνωσις τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας.

‘Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι. ‘Ἡ Κύρου Ἀνάβασις

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι κατώρθωσαν, ὅπως εἴδομεν, νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τούτοις μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν δὲν ἤργησε νὰ δημιουργηθῇ ἔχθρότης. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου, βασιλέως τῶν Περσῶν.

Τὸ ἔτος 404 π.Χ. ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὁ ὅποιος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κύρον τὸν νεώτερον, σατράπην τῆς Λυδίας. Ὁ Κύρος ἐσκέφθη νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ γίνη αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὅποιαν ἔτρεφον δι' αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Πράγματι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν περιόδον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐζήτησε τὴν συνδρομήν των. Καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ὁ Κύρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηράν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αὐτὸν ἦτο δύσκολον. Λόγω τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὅποια

403 π.Χ.

έπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἀνθρωποί εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς καὶ ἡσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἰονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κῦρος λοιπὸν συνήθροισεν ἔξ αὐτῶν 13.000 μαχητὰς μὲ ἴδιούς των ἀρχηγούς, μεταξὺ τῶν ὅποίων διεκρίνετο ὁ σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὴν δύναμιν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν μέριοι, καὶ μὲ 100.000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριασίον ἐξεκίνησεν ὁ Κῦρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἄνοιξιν τοῦ 401 π.Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου θάνατος.

Ο Ἀρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρνην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π.Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἑλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντι τῶν παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ᾽ ὁ Κῦρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ο Ἀρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὅπλα, ἀλλ᾽ αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἐνὸς ἀπλοῦ μισθοφόρου ἀθηναίου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως: «Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἀν κρατήσωμεν τὰ ὅπλα μας τομίζομεν, δτι ἡμποροῦμεν νὰ κοησιμοποιήσωμεν, τὴν ἀνδρείαν μας. Ἀν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἴδεαν, δτι θὰ ζάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσαι ἐπομένως, δτι θὰ παραδίσωμεν εἰς σᾶς τὰ μόρα ἀγαθά, τὰ ὅποια διαβέτομεν» (Ζενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις).

Ἡ κάθιδος τῶν μυρίων

Οἱ Ἑλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, δτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἥτο δυνατὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Πέρσαι προσεποιήθησαν κατ' ἀρχάς, δτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἔως δτου ὁ Τισσαφέρνης κατώρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ ἀθηναῖος Ζενόφων, δ

δποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ώς ἴδιωτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπηλπισμένον στρατὸν τῶν μυρίων μὲ λόγους πατριωτικούς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἡθικόν του. Κατὰ συμβουλῆν του δ στρατὸς ἔξέλεξε νέους στρατηγοὺς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἥρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὄρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὔξεινον. Αὕτῃ εἶναι ἡ πολυθρύλητος καὶ θοδοστὸν μυρίων. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ζενοφῶντος οἱ μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστὸν χώραν πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὴν πεῖναν, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π.Χ. εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἀπὸ ἑκεῖ συνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔφθασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9.000. Ἀπὸ τὴν Θράκην 6.000 ὑπὸ τὸν Ζενοφῶντα ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν. Ἐκεῖ ἡνῶθησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ Θίβρωνος, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀποβιβασθῆ ἐις τὴν Ιωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν μυρίων νὰ διέλθουν μὲ δλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας ἀπέδειξεν, ὅτι, καίτοι τὸ περσικὸν κράτος διετήρει τὴν παλαιὰν ἔκτασίν του, εὑρίσκετο εἰς παρακμήν. Ἐπιστοποίησεν ἀκόμη, τί θὰ ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀν εὗρισκεν ἰκανὸν ἀρχηγὸν νὰ τὸ ἐνώσῃ, νὰ τὸ ὑποβάλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμά του θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Δι’ αὐτὸ ἐμεινεν ἀδάνατον τὸ ὄνομα τοῦ Ζενοφῶντος, εἰς τὸν ὅποιον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καθόδου τῶν μυρίων.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕΤΑΖΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ

* Απόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν.

* Ο Ἀγησίλαος

Τὴν ἔξασθένησιν τοῦ περσικοῦ κράτους ἐσκέφθησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἐκμεταλλευθοῦν. Δὲν ἔχρειάζετο παρὰ νὰ δοθῇ δι’ αὐτὸ ἡ κατάλληλος εὐκαιρία. Καὶ πράγματι δὲν ἥργησεν αὐτῇ νὰ παρουσιασθῇ.

‘Ο Ἀρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρνην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον πρωτύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Οἱ Τισσαφέρνης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μὲ τὸν Κύρον. Οἱ Ἰωνεῖς ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καί, ἐπειδὴ ἥθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἔξασφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιᾶται ὡς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Κατ’ ἀρχὰς οἱ ἔφοροι ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρον α μὲ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μὲ αὐτὴν ἡνωθησαν οἱ 6.000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας μυρίους ὑπὸ τὸν Ζενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Ἄλλ’ ὁ Θίβρων δὲν ἥδυνήθη νὰ κάμη τίπποτε ἀξιόλογον. Ἀντιθέτως μὲ τὴν ἀνίκανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔξεθεσε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀντικατέστησαν μὲ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνει βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγησίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς εἰς τὸν ἔνα πόδα, ἀλλ’ εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἐνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενής, φιλόνομος καὶ εὐπειθής εἰς τοὺς ἀρχοντας, στρατηγὸς ἔχοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνήρ μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Ὁταν ἐφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἕδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π.Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρνην κατ’ ἐπανάληψιν καὶ ἔξητέλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρταξέρξου. Οἱ μέγας βασιλεὺς τόσον πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἥττας τοῦ Τισσαφέρνους, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν.

‘Ο διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνους Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμοιόγησε μαζί του ἔξαμηνον ἀνακωχῆν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἡτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἀλλοτε Ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ’ ὅψιν του ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἔπλασττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλ’ ὧνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὅμως ἐναυάγησαν. Ὁ, τι δὲν κατώρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὅπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὅποιον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

‘Ανάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος

‘Ολίγα ἔτη μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς της είναι γενική. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι είναι πολὺ δυσηρεστημένοι καὶ στρέφονται ἐναντίον της. Τοιουτορόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης Ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὅποιαι είχον φθαρῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τώρα ἐνισχυμέναι.

Αἱ Ἀθῆναι πήρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἐστερεώθη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἱ ὅποιοι είχον ἐκμηδενισθῆ τελείωσ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμψιν των καὶ νὰ ἀσκοῦν γοητείαν εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.

Οι Κορίνθιοι εξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον αὐτοὶ προεκάλεσαν. "Οταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ ὑποδουλωθοῦν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἔχθρούς της. Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἦνειχοντο τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἀντὶ τῆς βοηθείας, τὴν ὅποιαν περιέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ νὰ συνενώσουν τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν. Τέλος τὸ Ἀργος, τὸ ὅποιον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἔξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ὑπεροχήν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι’ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἡνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας των πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἥθελον νὰ ἔξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὅποιοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιουτοτρόπως ἥρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος βοιωτικὸς ἡ κορινθιακὸς (395 π.Χ.). Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἥναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. 395 π.Χ. Καὶ ἐλυπήθη μὲν οὗτος, διότι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ’ ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

‘Η μάχη τῆς Κορωνείας. Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς
ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήθησαν κατ’ ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὅπὸ τὰ τείχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ’ ὅδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὅποιος μετέβαινεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. "Οταν δὲ ὁ Δερ-

κυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον μὲν χαράν, ὅτι οἱ ἔχθροι τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10.000· μαχητάς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲν ἀναστεναγμόν: «Φεῦ, φεῦ, ὃ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθηρωτές ἴνανοὶ ἥσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους» (Ζενοφῶντος Ἀγησίλαος). Κατόπιν ἔξη-κολούθησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν (τέλος Αύ-γούστου 394 π.Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἡνω-
μένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν 394 π.Χ.
δόποιαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ Ἰδιος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας ὁ πόλεμος ἔξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ πέριξ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ ἔξι ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσε στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατόν, τοῦ δόποίου ἥτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἔξασφαλίζῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὄπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲν τοὺς πελταστάς του κατέστρεψεν ὁ Ἰφικράτης ὁλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. 'Ο ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγαίους ποταμούς εἶχε καταφύγει, ὅπως εἴδομεν, εἰς τὴν Κύπρον. 'Εκεῖ εύρισκόμενος ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π.Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψεν. 'Απὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελαύνθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Κόνων καὶ ὁ Φαρνάβαζος ἔπλευσαν μὲν Ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἐλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἥλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἰσθμόν. 'Εκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲν περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Μετά τὴν καταστροφὴν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου πολλαὶ πόλεις καὶ νῆσοι προσεχώρησαν ἐκ νέου εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τοιουτοτρόπως αἱ Ἀθῆναι ἐπανιδρύουν τὴν παλαιὰν συμμαχίαν τῶν, ἡ ὅποια ὅμως δὲν εἶχεν οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἔκτασιν τῆς προηγουμένης. Αὐτὴν εἶναι ἡ λεγομένη δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία.

394 π.Χ.

Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔβλεπον, ὅτι δὲν ἡδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἔχθρῶν, τοὺς ὅποιους μάλιστα ἔβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τῶν τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των. Οἱ Ἀρταξέρξης μὲ δυσαρέσκειαν ἔβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔξεμεταλεύθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀνταλκίδαν καὶ Περσῶν.

“Οταν ὁ Ἀνταλκίδας ἥλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὗρε σατράπην τῆς Ιωνίας τὸν Τιρίβαζον, τοῦ ὅποιού δὲν ἔβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὅπερ σχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς δῆλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδαν, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δεῖξῃ μάλιστα καὶ κατ’ ἄλλον τρόπον τὰ φιλικά του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, δόποιος ὅμως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἔδισταζεν ἀκόμη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

*Ανταλκίδειος εἰρήνη

“Οἱ ἀγῶνες ἔξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρτα-

ξέρξην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιριβάζου ἐπέτυχεν δὲ Ἀνταλκίδας νὰ ἔκδωσῃ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἔξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἑλληνας διαταγήν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ 387 π.Χ. εἰρήνη αὐτὴ ἐκ τοῦ ὄνοματος τοῦ Ἀνταλκίδου, δὲ ὁποῖος τὴν διεπραγματεύθη, ὀνομάσθη Ἄνταλκίδειος εἰρήνη.

Ἄπο τὰ Σοῦσα δὲ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιριβάζος ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ασίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης. Οἱ Ζενοφῶν διέσωσε τοὺς ὄρους τῆς εἰς τὰ «Ἐλληνικά» του. Ιδού αὐτοί: «Ἀρταξέρξης βασιλεὺς γομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἔαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἐλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀρεῖναι, πλὴν Λήμνου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Οπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ πεζῆ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ γανσὶ καὶ χαρήμασιν».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἡναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς βαρεῖς ὄρους τῆς περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπερχερώθησαν οἱ Ἑλληνες νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, δὲ ὁποῖος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο δὲ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἀτιμωτικὸν ἔγγραφον, μᾶς λέγει δὲ ρήτωρ Ἰσοκράτης. «Ἄλλοτε, λέγει, ἡμεῖς περιωρίζαμεν τὰ δραστήρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸ δποῖον ἐπρεπε νὰ καταβάλλοντο μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν διάπλουν τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἐλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθέρα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον ποὺ δὲν διορίζει καὶ σατυράπτει εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἀν ἐξαιρέσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξεντελεισμός ὑπολείπεται; Μήπως δὲν διευθύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν; Δὲν κάμνομεν δόλικληρον ταξίδι οἱ Ἑλληνες προκειμένου νὰ κατηγορήσωμεν δὲνας τὸν ἄλλον, ὡσάν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως,

ώσαν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του ; "Οταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξύ μας, δὲν στηρίζομεν τὰς ἔπιδας μας εἰς τὴν συνδυομήν ἐκείνου, ποὺ μὲ δῆλην τον τὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἔξωνται, ἀν̄ ἡτο δυνατόν, δλον̄ς τοὺς "Ελληνας ; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβον̄ δλα αὐτὰ ἵπτ' ὅψιν των οἱ "Ελληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι, ἐνῷ κατ' ἀρχὸς ἐκήρυξαν τὸν (πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν τῶν "Ελλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους των εἰς τοὺς βαρβάρους » (Ἰσοκράτους Πανηγυρικός).

'Αλλ' ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἔφαρμογήν της. Οἱ 'Αθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὅποιαν πρὸ δλίγων ἔτῶν εἶχον ίδρυσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἡναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν της ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν 'Ελλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν δ 'Αρταξέρξης νὰ ἐπιβλέπῃ διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ύποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιάται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων 'Ελλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον δλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἡνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουν σύμμαχοί των, ἐνῷ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ύπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Παραβίασις τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους.

Κατάληψις τῆς Καδμείας

Ἐνῷ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν οἱ Θηβαῖοι ἐδειλίασαν καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς βαρβάρους, κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν καὶ μάλιστα τὸν βοιωτικὸν πόλεμον ἔδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα, θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἐφάνησαν ἀκόμη καθαρώτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ο στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὁλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται εύρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὄλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει δμοσπονδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ύπὸ τὴν ἡγεμονίαν των. Τοῦτο δμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν ὁ Φοιβίδας διέβαιν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ο ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ τοῦ προέτεινε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ο Φοιβίδας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀμέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, 382 π.Χ. τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἰσμηνίας, οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἰκοσι δύο ἔτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔξοριστοι εἰς τὰς Θήβας.

‘Η καταπάτησις τῆς συνθήκης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ὁγανάκτησιν εἰς τὴν ‘Ελλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποιήθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἰσμηνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὅποιον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

’Απελευθέρωσις τῶν Θηβῶν

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατώρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξύ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἔξαιρετικὴν γενναιότητα.

‘Ο Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἔξόριστοι Θηβαῖοι συνενοήθησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονας εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς 379 π.Χ. καὶ τὴν ἡνάγκασαν νὰ ἔγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιουτορόπως οἱ ἐπαναστάται ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανέφεραν εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχεστράτευσαν ἐπανειλημένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε ἀξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτερωθῆ καὶ ἡ δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

’Ανασύστασις τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας

‘Η ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπείνωσις τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβουν τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἀνασύστασιν τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, τὴν ὥποιαν εἶχε διαλύσει ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Αἱ περιστάσεις ἦσαν τώρα εύνοϊκῶτεραι. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἦθελον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέσον δι’ αὐτὸν ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ Βυζάντιον, ἡ Τένεδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Εὔβοια ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὥρισθη ἡ προστασία τῶν ἐλ-

ληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς ἡγεμονίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας διαφέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν αὐτονομίαν των.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον πρόσκομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν της ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὔτη ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις ὅτου ἔγιναν οὗτοι ίκανοι νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΖΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας

Ἡ μεγαλοφυῖα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελοπίδος καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφεραν τὰς Θήβας εἰς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεταξύ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ο Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπρὰν ἀνατροφήν. Μολονότι πλούσιος, ἔζη ἀπλούστατον βίον. Ἡγάπτα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν σκληραγγώγιαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν διέθεσε τὸν πλοῦτόν του καὶ ὅ, τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν ζωήν του. Ο Πελοπίδας εἶναι ὁ ὄργανωτής τοῦ περιφήμου ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτούς νέους, οἵ ὁποίοι συνεδέοντο μεταξύ των μὲ στενωτάτην φιλίαν καὶ ἡσαν ἀφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ὅλον μέχρι θανάτου. Μὲ τὸν ἱερὸν λόχον ὁ Πελοπίδας πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοιουτορόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ο Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ, ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Η πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχώρει, διότι ἔζη βίον λιτόν. Ήσκείτο μὲ τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμναστήρια καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ καὶ διὰ τὴν πνευματικήν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἡ κροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εύ-

φραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικοὺς λόγους καὶ ἦτο ὀλιγόλογος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὅμως δὲ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἔξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, μὲ τὰ δόποια κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

‘Η φιλία μεταξὺ τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. ‘Ο Πλούταρχος ὅμιλε μὲ θαυμασμὸν δι’ αὐτὴν καὶ τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἔξαιρετικῆς ἀρετῆς των. « ‘Η αἵτια, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θηβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὰ ἔργα των δόξαν ἡ πλοῦτον, τὰ δόποια προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸν αἴτιον τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καὶ οἱ δύο εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδουν τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην καὶ ἵσχυροτάτην».

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτὸὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ νὰ αὔξησουν τὴν δύναμιν των. ‘Αλλ’ ἡ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐβλεπον, ὅτι, ἐνῷοι οἱ ἴδιοι ἐφθείροντο, οἱ Θηβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἵσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκληθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε καὶ ὡς πρῶτον ὅρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουν ὄλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. ‘Αλλ’ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἤρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὅρος αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβρος, διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὄπλων.

‘Η μάχη τῶν Λεύκτρων

‘Η εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε:

τοὺς Θηβαίους. 'Αλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εύρισκετο τώρα εἰς ἴσχυρὰς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. 'Ο Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας τῶν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἡθικόν των.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὰ Λεῦκα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὅποια ἔγινεν ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του. Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην λοιξὴν φάλαγγα γαγγαραί. Παρέταξε δηλαδὴ εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὅποιας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυνεν εἰς αὐτὸν ὡς σφῆν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπιν θὰ ἔκαμνε στροφὴν καὶ θὰ προσέβαλλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο μέρος τῆς φάλαγγος τοῦ ἔχθροῦ. Τὸ κέντρον ἔξι ἄλλου καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὅποια ἡσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολήν. Παρατεταγμένα ὅπως ἡσαν ὅχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἄλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὅπίσω, προωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἔχθρῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντιθέτως ἥκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξίν των. Εἰς δλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφυές σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Ἡ νίκη του ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν Ἱερὸν λόχον, ὁ ὅποιος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναιότατα. Ἡ καταστροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο πρωτοφανής. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιᾶται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἥττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὅποιοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεῦκτρα μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτατον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ σύμμαχοι πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῷ οἱ εἴλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔ-

371 π.Χ.

δωκεν ἀφορμήν νὰ θαυμασθῇ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τὸν ἄρχοντας. Ἰδού τι μᾶς διηγεῖται ὁ Ζενοφῶν: « Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ δποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀραγγείῃ τὴν συμφοράν, ἔφθασε τὴν τελευτάνην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικὸς χορὸς ἦτο ἀκόμη μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἀμα ἥκουσαν τὴν καταστροφήν, ἐλιποῦντο μέν, ὅπως ἦτο φυσικόν ἐν τούτοις δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἔξελθῃ ἀπὸ τὸ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἀφῆσαν νὰ σινεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδείξεις. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των· παρήγγειλαν δμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάξουν, ἀλλὰ νὰ ὑπομείνων τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρους κανεὶς τὸ ἔξῆς παράδοξον θέαμα. Ἐκεῖνοι τῶν ὅποιων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμπρόδες εἰς τὰ μάτια ὅλων εἴθυμοι καὶ φαιδροί· ἀπὸ ἐκείνους ἀντιθέτως, εἰς τὸν ὅποιον ἔφθασεν ἡ εἰδῆσις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολὺ δὲ λίγονς ἡμιποροῦσε κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὶς νὰ γνῷσουν μὲ σκυθρωπὰ πρόσωπα » (Ζενοφῶν τος Ἐλληνικά).

Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εύνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ Ἀρκαδικαὶ πόλεις ἡνώθησαν εἰς δύμοσπονδίαν, ἡ ὅποια εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἡλεῖοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὔκαιρία διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π.Χ. κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἔχθροι τῆς Σπάρτης, Ἀρκάδες, Ἀργεῖοι, Ἡλεῖοι, ἡνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαίτησίν των ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικήν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ἔχθρικὸς ποὺς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικήν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοερῶς, ὅταν ἀντελήθησαν, ὅτι ὁ ἔχθρος ἐπλησίαζε. Καὶ δμως ἀλλοτε ἐκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἔξερχεται ἀπὸ ἔχθρικὸν στρατόπεδον!

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὅμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἴδρυσε πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγαλόπολιν, τὴν δόποιαν ὡχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστερέωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἐλέγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ὅλας σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσήνη, ἡ δόποια ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ιθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ θηβαῖος στρατηλάτης ἔξηντέλισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικήν, ἐπέστρεψε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν

Ο Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς δόποιας εἶχεν ἔως τότε. Ὅλη ειρένευετο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 π.Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ θεσσαλικοῦ λαοῦ ἐστειλε τὸν Πελοπίδαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ο Πελοπίδας ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀποστολήν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ὁλίγαι μόνον πόλεις παρέμειναν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν δόποιαν κατέστησε σύμμαχον τῶν Θηβῶν. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ μάλιστα τὴν συμμαχίαν, ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενείας τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἔνδοξος βασιλεύς.

‘Η ραγδαία αὔξησις τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἀνησύχησε τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησαν τὰς παλαιὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ συνῆψαν μὲ αὐτὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἡμπόδισε τὸν Ἐπαμεινώνδαν νὰ εἰσβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόνησον καὶ νὰ καταστήσῃ συμμάχους τῶν Θηβαίων τὴν Σικουῶνα καὶ τὴν Ἀχαίαν. Τοιουτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἔξετείνετο εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ περισσότεραι χῶραι μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἰσθμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν κατ’ ούσιαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

‘Αλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέφυγον τὰ σφάλματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Δὲν ἐστήριξαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν εἰς τὴν ἰσοπολιτείαν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν μεταξὺ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ἀλλ’ εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, τῶν ὅποιων διετήρουν πικρὰν ἀνάμνησιν οἱ Ἑλληνες. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Θηβαῖοι, δὲν ἐδίστασαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν, ὅπως ἔκαμαν ἀλλοτε οἱ Σπαρτιᾶται. ‘Ο Πελοπίδας τὸ 367 π. Χ. μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ πέρσης βασιλεὺς ἔξεδωκε διαταγήν, διὰ τῆς ὅποιας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῆς Μεσοπηνίας, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀφοπλίσουν τὸν στόλον τῶν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανελήφθη δηλαδή πρὸς ὠφέλειαν τῶν Θηβῶν ὅ,τι ἔγινε πρὸ 20 ἔτῶν μὲ τὸν Ἀνταλκίδαν πρὸς ὄφελος τῆς Σπάρτης.

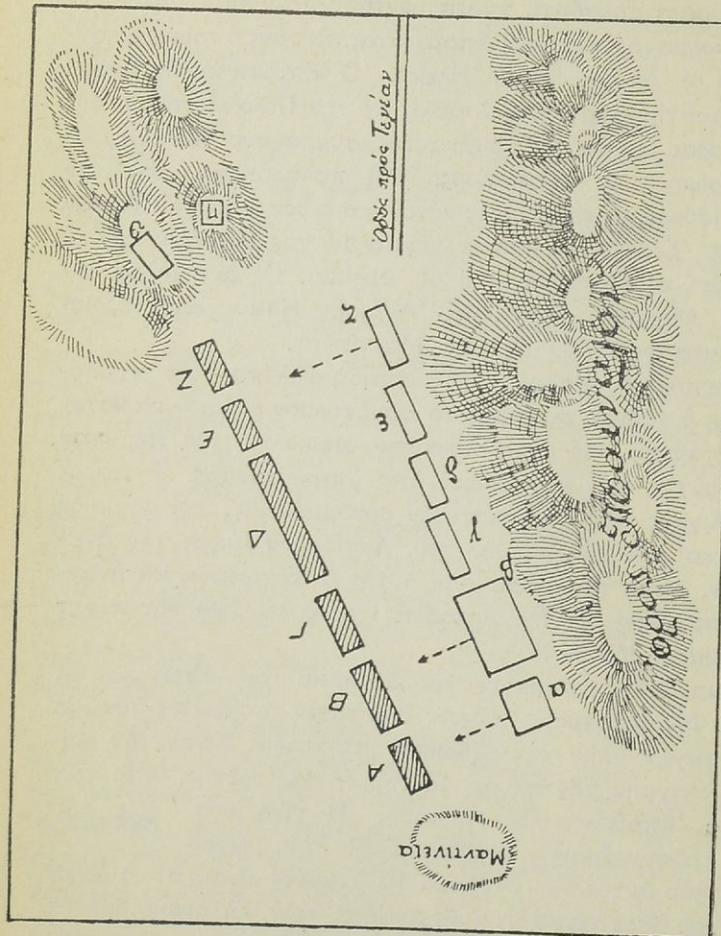
‘Η ἐνέργεια ὅμως αὕτη τῶν Θηβαίων προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἑλληνες ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, τὴν ὅποιαν διέταξεν ὁ μέγας βασιλεὺς. ‘Ο τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. ‘Ο Πελοπίδας ἔσπευσε μὲ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ’ ἐφοιεύθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ’ ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατεσκεύασαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. ‘Ολα τὰ σημεῖα ἔδεικνυον, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν εἶχεν ἀρχίσει νὰ καταπίπτῃ.

‘Η κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἥρχισε νὰ λαμβάνῃ δυσάρεστον τροπήν διὰ τοὺς Θηβαίους. ‘Η Ἀρκαδία ἴδιως ἦτο ἀνάστατος. Αἱ βόρειαι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὅποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἡλεῖοι. Οἱ Ἐπαμεινώνδας ἡναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομείναντας συμμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρίψῃ τοὺς ἀντίπαλους. Μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατῆλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἡνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν του οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιᾶται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοὶ, Ἡλεῖοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντίνειαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι παρήρχετο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Μὲ καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εύρεθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῷ ἦτο ἔρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἔγκαιρος ἐν τούτοις ἐλιγμὸς τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱόν του Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτείχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π. X.).

Οἱ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Μὲ ὄρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατός του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὅμως στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῷ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔφονεύθη. ‘Η νίκη κατ’ 362 π. X. αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί. Τὸ γεγονὸς εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ὀβεβαιότητα.

Ολίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξιωματικοὺς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὅμως καὶ τὴν ἀκαταστασίαν,

Σχεδιαγραμμα τῆς ἐν Μαντίνειᾳ μάχης

α = στασιῶν τῶν Θηβαίων μετὰ μυστῶν. β = ἐπιτίθεμέν τοις Θηβαῖς τῷ θρόνῳ Θηβαίων διπλῶν.
 γ = Αρκάδες. δ καὶ ϵ = ἄλλοι σύμμαχοι τῶν Θηβαίων. ζ = ἵππεῖς καὶ ἔφαροι πεζῶν.

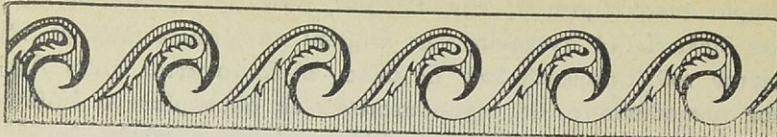
η καὶ θ = δοτίται καὶ ἴππεῖς ἐπὶ τῶν λόρων.
 τ = ἵππαδερ τῶν Σπαρτατῶν. $B - \Delta$ = δηλήται τῶν Λακεδαιμονιῶν καὶ τῶν ἄλλων Πελο-

πονηρῶν. E = πολέμων τῶν Αθηναίων. Z = ἵππισκῶν τῷ Ιελοποτησίῳ.

→

ἡ δποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὕτε εἰρήνη οὕτε πόλεμος
ἥσαν δυνατά. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε μαζὶ μὲ τὸν
θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀθη-
ναῖοι συνησθάνοντο, ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβλη-
θοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἔξῆς
περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑλληνικῶν του ὁ Ζενοφῶν :
« Ἄφοῦ ἔγιναν αὐτά, συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ, τι ὅλος ὁ κόσμος
ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῇ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς
εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἐφαντάζοντο, ὅτι, ἀν
συναφθῆ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριακήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ
δὲ νικημένοι θὰ γίνονται υπίκοοι των. Ο θεὸς δύμως ἔδωκε τέτοιαν τρο-
πὴν εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν
τρόπαιον μὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἥσαν νικήτραι, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς
δύο δὲν ἦμποδίζει τὴν ἄλλην δι᾽ αὐτὸν τὸ πρᾶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ
δύο μερίδες ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ίδεαν,
ὅτι εἶχον νικήσει, καὶ αἱ δύο δύμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὅπιστι διὰ
συμβάσεως, ὡσὰν νὰ ἥσαν νικημέναι. Μολονότι μάλιστα ἴσχυρίζοντο
καὶ αἱ δύο παρατάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν
τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ δποῖα κατεῖχον, πρὸν συγκροτηθῆ
ἡ μάχη, οὕτε χώραν, οὕτε πόλιν, οὕτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις
δὲ καὶ ταραχὴ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τώρα,
παρὰ προτοῦ νὰ συγκροτηθῇ ἡ μάχη ».

Καὶ δύμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλά-
δος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα Ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος.
καὶ ὁρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες. Ἡ παλαιοτέρα ιστορία τῆς Μακεδονίας

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὅποια ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται Μακεδονία. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ὅρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον δὲ ὁ Ὀλυμπός, πρὸς δυσμὰς δὲ ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς δὲ ποταμὸς Στρυμών. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουν βουνά, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἀπλώνονται εὐφορώταται πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουν τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας, δὲ Ἄλιακον, δὲ Ἀξιός καὶ δὲ Στρυμών. Εἰς τὴν παρασίαν μεταξὺ τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἐκτείνεται ἡ τρίγλωσσος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὅποια εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αίγαον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιεστοιχίζοντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὔρωστα σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμόν. Οἱ πολὺς λαὸς ἡσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὅποιας εύνοει ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἥτο πολὺ δύσκολος, καθυστέρησαν εἰς τὸν πολιτισμόν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἡ Μακεδονία πῆρχισε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφήν μὲ τὸν ἄλλον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζεται.

Ἡ διοίκησις τῆς χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν

εύγενῶν, οἱ ὄποιοι ὡνομάζουντο ἐταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγάς, τὴν σημερινὴν Ἑδεσσαν. Κατόπιν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλαν, τὰ σημερινὰ Γιαννιτσά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἐλλάδος οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἀνεξάρτητοι εἰς τὴν χώραν των. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν περσικῶν πολέμων ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α’ ἔφερεν, ὅπως εἴδομεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν.

‘Ονομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος
Ἐπ’ αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολύ. Ο Ἀρχέλαος κατεσκεύασε δρόμους, ἴδρυσε πόλεις καὶ διωργάνωσε τὸν μακεδονικὸν στρατόν, τὸν ὄποιον ὦντας καὶ τελειότερον ἔξωπλισεν. Ἡγάπα τὰ ἔλληνικὰ γράμματα καὶ κατέστησε τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἔλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ σοφοὶ ἐκ τῆς ἀλλής Ἐλλάδος ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχέλαου. Μεταξύ αὐτῶν ἦτο ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὔριπίδης, ὁ ὄποιος διῆλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Φίλιππος ὁ Β'

Ο Φίλιππος ἦτο νιὸς τοῦ Ἀμύντου Γ'. Δεκαπενταετής ὡδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν ὡς ὅμηρος εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβε λαμπρὰν μόρφωσιν. Ποιὺν ἴδιως ὠφελήθη ἀπὸ τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπαμεινῶνδαν, τὸν ὄποιον ἴδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὄποιαν κατόπιν ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εῦρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ σχὶ μόνον τὰ προσόντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔλαττώματα τῶν νοτίων Ἐλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἐλλάδος. Η γνῶσις αὐτὴ τοῦ ἐχρησίμευσεν ἀργότερα πολύ. Ο Φίλιππος εἶχε προσέτι τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἐλλήνων, ἥγαπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ εἰς τοὺς τρόπους ἦτο λεπτός.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μόρφωσιν

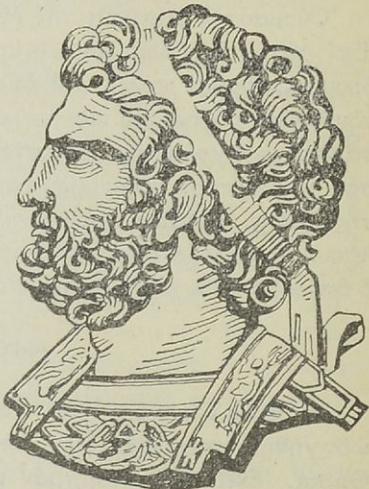
καὶ τὴν εὔφυτίαν, διετήρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν μακεδόνων εὐγενῶν. Ὅτος βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἡγάπα μὲν πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκότιζον αἱ ἄρεταί του. Μαζὶ μὲ τὴν ἔμφυτον διπλωματικότητα είχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρῇ μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς τὴν ἔξυπηρέτησίν του. Ὅπηρεν ἐκ τῶν εύφυεστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ

ἐλληνισμοῦ.

Οταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφός του Περδίκας, ὁ δόποιος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικήν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὥργανωσε μικρὰν στρατιωτικήν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκκα ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ’ ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἀμύντου, μίοῦ τοῦ Περδίκκα.
Ἄλλ’ αἱ περιστάσεις ἤσαν πολὺ

δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαούς, οἱ δόποιοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἤσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων του καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν δόποιον εἶχεν δργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεύς. Ἡ πρώτη φροντίς του κατόπιν ἦτο νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχήν. Διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἔξωντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου του. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἔξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ δόποιοι

Φίλιππος Β'.

360 π.Χ.

τὸ περιέβαλλον, ἥσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἡδύνατο νὰ τοὺς καταβάλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ὅπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπῆλλάγη ἀπὸ τοὺς Θρᾷκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν αὔξησιν καὶ ὄργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἔχθρῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὄργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὄργανώσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ὅπερχέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὄργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολύτιμον ὄδηγὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινῶνδου κατὰ τὴν παραμονήν του εἰς τὰς Θήβας. Πρὸ τοῦ Φίλιππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὡπλισμένους πελάτας, οἵ ὅποιοι πολλάκις ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Ἐλειπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὡπλισμόν των, ἀλλὰ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὅποιαν ἔδημιούργησε καὶ ἔξωπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται ἥσαν μακεδόνες ὀπλῖται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισαν, ἡ ὅποια ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἔξι μέτρων. Παρετάσσοντο εἰς δέκα ἔξι πυκνὰς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σαρίσας εἰς ὄριζοντίαν θέσιν, οὕτως ώστε ἡ σάρισα τοῦ φαλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίζετο τεῖχος λογχῶν, τὸ ὅποιον ἐκινεῖτο ἀπὸ ἓνα συμπαγῆ ὅγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἥσαν οἱ πελάται, οἱ ἀκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ

άκοντισται καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύωνται ώς ἐμπροσθόφυλακή.

Τὸ ἵππον, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὁργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὅπλισμός του ἔγινε τώρα βαρύτερος. Οἱ ἵππεις ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ξυστόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵππεις προίρχοντο ἀπὸ τὰς εὔπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο ἐταῖροι.

Μακεδών ἵππεύς.
(παράστασις ἐπὶ νομίσματος τοῦ δου αἰῶνος)

Οἱ φοράν ἔχρησιμοποιοῦντο. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἴσχυρότατος στρατιωτικὸς ὁργανισμός, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἦτο δυνατὸν νὰ παραβληθῇ.

Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φίλιππου

Οἱ Φίλιπποι ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων καὶ διωργάνωσε τὸν στρατόν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὅποια ἦσαν ἔγκατεσπαρμέναι ἀποικίαι τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπός του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εύρειαν διέδοξον εἰς τὸ Αἴγαον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εύρισκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν της πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἐστρεψε τὰ βλέμματά του ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς δια-

θέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἀντὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὄμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π.Χ.).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὅποια ἔκτεινεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνίδες, τὴν ὅποιαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππους. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησε κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἔργαστηρίων, τὰ ὅποια ἴδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1.000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια ἔξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικούς δαρεικούς. Μὲ τὰ εἰσόδήματα τῶν χρυσωρυχείων κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ὅχι μόνον ἔξησφάλιζε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἡπείλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ελλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξῆγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου ἐκυρίευσε τὴν Ποτίδαιαν (356 π.Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ολυνθούς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἵτοι ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἡ πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Μετ' ὀλίγον νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν νοτίων Ἑλλήνων ἔδωκε τὴν εὔκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ πρὸς νότον τὰς κατακτήσεις του. Οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Φωκεῖς ἤσαν ἔχθροι. Οἱ Θηβαῖοι ἐπίσης ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἀφ' ὅτου ἴδιως οὗτοι ἥρνηθησαν νὰ συνεκστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινάνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτουν ἀφορμήν, διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν. Κατηγόρησαν λοιπὸν αὐτοὺς εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, ὅτι ἐκαλλιέργησαν γῆν Ἱεράν, ἡ ὅποια ἀνῆκεν εἰς τὸ μαντείον τῶν Δελφῶν. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων, τὸ ὅποιον

οῦτοι δὲν ἡδύναντο νὰ πληρώσουν. Ἐπειδὴ δὲ ἡσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ ἔχρησιμοποιούνται πάνταν των, ἥρχισαν νὰ ἑτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν μάλιστα χρήματα οἱ Φωκεῖς, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἵερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἱεροσύλων, τὸν ὅποιον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοί. **355 π.Χ.**

Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὅχι μόνον ἡμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν των Ὁνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, ὁ ὅποιος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασάς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἤναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ, διότι δὲν ἤθελε νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ γίνη κύριος ὄλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ὡς προστάτης τοῦ Ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Ὁλύνθου

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος ἔξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τῆς Προποντίδος. Τοιουτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου ἐκτείνεται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὅρη τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν θρακικὴν χερσόνησον. **352 π.Χ.**

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὁλύνθου, μὲ τὴν δόποιαν, καθὼς εἴδομεν, εύρισκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του. Τὸ 349 π.Χ. μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι οἱ Ὁλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν των ἀνταπαιτήτας τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον των. Εἰς τὰς κρισίμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των στιγμὰς οἱ Ὁλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν

βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἡδράνησαν καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικράν μισθοφορικήν δύναμιν. Ματαίως ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφήμων Ὁλυνθος γενναίαν βοήθειαν. Τοιούτουτρόπως ἡ Ὁλυνθος ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἴδικάς της δυνάμεις ἀντεστάθη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π.Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους της ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὁλυνθοῦ ὁλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ περιῆλθε πλέον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ μακεδόνος βασιλέως.

Φιλομακεδονικὰ καὶ
ἀντιμακεδονικὰ κόμματα

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὄποιαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωσδήποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δύναμιν των. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῆ μὲ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμάχων, ἐν τούτοις αἱ Ἀθῆναι ἥσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἰανδήποτε στιγμὴν ἡδύνατο ἡ πόλις νὰ παρατάξῃ ἵσχυρότατον στόλον, μὲ τὸν ὄποιον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

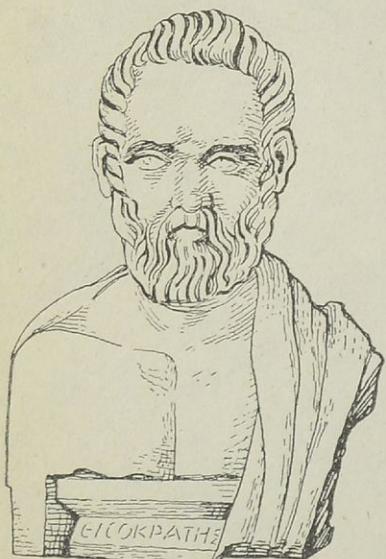
Ἐλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιάς των ἀρετάς. Δὲν ὑπηρέτουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἔχρησιμοποίουν διὰ

Δημοσθένης.

τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων των δὲν προεκάλουν εἰς αὐτούς τὴν παλαιὰν συγκίνησιν. Μερικοὶ μορφωμένοι καὶ φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἐλλάδος. Ἐλλάδος. Ἐλλάδος.

Ο σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ καὶ πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ο Δημοσθένης ἔξηγέρθη, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ

·Ισοκράτης.

τὴν δραστηριότητά του θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀνάλογον ἐνεργητικότητα πρὸς τὸν μακεδόνα βασιλέα ἐπεδίωξε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πρόοδόν του. Υπενθύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν προγονικήν των δόξαν καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ νὰ ἔξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Εγινε λοιπὸν δὲ ἐπισημότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐλλάδα.

Ἀλλ᾽ ὁ Δημοσθένης εἶχε μὲν ἀγνήν καὶ θερμήν φιλοπατρίαν,

ἐστερεῖτο ὅμως εὐρείας πολιτικῆς ἀντιλήψεως. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτική του οὔτε τὴν πατρίδα του,

οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησεν.

Ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὁ ἐπίσης ρήτωρ καὶ πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν φιλιππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀνδρεῖς σοβαροὶ καὶ μεγάλης ἀξίας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἰδεολογικὴν πεποίθησιν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιούτοις ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν

νέαν καὶ ρωμαλέαν Ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἡδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ἥνωμένον τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἥσαν δι' αὐτοὺς ὁ προσιώνιος ἔχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὄποιου ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν ὡς εἰς ἀνθρωπος οἱ "Ἑλληνες ὑπὸ τὴν ἴσχυρὰν ἥγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. 'Υποταγὴ τῆς Φωκίδος

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύνθου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του.

'Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἱερὸς πόλεμος ἔξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἔξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἥναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. 'Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλακρος ἐσκέπτετο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας. 'Υπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. "Εστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβεων ἥσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὄποιους ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη μεγαλοπρεπῶς. 'Η εἰρήνη, τὴν ὄποιαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔξυπηρέτει μόνον τὰ ἴδια του συμφέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὄποια κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἔκείνης. 'Απὸ τὴν εἰρήνην σκοπίμως ἀπέκλεισεν ὁ Φίλιππος τοὺς Φωκεῖς, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὔτη είναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

346 π.Χ.

'Αμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὄποιας κατεῖχεν ὁ Φάλακρος μὲ τοὺς μισθοφόρους του. 'Ο Φάλακρος, εἴτε διότι ἐδωροδοκήθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἴτε διότι ἐθεώρησε ματαίαν κάθε ἀντίστασιν, ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπῆλθε μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν χώραν τῶν Φωκέων. 'Αμέσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὄποιον, διὰ νὰ φανῇ εὐάρεστον εἰς τὸν νικητήν, ἔλαβε τὰς ἔξῆς ἀποφάσεις: α) νὰ κατασκαφοῦν

αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι εἰς κώμας· β) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς μὲ ἐτήσιας δόσεις ἐκ 50 ταλάντων μέχρις διοσχεροῦς ἔξοφλήσεως· γ) νὰ δοθοῦν αἱ δύο ψῆφοι, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ Φωκεῖς εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, εἰς τὸν Φίλιππον μαζὶ μὲ τὴν προεδρίαν τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ἡ νέα ἐπέμβασις τοῦ Φίλιππου εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος

Ἄφοῦ ὁ Φίλιππος ἔτερμάτισεν, ὅπως ἤθελε, τὸν ἵερὸν πόλεμον, ἐστράφη εἰς τὴν Θράκην, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησίν της. Τότε ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλίππον (342 π.Χ.) καὶ κατέλαβε τὰς παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Κασσίναν καὶ Λαγκαδίαν καὶ Λαγκαδαῖον (σημ. Βάρναν). Κατόπιν ἐποιείρητος τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ἤδυνθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξύ νέος ἱερὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον ν' ἀναμειχθῆ ἐπειδὴ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἤρνοῦντο νὰ πληρώσουν, οἱ ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μὲ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα κατέλαβε τὴν Ἐλάτην αὐτοῦ, ὁ χυρὸν πόλιν τῆς Φωκίδος. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρά.

“Οταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἥ εἰδησις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προεκάλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἥ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμάτον ἀπὸ φιλοπατρίαν προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς

νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἔχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. "Εστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη καὶ τοιουτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας

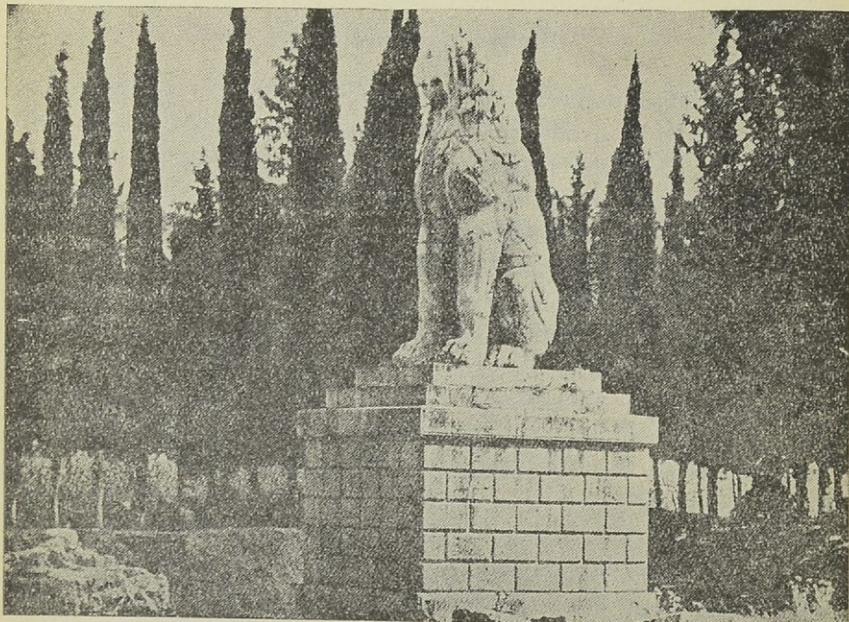
Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (2 Αὔγουστου τοῦ 338 π.Χ.). Ἐκλεκτὸν τμῆμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ περίφημος Ἱερὸς λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 2.000 ἵππεις.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρχε φοβερά. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἡγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἱδίως Θηβαῖοι Ἱερολοχίται ἐπάλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἐπεσαν μέχρις ἐνός. ἾΑλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἴδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστήν, τὸν δεκαοκταετῆ υἱόν του Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἵππου ὁ νεαρὸς βασιλόπατος κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἔγινεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1000 Ἀθηναῖοι καὶ 2.000 ἡχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλυτέρας ἀπωλείας εἰς νεκροὺς καὶ αἷχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἐδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἷχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκρούς των εἰς κοινὸν τάφον, ἀφῆσεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκάς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρώην συμμάχους του Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Ἐπανέφερε τοὺς ἔξορίστους φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλέον διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμείαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν.

Ο σύγχρονος ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκούργος ἔξαίρει τὸν ἡ-

ρωισμὸν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιον του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι ὅταν ἀποκατεστάθη ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένειμαν εἰς τοὺς νεκρούς των ἔξαιρετικὰς τιμάς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὄποιον ἐτοποθέτησαν μαρμάρινον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέων τῆς Χαιρωνείας.

Ο λέων τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἐλληνισμός, ὁ ὅποιος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμψιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου

Ο Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν εἰς τὴν Κόρινθον, συνῆψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἡλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἔξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἔξοντάσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, διότι σκοπός του ἦτο νὰ συμφιλιώσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον ἐσχεδίαζε κατὰ τῶν Περσῶν.

Αμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον πανελλήνιον συνέδριον, εἰς τὸ ὅποιον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων πλὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήργησε τοὺς συνασπισμούς καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μεταξύ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὅμοισπονδιακὸν δικαστήριον. Ἄλλ' ἡ σπουδαιοτέρα ἀπόφασις, τὴν ὅποιαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἴδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὀνειρευθῆ ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολόγοι "Ἑλληνες.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. "Οπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικός, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 336 π. X. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἀτταλον μὲ στρατόν, διὰ νὰ προλειάνουν τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἐδολοφονήθη διὰ λόγους προσωπικούς ἀπὸ ἕνα ἀξιωματικόν, ἐνῷ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του. **336 π. X.** Ἡτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

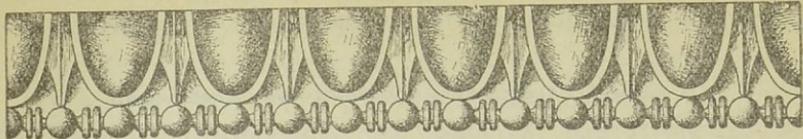
Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπλακῆ^{ται} αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος, ἔξήνταλησαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὔκολον ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὄρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρεπτικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλων ἐπέτυχον νὰ ἔνωσουν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἑλληνας. ‘Η ἐπικράτησίς των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὡφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμόν.

Ἐν πρώτοις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς μὲ ἀκμαίας δυνάμεις καὶ ἀρχηγὸν ἴκανωτατον, δραστήριον καὶ ἀποφασιστικόν, τὸν Φιλίππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ συνενώσῃ ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας τὰς καταμερισμένας δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερικῶν ἔξαιρέτων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικράτησις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ ἄλλο καλόν. Ἐθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ Ἑλληνες ἐγκατέλειπον τὴν πατρίδα των καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὡς μισθοφόροι. Τὰς δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφθείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περσικὰ συμφέροντα, θὰ χρησιμοποιήσῃ τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἔχαρισεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφὴ τοῦ Φιλίππου, ἦτο, ὅτι ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικούς ἐμφυλίους πολέμους μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὄριστικὸν ἀφανισμὸν τῆς φυλῆς.

Δι’ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὡφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

‘Ο Μέγας Ἀλέξανδρος

‘Ο Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἔτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὄλυμπιάς καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει πολλὰς ψυχικὰς ἴδιότητας, ἵδιως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν καὶ τὸν εύκολοσυγκίνητον καὶ εὐερέθιστον χαρακτῆρα.

‘Ο νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἡτο εἰλικρινής, ἔργατικός, φιλομαθής καὶ εἶχεν δεξεῖαν ἀντίληψιν καὶ δυνάτων νοῦν. Ὅγαπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του. ‘Ο φόβος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Τούναντίον ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἴδιοτήτων του ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἔτῶν κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὅποιον οὔτε ὁ πατέρας του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν ἥδυνήθη νὰ ἱππεύσῃ. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν νιόν του καὶ τοῦ εἶπε: «παῖδί μου, νὰ ζητήσῃς ἄλλο βασίλειον μεγαλύτερον, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ». Ἡ μουσικὴ συνεκίνει πολὺ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διήγειρεν εἰς αὐτὸν μέγαν ἐνθουσιασμόν. ‘Ο Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη ἔξαιρετικὴν φαντασίαν, μὲ τὴν ὅποιαν ἐδημιούργει δλόκληρον κόσμον πολὺ ἀνώτερον καὶ ὥραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

‘Αλλὰ καὶ τὰ σωματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζουμεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὅποιαι ἔσωθησαν. Εἰς τὸ εὔρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμά του ἐστηρίζετο ὠραιοτάτη κεφαλὴ μὲ πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον

ἀρρενωπὸν μὲν ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὁφθαλμούς, οἵ δποιοὶ ἐφανέρωνον τὴν μεγαλοφυῖαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτῆρά του.

‘Η παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου

‘Ο Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκόμη ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικά του χαρίσματα. Ἡτο δέκα ἔτῶν, ὅταν ἥλθον εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ δποιον ὁ Φίλιππος παρέθεσεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος μὲν ἐν ἄλλῳ παιδίον παρέστησεν ὀλόκληρον σκηνὴν Ἑλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγούδησε μόνος χορικὰ ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν. Ἐψαλε μάλιστα τόσον ώραῖα, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἔξῆς πικρὰν παρατήρησιν: « οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς φάλλων; οὐ γὰρ βασιλικόν ».

‘Οσάκις ἥρχετο εἰδῆσις, ὅτι ὁ πατήρ του ἐνίκησεν εἰς μάχην ἥ ἐκυρίευσε σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Μὲ θλιψιν καὶ μελαγχολίᾳ ἔλεγεν εἰς τοὺς συνομηλίκους του: « παιδιά, δὸλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοντοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανένες σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ τὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζὲ σας ».

‘Ο Μέγας Ἀλέξανδρος.

“Οταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δέκα τριῶν ἔτῶν, ὁ πατήρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν μόρφωσίν του. Ο Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἔξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσην ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἥσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά: « εἰς μὲν τὸν πατέρα μου

δῆφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν». Ἀλλὰ καὶ δὸς Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲν ἐπιμονήν, διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις.

Ἄπο ὅλους τοὺς ποιητὰς δὸς Ἀλέξανδρος ἡγάπησεν ἴδιαιτέρως τὸν "Ομηρον, διότι ἔθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὅποιον ἦθελε νὰ ἔξομοιωθῇ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὸν "Ομηρον.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῶν Θηβῶν

"Οταν δὸς Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς σοθαράς δυσκολίας. Οἱ "Ελληνες μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἥρχισαν νὰ ἑτοιμάζωνται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινοῦντο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. 'Εξ ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. 'Αλλ' δὲ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι χάνουν τὸ θάρρος των. Μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἡνάγκασεν δῆλους νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη δὸς Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιουτοτρόπως δὲ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὸν θρόνον του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διηγήθη πρὸς νότον. Ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε πανελλήνιον συνέδριον, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατέρας του. "Ολαι αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὅποιον δύμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα δὸς Ἀλέξανδρος ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ δόποιοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. 'Αλλ' ἐνῷ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδής φήμη, ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. 'Ο Ἀλέξανδρος μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲν καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ

·Δὲν ἦθελε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἡρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν. "Εξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. 'Ολόκληρος ἡ πόλις κατεστράφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου (335 π. X.).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν καὶ αὐτὸι ἐπαναστατικὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθημα τῶν Θηβῶν ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθῶν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του. 'Ο Ἀλέξανδρος καίτοι ἔλαβε γνῶσιν τῶν σχεδίων των, ἐσεβάσθη τὴν πόλιν διὰ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της. Δὲν ἤθέλησε νὰ καταδιωξῇ οὕτε τοὺς σφοδροτέρους ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι ὑπεκίνουν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. 'Εκεī προοσῆλθον ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ διεβεβαίωσαν αὐτὸν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸ πρόσωπόν του. 'Αφοῦ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καθώρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἕκαστη πόλις ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔτοιμάσῃ δι' αὐτὸν μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀνοίξεως, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. 'Εκεī ἤρχισε νὰ ἔτοιμάζῃ δραστηρίως τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

·Η κατάστασις τοῦ περσικοῦ κράτους

·Ἄπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν μυρίων καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μικρὰν Ἄσίαν ἥτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ παρακμὴ τοῦ περσικοῦ κράτους. Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία καὶ ἡ διοικητικὴ παράλυσις ἔχειροτέρευσαν. Διαφορεῖς ἀντιζηλίαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν σατραπῶν καὶ ἐπαναστάσεις τῶν ὑποδούλων ἔξησθέντιζον συνεχῶς τὴν περσικὴν δύναμιν. Εἰς τοὺς ἐσωτερικούς αὐτοὺς πολέμους βασιλεὺς καὶ σατράπαι χρησιμοποιοῦν Ἑλληνας μισθοφόρους, ἀκόμη καὶ στρατηγούς.

Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως προηγουμένως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῇ. Ἡτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατώρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε τρομερὰν αὐτοκρατορίαν.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

·Η μάχη τοῦ Γρανικοῦ

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 334 π.Χ. ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς νοτίου Ἑλλάδος εἰς τὰς ἵκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ὁ Ἀλέξανδρος ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 5.000 ἵπποις. Ἀξιόλογον τμῆμα τοῦ πεζικοῦ ἀπετέλουν οἱ Ἐλλήνες σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πιο λύπτειρος καὶ συνετὸς Παρμενίων, ὁ υἱός του Φιλώτας, ὁ Περδίκκας, ὁ Κράτερος, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν Ἡφαιστίων.

Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς θρᾳκικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Ὁταν ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὀλιγαρίθμου μακεδονικοῦ στόλου, ὁ Ἀλέξανδρος διημιθύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὃποιον ἐτίμα ἰδιαιτέρως ἀπὸ ὅλους τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας.

Βασιλεὺς τῆς Περσίας ἦτο τότε ὁ Δαρεῖος Γ' ὁ Κοδομανὸς (336–330 π.Χ.). Οὗτος ἔμαθεν ἔγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγοὺς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ασίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ πέρσαι σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20.000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἐλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὁχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάιος 334). Δέν ἤκουσαν τὴν συμ-

Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ.

βουλήν τοῦ στρατηγοῦ τῶν ἑλλήνων μισθοφόρων ροδίου Μέμνονος νὰ ύποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἔκει τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ ὅταν φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Γρανικόν. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμῆμα μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπροχώρει πρὸς τὴν ὀπέναντι ὄχθην, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν οἱ βάρβαροι. Ἀλλὰ ἡ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν ἐγίνετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν κρίσιμος. Πολλοὶ ἐφονεύθησαν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῷ ἄλλοι κατεκόπτοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις ἔφθανον εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἡρωισμὸς τῶν Μακεδόνων ἐγιγαντώθη καὶ ὅλοι μαζὶ ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνήθη σφοδρὸς ὄγών. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῇ. Ὁ πέρσης στρατηγὸς Σπιθιδάτης ἥτοι μάζετο νὰ καταφέρῃ θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, 334 π.Χ. ἀλλ’ ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάθην του ἀπέκοψε τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθιδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν μάχην ἦσαν βαρεῖαι. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ἀρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἄν νὰ προφθάσουν νὰ μετάσχουν εἰς τὸν ἄγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. “Οσοι ἐσώθησαν, ἐστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, «ὅτι πανά τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλησιν Ἑλληνες ὅντες ἐγαντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο» (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε τοὺς νεκρούς του μὲ μεγάλας τιμάς. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκρούς ἑλληνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν περσῶν στρατηγῶν. Μετὰ τοῦτο ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδω-

κεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερώσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «'Αλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἑλλῆνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ὀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἥλων, ἀπὸ τοὺς ὅποιους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ γόρδιος δεσμὸς

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὄλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ή μία μετὰ τὴν ἄλλην παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ ιωνικαὶ ἔξι ἄλλου πόλεις ὑπεδέχοντο μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτήν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσὸν συνήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ισχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὅποιαν ὅμως δὲν ἥργησε νὰ καταβάλῃ. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν δύο τούτων παραλίων πόλεων ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του, διότι δὲν ἦτο ἀξιόμαχος ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ. Κατόπιν ἐστράφη πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν.

«Οταν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι’ αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι, ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος θὰ κατώρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. «Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κρανίας, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοϊδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκόπησε οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ δ’ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἥθελεν δῆμας καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀλυτον, μήπως αὐτὸν προξενήσῃ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλίθη, λέγουν, ὅτι, ἀφοῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμὸν καὶ εἰπεν, ὅτι ἐλύθη».

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρόδιος στρατηγὸς Μέμνων, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὸν Γρανικόν, ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον πρὸς ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἐλλάδα. «Υπελόγιζεν, ὅτι κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατώρθωνε νὰ ἔξεγειρῃ τοὺς νοτίους Ἑλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄλλ’ ἐνῷ ἐποιιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Απὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισεν εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑπέταξε. Κατόπιν διηθύνθη πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἴδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὄδατα τοῦ Κύδνου καὶ ἡσθένησε σοβαρῶς. Ἄλλ’ ὁ πατρικός του φίλος Ιατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατώρθωσε νὰ τὸν διασφύσῃ.

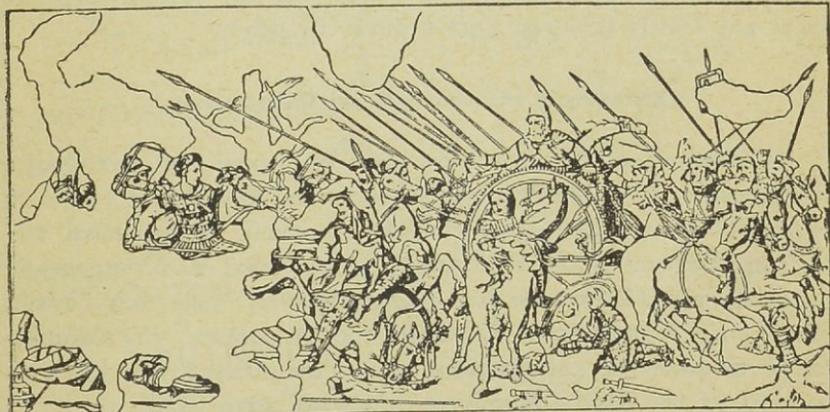
Ἡ μάχη τῆς Ἰσσοῦ

Ἡ ἥπτα τοῦ Γρανικοῦ καὶ ἡ ἔξαπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὄλοκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβερὰς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτὸπροσώπως τὸν ἔχθρον. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Δαρεῖος συνεκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400.000 πεζῶν καὶ 100.000 ἵππεων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατός του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλῶνος, ὅπου θὰ ἥδυνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὁκτώβριον 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἰσσοῦ. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν καὶ ἐδῶ τοῦ ἀριθμητικοῦ ὅγκου. Ὁ περσικὸς στρατός, ὁ ὅποιος ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρει ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὄργανωσιν καὶ τὸν δπλισμόν του, ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἥπταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἔχθρικήν μᾶζαν, ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἱππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἔχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὅπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς ὁ πέρσης μονάρχης ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μάτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαραὶ θυγατέρες του, ἀμέτρητοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ’ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχήσασαν οἰκογένειαν τοῦ ἥττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική. «Οταν, διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, τὴν δύοιαν εἶχον

προορίσει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἔξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἥκουσε θρήνους γυναικῶν καὶ θόρυβον ὅχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Δι' αὐτὸν ἐξήτησε νὰ μάθῃ, ποῖαν ἦσαν αἱ γυναικες καὶ διὰ ποῖον λόγον μέρουν εἰς σκηνὴν τόσον πλησίον τῆς ἴδικῆς του. Καὶ κάποιος ἀπίγνητος : Βασιλεῦ, ή μήτηρ καὶ ή σύζυγος τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιά του, ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰδῆσις εἰς αὐτούς, ὅτι ἔχεις τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι η ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίοντας γοερῶς μὲ τὴν ἴδεαν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχει φονευθῆ. Καθὼς ἥκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἑταίρους, μὲ τὴν ἐντολὴν

‘Η μάχη τῆς Ἰσσοῦ (ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας).

‘Αριστερὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἔφιππος ὄρμαζε κατὰ τοῦ Δαρείου, ὁ ὅποιος τρομαγμένος καὶ ὅρθιος χειρονομεῖ.

νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναικας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ καὶ ὅτι, ὅταν ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἀφῆκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξάν του τὰ δπλα καὶ τὸν μανδύαν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ὁ Λεοννάτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἀνέφερεν εἰς αὐτὰς τὰς σχετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν τύχην τοῦ Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν των καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζωνται βασιλισσα... Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἥμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν βασιλισσῶν συνοδευόμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Καὶ ἐπειδὴ ή μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλε,

ποῖος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεύς, διότι καὶ οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν προσεκύνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνης ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα. Ὅταν δύως δὲ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὅπιστα καὶ κάποιος ἀπὸ τὴν συνοδείαν τῆς ἔδειξε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι δὲ Ἀλέξανδρος, αὐτὴν κατεντοπιασμένην ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὀπισθοχώρησεν. Ἄλλ' δὲ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τὴν βασίλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι καὶ ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος». Τόσην ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του!

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰσσοῦ ἦσαν τεράστιαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ καὶ 100.000 περίπου πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης

Ο Ἀλέξανδρος δὲν ἐσυνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινίκην, ἥδη ποία ἦτο ἡ κυρία βάσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν, τὰ φοινικικὰ πλοοῖα προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη. Ο Ἀλέξανδρος ἐπωφελήθη τὴν εὔκαιρίαν καὶ μὲ τὰ φοινικικὰ καὶ κυπριακὰ σκάφη ἀνασυνεκρότησε τὸν στόλον του, μὲ τὸν δποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ «βασιλίς τῆς θαλάσσης», ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουν οἱ κάτοικοί της, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλής ἐπάνω εἰς τὴν νησīδά της καὶ ἡρνήθη νὰ ὑποταχθῇ. Διετήρει ἄλλωστε ζωηρὸν τὸ μῆσον καὶ τὴν ἀντιζηλίαν της πρὸς τοὺς Ἐλληνας. Ο Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ τὴν πολιορκήσῃ καὶ μετὰ ἐπιτάμηνον στενὸν ἀποκλεισμὸν τὴν ἔξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν. Η τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξε παραδειγματική. Οἱ Μακεδόνες λαμβάνοντες ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς δόποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροί. Μόνον ἐλάχιστοι ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ δόποιοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ιερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, ὁ Δαρεῖος μὲ ἐπιστολὴν προέτεινεν εἰς αὐτὸν εἰρήνην μὲ ὅρους εὐνοϊκοὺς διὰ τὸν νικητήν. Τοῦ προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμάς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἔζητει ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχός του.

Οταν δὲ Ἀλέξανδρος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρα-

Σχέδιον τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου.

τηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ τὰς δεχθῇ. «Ἐγὼ τούλάχιστον, εἶπε, ἀν ἥμην Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην». «Καὶ ἐγώ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀν ἥμην Παρμενίων». Κοι ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αὐτὸς εἶναι τώρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας καὶ ἐπομένως αἱ προτάσεις τοῦ ἡττημένου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί. "Ἄν ὅπωσδήποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλη ὁ

Δαρεῖος τὴν οἰκογένειάν του, ἥμπορεῖ νὰ ἔλθῃ νὰ τὴν παραλάβῃ
ὁ Ἰδιος, μὲ τὴν πεπο ίθησιν, δτὶ δὲν θὰ πάθῃ κακόν.

Ἄπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλ-
θεν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Αἱ πόλεις της ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν
ἀμαχητί. Μόνον ἡ Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμη-
νον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη ὀλοτελῶς.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἦνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν
δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πλου-
σιωτάτης χώρας δὲν συνήντησε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι,
οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν. ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς
ἐλευθερωτήν. Τοιουτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὁλο-
κλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρηνικῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς
τοὺς Αἰγυπτίους μὲ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβά-
σθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς παραδόσεις των καὶ τὰ μνημεῖα,
τὰ ὅποια εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους
των. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρώτην ἀπὸ
τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὅποιας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ὁχα-
νοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁμώνυμον Ἀλεξάνδρειαν.
Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνά-
πτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον
ἔστια πνευματική, ἡ ὅποια ἔξεπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὀλόκληρον
τὴν Ἀνατολὴν τὴν λάμψιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἀλέξαν-
δρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μαντεῖον τοῦ Διός Ἀμόν
ἢ Ἀμμωνος, δπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἑλληνες, εἰς τὴν θελκτικὴν
δασιν Σεβᾶ τῆς Λιβύης. Οἱ ιερεὺς τοῦ θεοῦ τὸν ὠνόμασε παῖδα
Διός, δηλαδὴ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον, τὸν ὅποιον ἔφερον ἄλλοτε
οἱ ισχυροὶ Φαραὼ. Οἱ Ἀλέξανδρος ἐκολακεύθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόν-
τιζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ἴδεαν,
ὅτι εἶναι πράγματι νίδιος τοῦ Διός, ὡστε νὰ ἐπιτυγχάνῃ εὐκόλωτε-
ρον τὴν ὑποταγὴν των.

Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀλέξανδρος
ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 331 εἰς τὴν Φοινίκην.

“Οταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξανδροῦ εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς κανεὶς συμβιβασμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιάιαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40.000 ἵππεῖς, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα καὶ ἀρκετοὶ ἐλέφαντες συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἔκτεταμένας πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ο Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εύφρατην ποταμόν. Ο στρατός του εἶχε τώρα αὐξηθῆ μὲ νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς 47.000 μαχητάς. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸν Εύφρατην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Η συνάντησις ἔγινεν **331 π.Χ.** εἰς τὴν θέσιν Γαυγά μηλα, πλησίον τῆς ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Αρβήλων (Σεπτέμβριος 331). Οἱ Μακεδόνες προσέβαλον τοὺς Πέρσας ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἰσσόν. Η φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ δρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἵππικοῦ ἐσπειρε τὴν ταραχήν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ο περσικὸς στρατὸς ἥρχισε νὰ ύποχωρῇ μὲ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. Τριακόσιαι χιλιάδες νεκροὶ καὶ ισάριθμοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρχαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μόλις ἑκατὸν ἀνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ταλαιπωρίας.

Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ πέρσης μονάρχης. Ο Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἡνίοχόν του, ὥρμησε νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον. Ἄλλ’ ὁ Δαρεῖος ἐπρόφθασε νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀνέβη εἰς τὸν ἵππον του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ.

Η μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἔκρινεν ὁριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Η μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Η ἔνδοξος αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεύσει.

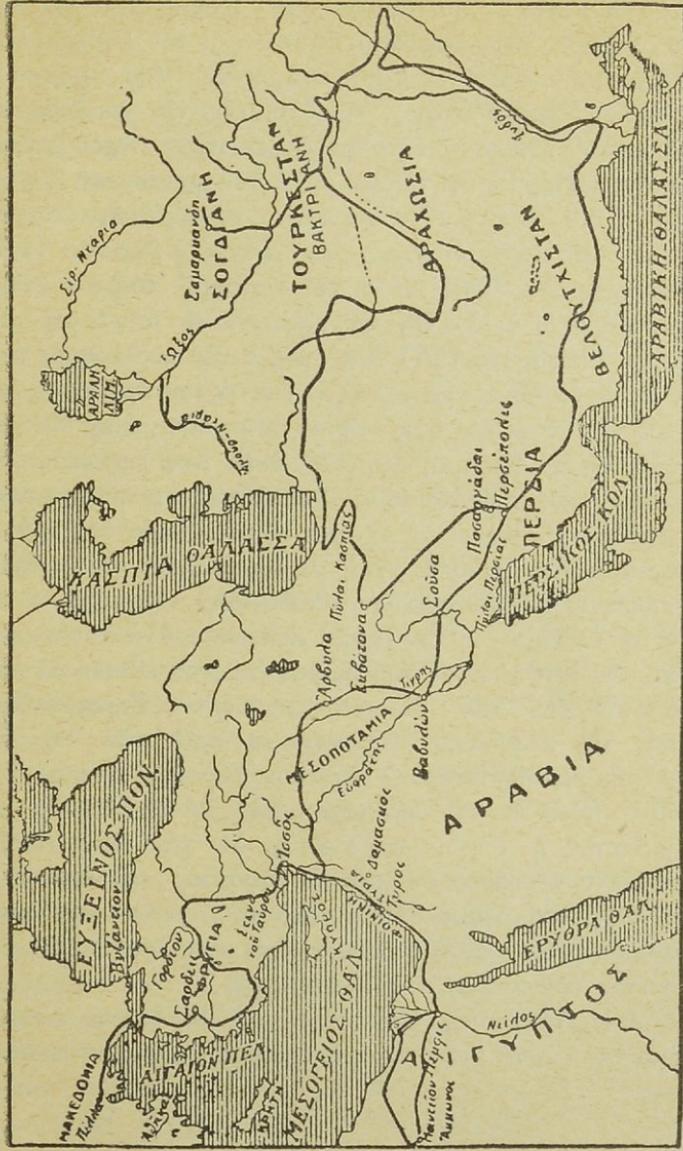
’Αμέσως μετά τὴν μάχην ἡ Βαβυλὼν ἦνοιξε μὲν ἐνθουσιασμὸν τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σοῦσα μὲν τοὺς ἀμυθήτους βασιλικοὺς θησαυροὺς ἐμίμηθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὗρεν δὲ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ Ζέρξης. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ χάλκινοι ἀνδριάντες τῶν τυραννοκτόνων, τοὺς ὅποιούς ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ Περσέπολις ἐπίσης μὲν τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ αἱ Πασαργάδας, ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηνικῶς εἰς τὸν νικητήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ζέρξην. Ἄλλῃ δὲ πρᾶξὶς του εἶχε καὶ συμβολικὸν νόημα. Ἡθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι δὲ συναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὁριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη.

Τὸν χειμῶνα διῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἡτο ἀνάγκη νὰ ἀναπταύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τὸν συνεχεῖς ἀγῶνας στράτευμα.

Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ αράτους

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς τὴν Μηδίαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἑράκλεια, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, ἔμαθεν, ὅτι ὁ πέρος θασιλεὺς διευθύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὥρμησεν ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του. Καθ' ὅδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ Βῆσσος, σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν), συγγενής τῶν Ἀχαιμενιδῶν, κρατεῖ αἷχμάλωτον τὸν Δαρεῖον, ἐφόρεσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Μὲ μικρὸν τμῆμα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισεν ἐναντίον τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς ἐπειδὴ ἔκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, ἐφόνευσε τὸν Δαρεῖον καὶ ἐτράπη πρὸς βορρᾶν.

Ο Ἀλέξανδρος ἤσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν του μὲ βασιλικὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτόν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ιούλιος 330 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσκόπευε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ

Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδρου εἰς τὴν Ἀσταν.

δόποιαι εύρισκονται πέριξ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου. Ἐντὸς δὲ λίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἐκτισε τὴν ἐν Ἀρείοις Ἀλεξανδρείαν δειπνούσαν μέχρι τῆς Ἀράχωρησε μέχρι τῆς Νότιον Αργανιστάν). Ἐκεῖ διῆλθε τὸν χειμῶνά του.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 π.Χ. ἐστράφη βορειότερον. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χιονοσκεπῆ Παροπάμισον ἦν δικὸν Καύκασον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βακτριανῆς, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσος. Ἡ Βακτριανὴ ὑπετάχθη οἰκειοθελῶς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὅλον (σήμερον Ἀμούρ Ντάρια), ἀλλ’ ὁ Βῆσσος διέφυγεν εἰς τὴν Σογδιανὴν ἥν (σήμερον Μπουχάρα). Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἡκολούθησε κατὰ πόδας καὶ μετὰ ἐπίπονον καταδίωξιν διὰ μέσου ἔρημου χώρας τὸν συνέλαβε. Καὶ τότε μὲν ἡρκέσθη νὰ τὸν μαστιγώσῃ. Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη μὲ βασανισμούς.

Οὐαὶ Ἀλέξανδρος ἔμεινεν εἰς τὰ ἔσχατα αὐτὰ σύνορα τοῦ κράτους ἐπὶ δύο περίπου ἔτη. Ἡτο ἀνάγκη νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μογγόλων, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ νὰ ἀπαλύνῃ τὰ σκληρὰ ἥθη τῶν ἐντοπίων μὲ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἔλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Κατόπιν διὰ τῶν Μαρακάνδων (Σαμαρκάνδης), πρωτευούσης τῆς Σογδιανῆς, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Τάναϊν (Ἰαξάρτην, σήμερον Σιρ Ντάρια) ποταμόν. Εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτὸν σημείον τοῦ κράτους ἐκτισεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίως ἔλληνας μισθιφόρους καὶ ἀπομάχους Μακεδόνας, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἥθελον ἀπὸ τοὺς γειτονικούς λαούς. Εἰς τὴν Σογδιανὴν ἐνυμφεύθη ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ὡραιοτάτην Ρωξάνην, κόρην μεγιστᾶνος τῆς Βακτριανῆς.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς συνεπληρώθη εἰς διάστημα ἐπτὰ ἔτῶν ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους.

Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκήρυξεν, ὅπως εἶδομεν, τὸν ἑαυτόν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡκολούθει τὴν ἔθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, παρουσιάζετο εἰς τὰς ἑορτὰς μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆς. Περσίας, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἐπανωφόριον, καὶ γενικῶς ἐμιμεῖτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν πέρσην βασιλέα, ὃχι μόνον οἱ ἐντόπιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοι του. Ἔξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των φίλους του καὶ στρατηγούς ἥρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ κάποτε-κάποτε προσβλητικόν. Ἡ μέθη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐθόλωσαν τὴν ἔως τότε καθαρὰν καὶ ἥρεμον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἴδιως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἔξηγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἦδύναντο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἔως τότε καταδεκτικὸς βασιλεύς, ὁ ὅποιος τοὺς συνανεστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἔγινεν ἔξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστάς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του δργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἔξιχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ Φιλώτας, ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ο Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ, ἀν εἴναι ἀληθινὴ ἡ τόσον βαρεῖα κατηγορία, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ

κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνήθειαν. Ἐκεῖ κατηγορήθη ὁ στρατηγὸς του, ὅτι, ἀν καὶ ἐγώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλώταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη ἀμέσως δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλώτα ἡκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὅποῖος εύρισκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαινεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν ἢ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοτύνην εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

“Ἐν ἔτος ἀργότερα ἐφόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἴδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν Κλείτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πρᾶξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ’ ἡσθάνθη εὐθὺς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βάρος εἰς τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πρᾶξιν του, ὥστε, ἀν δὲν ἡμπόδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ηύτοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτῶμα τοῦ Κλείτου. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσαν οἱ ὑπασπισταί του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὕστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδῶν

‘Η ἀγάπη πρὸς τὰς περιπτείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐσκέφθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλούτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. ‘Υπελόγιζεν, ὅτι κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερε τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπαφὴν μὲ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατώρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλιώσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἥπειρον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π.Χ. μὲ δύναμιν 100.000 περίπου πεζῶν καὶ 15.000 ἵππεων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐπέρασε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας, διῆλθε τὸν Ἰνδὸν μὲ γεφύρας καὶ ἔφθα-

σεν εἰς τὸν παραπόταμον αὐτοῦ ‘Υ δ ἀ σ π η ν. ’Απὸ ἐκεῖ ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς Ἰνδούς ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Τ α ξ ί λ η s, ὁ ὄποιος ἔφερεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πιολύτιμα δῶρα καὶ 25 ἐλέφαντας. ’Ἐπὶ πλέον ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του δύναμιν 5.000 Ἰνδῶν. Συγχρόνως τὸν ἐπληροφόρησεν, ὅτι πέραν τοῦ ‘Υδάσπου ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον του ὁ βασιλεὺς τῆς περιοχῆς Πῶρος. Οἱ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τὴν δυτικήν ὅχθην τοῦ πιοταμοῦ καὶ εἶδε πράγματι, ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ στρατὸς τοῦ Πώρου, ὁ ὄποιος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50.000 πεζούς, 4.000 ἵππεις καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. ’Εμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργοφόροι ἐλέφαντες ἐσχημάτιζον συνεχὲς καὶ ἀκατάβλητον τεῖχος. ’Ἄλλ’ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ παραπειστικὰς μετακινήσεις καὶ τεχνάσματα καὶ μὲ τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν πιοταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πώρου. ’Ο Ἰνδὸς βασιλεὺς ἡγωνίσθη γενναιότατα, ἀλλ’ ἐνικήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. ’Οταν τὸν ὠδῆγησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ μακεδὼν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ παράστημα, τὴν ὥραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μὲ τὴν ὄποιαν παρουσιάσθη ἐμπρός του. Μὲ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἡρώτησε τὸν Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. Καὶ ὁ ἡττημένος βασιλεὺς ἡρκέσθη νὰ ἀπαντήσῃ: « βασιλικῶς ». « Αὐτὸ θὰ τὸ κάμω », ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, χάριν τοῦ ἔαντοῦ μου· ἀλλὰ καὶ σὺ ζήτησε δ, τι θέλεις διὰ τὸν ἔαντόν σου ». Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν: « Εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς περιέχονται δλα ». ’Ο Ἀλέξανδρος ηύχαριστήθη ἀπὸ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ Πώρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικήν ὅχθην τοῦ ‘Υδάσπου τὴν πόλιν Νίκαιαν. Εἰς τὴν ἴδιαν περιοχὴν ἴδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν, τὴν Βουκεφάλα, ὁ ὄποιος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Λῆξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν

’Απὸ τὸν ‘Υδάσπην ἐπριοχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσω-

τερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὅμηρον, παραπόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῇ καὶ τὸν Ὅμηρον, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὔφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου. Εἶχε πληροφορηθῆ, ὅτι ἐκεῖ ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ εἰδικὰς γνώσεις καὶ μίκανότητας εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἀλλ’ ἐνῷ ἡτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν πορείαν, ἐδοκίμασεν ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἔκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοὶ κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἄγωνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας ἡρνήθησαν διὰ πρώτην φορὰν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Εἰς μάτην ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ : «Πέρας δὲ πόνων», εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ, «γενναῖψι μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῷ ἔγωγε ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους, ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν». Ἀλλ’ οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διὰ μεγάλας ύλικὰς ἀμοιβάς, δὲν συνεκίνουν κανένα. Μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἄγονον γῆν τῆς πατρίδος των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν ὠπίσω. «Υπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἐν τῷ μεταξύ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὅδασπον εἶχε ναυπηγήσει στόλον ἐκ 2.000 πλοίων. Ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβιβάσθη ὁ Ἀλέξανδρος μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὅδασπον, τοῦ Ἀκεσίνου, ἀλλου παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ ύπόλοιπος στρατὸς ἤκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὅχθας. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ Ἀκεσίνου, εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμικωτάτων Μαλαῶν καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ύποταγήν της κατόπιν ἀγώνων ἐπικῶν, ἀλλ’ ὀλίγον ἔλλειψε νὰ χάσῃ τὴν ζωήν του. Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, ἡ ὁποία κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Περσίαν

Μετὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ Ἑρακλαίας, τὴν διοίκησιν δὲ τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον, Κρῆτα τὴν καταγωγήν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν Ἰνδικὸν Ὅκεανόν, νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ περσι-

κοῦ κόλπου νὰ ὁδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὔφρατου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προτηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἡκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γεδρῶσιας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἑρήμου καὶ ἀνύδρου χώρας εἶναι μία ἀπὸ τὰς καταπληκτικωτέρας διαδρομάς, τὰς ὅποιας ἐπεχείρησε στρατὸς εἰς τὴν Ἰστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἔρημον, ἀμμῶδες καὶ πυρακτωμένον ἔδαφος. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέθνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ νὰ προκαλῆται ὀλιγώτερον ἡ δίψα μέσα εἰς τὴν κατάξηρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα νὰ ὀδοιπορῇ τὴν νύκτα καὶ νὰ ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλίγην σκιὰν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐώδιαστοῦ σμυρνοδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἦτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμίόνους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας των. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἔξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν πορείαν ἀφήνοντο εἰς τὴν τύχην των. “Οσοι ἔξι ἄλλους κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ ὑπνουν καὶ ἀπεκοιμῶντο εὔρισκον θλιβερὸν τέλος. Ἐχανον τὰ ἵχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόφων τῆς ἑρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος ἔξηντλημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Πούρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Κράτερος μὲ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζὶ μὲ τὸν Κράτερον ἥλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοί καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἐφερον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἄφθονα τρόφιμα διὰ τὴν στρατιάν. Μερικοί ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αύστηρά τιμωρία ὃσων ἀπεδείχθησαν ἐνοχοί ἔκαμε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους καὶ τοὺς Μακεδόνας. “Ολοι ἀντελήθησαν καὶ ἔξετιμησαν τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως πρὸς

τοὺς πονηρούς καὶ τοὺς κερδοσκόπους. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν γενναίων καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ᾥδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος εἰς τὴν Καρμανίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. ‘Ο ᾥδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π. Χ. ἦλθεν εἰς τὰ Σουσα. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Μετ’ ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὸν ναυτικὸν. ‘Ο Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νεάρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικὸν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν. Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἔξεθεσεν ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγγραμμα, τὸν «Παραπλον», τοῦ ὅποιου ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς του.

Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου

‘Ο Ἀλέξανδρος ἐκτὸς τοῦ στρατιωτικοῦ δαιμονίου ἦτο προϊκισμένος καὶ μὲ μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεὶς πολιτικὸς κατά τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὅποιον τὴν πραγματοποίησιν ἐπεδίωξεν ὁ θαυμαστὸς Μακεδών, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ὁνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μὲ τὸν Ἑλληνικὸν εἰς ἐνύρυταν κράτος, εἰς τὸ ὅποιον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἴχον ἵσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητα, μὲ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἐντοπίων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἔχρειάσθη ὀλίγον στρατόν. Διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχάς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην διπλωματικὴν ίκανότητα. Μὲ αὐτὴν κατώρθωσεν

δ 'Αλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἡττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἰδομεν, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἡκολούθησε τὴν ἔθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των, συμπεριεφέρθη ἡγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἔλαβε περσίδα σύζυγον. Διὰ νὰ φέρῃ ἐξ ἄλλου εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν τὸν ἐλληνικὸν τρόπον τῆς ζωῆς μὲ τὸν βαρβαρικόν, ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα τῆς χώρας, εἰς τὰς ὄποιας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαιάμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἔδιδε τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰς ἔορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις των, μὲ τοὺς ναούς καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, μὲ τὰ ὄποια τὰς κατεστόλιζε. Διὰ τὸν ᾱδιον λόγον εἰς ὄσας πόλεις κατελάμβανεν δ 'Αλέξανδρος ἐτέλει ὁ ᾱδιος τελετὰς καὶ ἀγῶνας, διὰ τῶν ὄποιών ἐπεδίωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰ τραχέα ἥθη τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τῆς ὄποιας διενοήθη τὴν κατάκτησιν, διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ πρόγραμμά του, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἔγινεν ἀκόμη ζωηροτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὄλους τοὺς μεγιστᾶντας τοῦ κράτους μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ συνεορτάσουν τὴν ἀδέλφωσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὔκαιρίαν αὐτὴν ὁ ᾱδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῷ τὴν νεωτέραν ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητόν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου ὁ γδοίκοντα ἀπὸ τοὺς ἔξεχοντας ἐταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Δέκα χιλιάδες ἐπίσης στρατιῶται Μακεδόνες ἐνυμφεύθησαν Ἀσιάτιδας, εἰς τὰς ὄποιας προσέφερε προΐκας ὁ ᾱδιος δ 'Αλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικὸν ἡ συγχώνευσις τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως.

·Η & ντιδρασις

Ἐν τούτοις τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των δὲν ἤδυναντο νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ Μακεδόνες. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἥσαν ἀποτέλεσμα τῆς προτιμήσεώς του πρὸς τὸν τρυφλὸν βίον

τῶν Περσῶν ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ὅταν εἶδον νὰ σχηματίζῃ στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὄποιοι ὡνομάσθησαν Ἐ π ἴ γ ο ν ο ι, μὲ ὄργανωσιν καὶ ὄπλισμὸν μακεδονικόν, ἐδοκίμασαν πικρίαν μαζὶ μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερον, διότι μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς προσέλαβεν εἰς τὴν Ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας του βαρβάρους.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὄποιον προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μεταξὺ τοῦ στρατοῦ, ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ ὄπίσω εἰς τὴν Μακεδονίαν ὅλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνας ὡς ἀχρήστους πλέον δι' αὐτόν. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς περιφρόνησις καὶ ἔξευτελισμὸς πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὄποιοι κατηνάλωσαν τὰς δυνάμεις των ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροι ἔξήγειραν στάσιν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔχασε τὴν ψυχραίμιαν του. Μὲ τὸ μέσον τῆς σκληρᾶς τιμωρίας ἀφ' ἑτέρους κατώρθωσε νὰ καταπραῦνη ἔγκαίρως τὸν ἐρεθισμόν. Εἶναι ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ λόγοι, τοὺς ὄποιούς εἶπε πρὸς τοὺς μεταμεληθέντας διὰ τὴν στάσιν των Μακεδόνας: «*Ὑμᾶς γε, ἔψη, σύμπαντας ἐμαυτῷ τίθεμαι συγγενεῖς καὶ τό γε ἀπὸ τούτου οὕτως καλέσω*» (*Ἀρριανός*). Συγχρόνως προσέφερεν εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τὸν θεούς διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ κατόπιν παρέθεσε δεῖπνον, εἰς τὸ ὄποιον παρεκάθησαν 9.000 πρόσωπα. Εἰς τὸν Μακεδόνας ἔδωκε τιμητικὴν θέσιν πλησίον του. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συμποσίου ὁ βασιλεὺς ἔπινεν ἀπὸ τὸν Ἰδιον κρατῆρα μὲ τοὺς στρατιώτας του. Ὁταν ἐπλησίαζε τὸ τέλος τοῦ δείπνου, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε σπονδὴν μὲ τὴν εὐχὴν νὰ δώσουν οἱ θεοὶ εἰς τὸν Ἑλληνας καὶ τὸν Πέρσας καὶ ὅλα μὲν τὰ ἄλλα ἀγαθά, πρὸ πάντων ὅμως ὅμονιαν καὶ ἀγάπην καὶ συμμετοχὴν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως. Τὴν Ἰδίαν εὐχὴν ἐπανέλαβον καὶ οἱ ἄλλοι συμποσιασταὶ καὶ κατόπιν ἔψαλαν τὸν παιάνα.

Ἄφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεφιλιώθη ὁ στρατὸς μὲ τὸν βασιλέα, 10.000 Μακεδόνες ἀπόμαχοι ἐκ τῶν γηρατείων ἦ ἔξ ἄλλων ἀτυχημάτων ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον ἔξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τάλαντον. Εἰς

ξένδειξιν δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διαφέροντός του πρὸς τοὺς παλαι-
μάχους του ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστότατον ἐκ τῶν στρατηγῶν του
Κράτερον νὰ τοὺς συνοδεύσῃ.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀλέξαν-
δρος μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστη-
ρίους θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὡργάνωσεν ἑορτὰς καὶ μουσικούς ἀ-
γῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτὸν ἡσθένησεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος
του Ἡφαιστίων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἥλικιας του. Ὁ θά-
νατός του ἐπροξένησε βαθὺ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάν-
δρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλησίον τοῦ νεκροῦ χωρὶς νὰ
φάγῃ ἢ νὰ πίῃ τίποτε. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὁδύ-
νην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ
Ἡφαιστίωνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καί, ἀφοῦ ἐκάη, ἐτάφη μὲ
ἔξαιρετικὰς τιμάς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειψε τὰ Ἐκβά-
τανα καὶ ἤρχετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὅποιαν ἐσκέπτετο νὰ
καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὅδὸν συνήντησε
πρεσβείας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν),
τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἡρχοντο ἄλλαι
μὲν νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ
νὰ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν των μὲ γειτονικούς
λαούς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐνισχύθη πλέον εἰς τὸν Ἀλέξαν-
δρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποίθησις, ὅτι εἶχε γίνει πράγματι
κύριος τοῦ κόσμου.

“Οταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἥλθον πρὸς
συνάντησίν του οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν Χαλδαίων, τῶν περιφήμων
ἀστρολόγων τῆς Ἀνατολῆς. Συνέστησαν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ συνεχίσῃ
τὴν πορείαν πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, διότι ἡ εἰσοδός του εἰς τὴν πόλιν,
σύμφωνα μὲ ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ των Βήλου, ἐπεφύλασσεν εἰς αὐ-
τὸν συμφοράν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤρκεσθη νὰ ἀποκριθῇ εἰς τοὺς Χαλ-
δαίους μὲ τὸν στίχον τοῦ Εύριπίδου « μάντις ἀριστος, ὅστις εἰκάζει
καλῶς » καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὗρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλά-
δος, οἱ ὄποιοι ἥλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν

συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλούς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν δὲ Ἀλέξανδρος ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ δόπια εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ζέρξης. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἦρχισεν δὲ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανώῃ κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους νέον στρατὸν καὶ νὰ ἔτοιμάζῃ πολυάριθμον στόλον. Ὡνειρεύετο τώρα νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημερ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἔνωσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Αἱ ἔτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος των. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ χαλύβδινος ὀργανισμὸς μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλῖψις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ αἱ πικραὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλώτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἱφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγίνετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέῃ ἀνησυχίας. Ἡτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ δόπια εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς πέριξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Οταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἔφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἰσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατήφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, δὲ δόπιος, ἀνίκανος πλέον νὰ διμιλήσῃ, ἔχαιρετιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ιουνίου τοῦ 323, ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἔτῶν.

Ο νεκρός του ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποθετήθη μέσα εἰς χρυσῆν λάρνακα. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μὲ ἔξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ δόπιον κατεσκεύασεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ

323 π.Χ.

τούς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εύρειαι ἔρευναι εἰς τὸ αἴγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

‘Η σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ὅλος περισσότερον ἀπὸ τὸν μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατόρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν Ἰστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσε τὴν Ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προήλασε μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην καὶ ὡργάνωσεν αὐτὰς κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

‘Αλλ’ ὑπεράνω τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ διοικητικοῦ ὑπάρχει τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφερε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον. ‘Ο πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκην, εἰς τὴν ὃποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται.

‘Αλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὡφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἶχε φροντίσει ἄλλωστε ὁ μεγαλοφυὴς βασιλεὺς νὰ τὸν συνοδεύῃ ἐπιτελεῖον ἔρευνητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἄγνωστα ἔως τότε, στοιχεῖα. ‘Η Ἰστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἐθνογραφία, ἡ φυσική, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανική, ἡ ἀστρονομία, τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Αἱ περιγραφαὶ π.χ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἐπλάτυναν τοὺς ὄριζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἔρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἔχαρακτήρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἐν οπλον ἔξερενη σιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

'Η κοινωνική καὶ πνευματικὴ κατάστασις

Μετὰ τὰς τρομερὰς καταστροφὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς νεωτεριστικῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει μεγάλην κατάπτωσιν. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαινε νὰ ἐμπνέῃ καὶ νὰ παρακινῇ εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερον πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἔγκαταλείπονται. Ἐνῷ τὰ δημόσια οἰκονομικὰ μαραίνονται, δὲ ἴδιωτικὸς πλοῦτος αὐξάνει. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερον δαπανηρά. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ γυμναστική, ἡ ὅποια πρωτύτερα ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχείον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν αὐτὴν παρακμὴν ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅχι μόνον δὲν ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ παρουσίασε σπουδαίαν ἔξελιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἴδιως καλλιεργεῖται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἐκφρασιν καὶ μορφήν. Ἀντιθέτως ἐκ τῶν δύο κλάδων τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγῳδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμῳδία ἀλλάσσει μορφὴν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἴδομεν, ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς, ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος, τὴν ὅποιαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιεῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπτος. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφὴν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα της αὐτὰ ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὅργανον εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔζησαν ἀρκετοὶ ἱστορικοί, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφήκεν δὲ ζενοφῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π.Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διήλθε μέσα αἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ πελαιοπονησιακοῦ πολέμου. Ἐφηβος ἀκόμη εἶχε τὴν εὔτυχίαν νὰ γνωρισθῇ μὲ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὄποιου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασε βαθέως εἰς τὸν χαρακτῆρά του. Ἡκολούθησε τὸν Κῦρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν Κύρου Ἀνάβασιν. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία καὶ μεγάλη δροσερότης εἰς τὴν ἐκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἐλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀιναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἐλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π.Χ., δηλαδὴ μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ Κύρου Παρεία εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα μὲ παιδαγωγικὸν σκοπόν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα τεριέχουν ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Ζενοφῶντος ἡ γλώσσα εἶναι ρέουσα καὶ γλαφυρὰ καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου.

‘Η ρητορικὴ εἶναι τὸ κατ’ ἔξοχὴν δημιούργημα τοῦ 4ου αἰῶνος. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτυχθῇ εἰς βαθμὸν τελειότατον. Εἰς αὐτὸν συνετέλεσε κυρίως ὁ ἐλεύθερος δημοκρατικὸς βίος τῶν

Αθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔξαιρετος καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των εἰς πολλὰς εὐκαιρίας. Ἡγόρευον ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς κατήγοροι ἢ κατηγορούμενοι, ἄλλοτε εἰς μεγάλας δημοσίας ἑορτὰς ἢ πανηγύρεις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐπὶ δημοσίων ὑποθέσεων. Δι’ αὐτὸν ἔχομεν τρία εἰδῆ ρητορικῶν λόγων, τοὺς δικανικούς, τοὺς πανηγυρικούς ἢ ἐπιδεικτικούς καὶ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ δημηγορίας.

Μεταξύ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου αἰῶνος κατέχει ἔξεχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν ἄλλων κατηγορουμένων ἢ κατηγόρων. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια οἱ ἴδιοι οἱ διάδικοι καὶ ὅχι διὰ συνηγόρων ἐπρεπε νὰ ὀμιλοῦν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸν τοῦ λόγου διέπρεψεν ὁ Λυσίας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην πελαστείαν.

Οἰ σοκράτης ὑπῆρξεν ἔξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Εἰς τὴν σχολήν του συνέρρεον νέοι ἀπὸ δῆλην τὴν Ἑλλάδα, καίτοι τὰ διδακτραὶ ἦσαν πολλά. Οἱ λόγοι του εἶναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Οἱ περιφημότεροι ἔξι ὅλων εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ὁ ὄποιος μᾶς δίδει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα. Οἱ Ισοκράτης δὲν ἀπήγγειλε κανένα ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς λόγους του. Τοὺς ἔγραφεν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του χάριν τῶν μαθητῶν του.

Ως συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὄποιοι ἦκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὄποια ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος του ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδιώξιν του αὐτὴν συναντᾷ ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, ὅπως εἴδομεν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ φιλίππικοι καὶ ὁ λυσίας καὶ τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἔξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικήν των θέρμην,

τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ στενὴν πολιτεκῆν ἀντίληψιν.

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν, ἴδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος.

Οἱ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Ἀντίπαλος πολιτικὸς πρὸς τὸν Δημοσθένην καὶ ἐξ ἵσου νευρώδης ρήτωρ ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν. Τούτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς ρήτορος.

Δύο ἄλλοι ρήτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Υπερείδης ἐθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικούς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Απὸ τοὺς ἄκρους ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, τοῦ ὅποίου ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν τοι διεσώθησαν μόνον τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὅμως εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν ὄγκον πατριωτισμόν.

Η ποίησις

Οπως εἴδομεν, κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμῳδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Η κωμῳδία τοῦ 5ου αἰῶνος, ἡ παλαιὰ κωμῳδία, ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἔρχοντας, στρατηγούς, ἴδιωτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κλπ., τῶν ὁ-

ποίων τὴν διαγωγὴν ἔκρινεν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν σύγχρονον ἡθικὴν ἥ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν πελοπονησιακὸν πόλεμον, ὅτε τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῆ, ἥ κωμῳδία ἐστράφη πρὸς ὅλα θέματα. Περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμῷδησιν τῶν ἡθῶν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς δποίους εἶχον χρησιμοποιήσει εἰς τὰ δράματα των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμῳδίας λέγεται μέση κωμῳδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξιν, τῶν δποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου αἰῶνος ἥ κωμῳδία ἀλλάσσει μορφὴν καὶ παρουσιάζεται ως νέα κωμῳδία. Αὐτὴ σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πολλάκις ὅμως καὶ ἴδιωτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη πολιτικὰ πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμῳδίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φιλήμων καὶ μάλιστα ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν ποιητικὴν μεγαλοφύταιν του Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος (342-290).

Ἡ φιλοσοφία

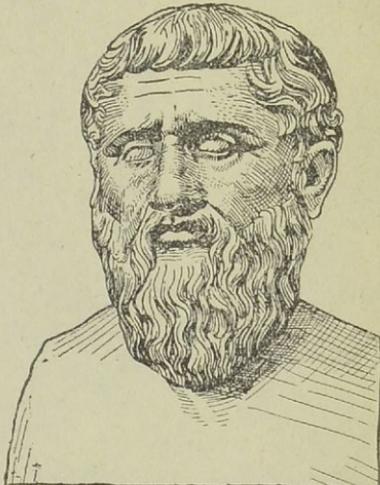
Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἴδομεν, διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταί του ἡρμήνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα μὲ τὰς ἴδιας του ἔκαστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθον αἱ λεγόμεναι σωκρατικαὶ σχολαὶ.

Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τῶν μαθητῶν του ἦτο ὁ Πλάτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ δποίου ἔγινε πιστὸς μαθητής, ἔφερεν αὐτὸν ἐνωρίς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνειρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἀν ἦτο δυνατόν, ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅταν ὅμως ἐπείσθη, ὅτι ὁ πόθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἕδρυσε φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἀκαδήμειαν, τὴν δηγύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του

(347 π.Χ.). Ο Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμώτερος θεωρητικὸς νοῦς τῶν αἰώνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἡγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἴδιατέρως αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἡγικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικήν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. "Ολα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορφὴν καὶ διὰ τοῦτο λέγονται διάλογοι. Εἰς αὐτοὺς ἔξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἥθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου νοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ἴδεαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους.

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγειρα τῆς Μακεδονίας τὸ 384 π.Χ. Συνεδύαζε τὸν πρακτικὸν καὶ ψύχραιμον νοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων μὲ σπανίαν ἴδιοφυῖαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεύνας. Δεκαεπταετής ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἔξαιρετικὴν εὐφυίαν του, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ταξινομῇ τὰς γνώσεις του. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. "Οταν ἐκεῖνος ἔγινε βασιλεύς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἴδρυσε σχολήν, ἡ ὁποία εἶχε περιπατον, δηλαδὴ ὑπόστεγον χῶρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸν ὡνομάσθη περιπατη-

Πλάτων.

Μαρμαρίνη προτομή. Μουσεῖον
Βατικανοῦ.

τική καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὅποιαν εύρισκετο, Λύκειον. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν περίφημον ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν.

Ἐγραψεν ἔργα φιλολογικά, ιστορικά, φιλοσοφικά, φυσικά κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποθησαυρίσει ὄλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεᾶς ὁ κόσμος. Ἐλληνες καὶ Ρωμαῖοι καὶ Βυζαντινοὶ καὶ Ἀραβεῖς καὶ Εύρωπαιοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νὰ λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἄλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ

Ἀριστοτέλης.

ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἃλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὑμνον εἰς ἀρετήν.

Αἱ καλαὶ τέχναι

“Οπως ἡ πνευματική, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησεν. Αἱ ἀναστατώσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν ἃλλων ἐμφυλίων ἀγώνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντι-

θέτως μάλιστα καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ κλασικῶν χρόνων, ἐννοοῦμεν τὸν 5ον καὶ 4ον αἰώνα.

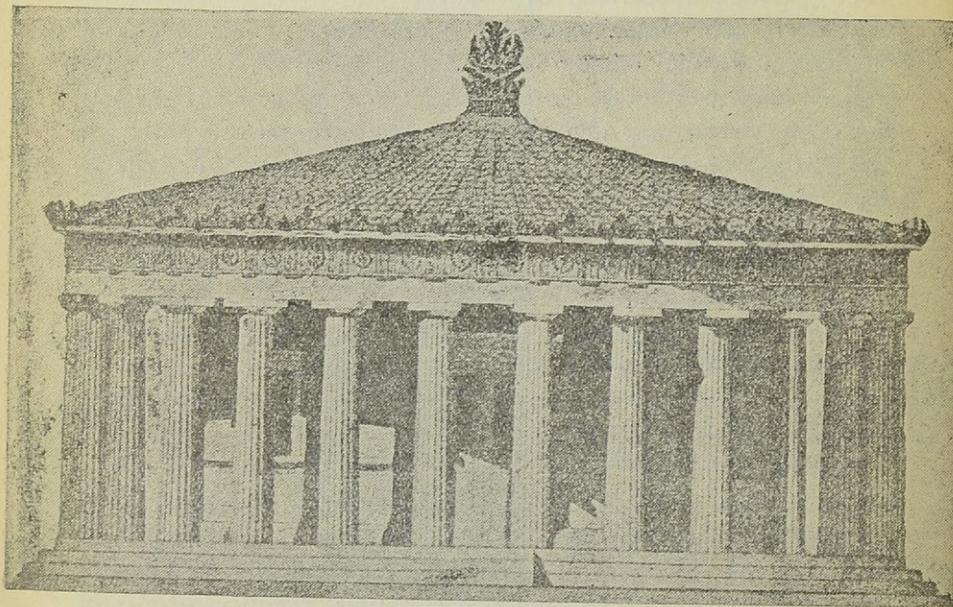
Καίτοι ὁμως ἡ καλλιτεχνική κίνησις κατὰ τὸν 4ον αἰώνα εἶναι ἔξι ἵσου ζωηρὰ ὄπως καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικαί. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰώνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν. 'Αλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἐλληνας νευρικούς, εὔερεθίστους, περισσότερον εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου αἰώνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των. Καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ὅχι νὰ τὴν ἀναβιβάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὑψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλώτερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καὶ ὠραιοτέρας γραμμάς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουν κατ' ἀνάγκην νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἡ ὅποια πραγματικῶς ἔφθασε κατὰ τὸν 4ον αἰώνα εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα.

Καὶ αἱ περιστάσεις ὁμως, ὑπὸ τὰς ὅποιας ἔργαζονται οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου αἰώνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἔξακολουθοῦν νὰ εἶναι αἱ Ἀθῆναι. 'Αλλ' ἐνῷ κατὰ τὸν 5ον αἰώνα οἱ καλλιτέχναι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καὶ ἡ ἐμπνευσίς των προσαρμόζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. 'Η ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχή. Πολὺ σπανίως ἀναθέτει εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. 'Ἐν τούτοις ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἴδιωται μὲ λεπτὴν αἰσθησιν τοῦ ὠραίου. Αὔτοι δίδουν ἔργασίαν εἰς τοὺς καλλιτέχνας. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἔξελιξιν τῆς τέχνης. 'Ο καλλιτέχνης ἔργαζεται τώρα μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἡ ἐμπνευσίς του δὲν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμόν.

'Η ἀρχιτεκτονικὴ

'Ο 4ος αἰώνων ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν παράδοσιν

τοῦ οὐαίωνος. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ καλλιτέχναι κτίζουν ναοὺς δωρικούς καὶ ιωνικούς. Σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ιωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καὶ τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουν σχῆμα κυκλικὸν μὲν κωνικὴν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ θόλος τῆς Ἐπιδαύρου,

Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις).

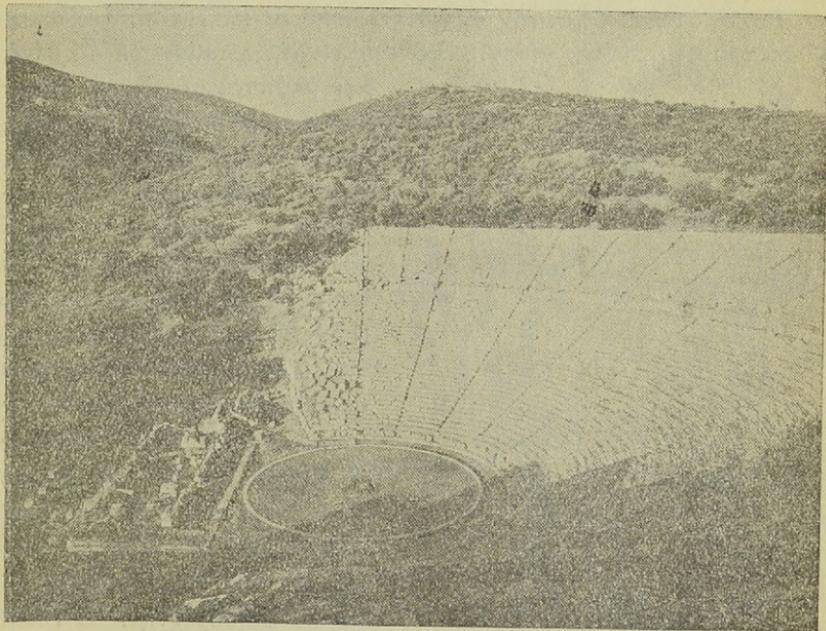
Ἐκείτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅλλα εἶναι ἀγνωστον
πρὸς τί ἔχρησιμοποιεῖτο.

ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον δλίγοι κίονες. Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲν μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (σήμερον φανάρι τοῦ Διογένους). Ἐπάνω εἰς αὐτὸν εἶχε τοποθετηθῆναι χορηγικὸς τρίποντος, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν ἀνάθημα πρὸς τὸν Διόνυσον διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ὁ Λυσικράτης ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀ-

σίαν κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁ Ἰωνικὸς ρυθμός. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφέσου ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρός, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάρδος Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα καίτοι ἡ παραγωγὴ τῆς τραγῳδίας δὲν εἶναι ἀξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίους Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὥπερ εἶναι σήμερον.

φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουν θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ^{τό} τραγῳδίαι τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ τῆς νεωτέρας κωμῳδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμάρινον τὸ διονυσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρμονίαν του θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ιδρύεται παραπλεύρως τοῦ βουλευτηρίου ὅ-

μοιον μεγαλοπρεπές ἔργου διά 40.000 θεατάς. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀκόμη ἥ
μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὁρχοῦ εἶχεν ἀποκτήσει
τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρον αὐτὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ
θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἑλληνες, ὅπως εἴδομεν,
ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ όποιον δὲν ἔτερπε μόνον τὴν
ψυχήν, ἀλλ’ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηγένει τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτικὴ

Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτε-
χῶν τοῦ 4ου αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικήν. Οἱ μεγά-
λοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιό-

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου.

δου εἰναι Ἀθηναῖοι ἥ εἰργάσθη-
σαν εἰς τὰ ἔργαστήρια τῶν Ἀ-
θηνῶν. Ὁ ἀθηναῖος Κηφισό-
δοτος κατεσκεύασε χάλκι-
νον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲν τὸ τέκνον της, τὸν
Πλούτον, εἰς τὴν ἀγάλμην της. Τοῦ ἄγαλματος σώζεται μαρμάρινον ἀντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου.
Ἡ βαθεία καὶ ἐντελῶς ἀνθρω-
πίνη ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ώραῖον πρό-
σωπον τῆς θεᾶς προδίδει με-
γάλον καλλιτέχνην. Ὁ Πλού-
τος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ κέρας τῆς Ἀ-
μαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιὰν ἀπλώ-
νει μὲν παιδικὴν ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὁσάν
νὰ θέλῃ νὰ τὴν θωπεύσῃ.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο διπράξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος
γλύπτης τοῦ 4ου αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμὸν πολλῶν πό-

λεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παρίστανον θεούς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυῖαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἑκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἄρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὅποιον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἀκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὁλυμπίαν, τὸν Ἐρυθρὸν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σιλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἡ ὅποια δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἐρυθροῦ εἶναι εὔρωστον, ἀλλ’ ἀπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμὰς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ’ ὅψιν μας, δτι, σύμφωνα τούλαχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἔθεωρεῖτο τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου.

Πολὺ περισσότερον ἐφημίζετο τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὅποιον εἶχε τοποθετηθῆντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Κνιδία Ἀφροδίτη. Τὸ ἀγαλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἔκφρασις τόσον ζωτανή, ὥστε παλαιὸν ἐπίγραφα μα τὴν πέτραν; Ποιος ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποιος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάρμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Αὐτὸ δῶ τὸ δημιούργημα ἐβγῆκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πραξιτέλους ἢ μήπως χηρεύει ὁ Ὁλυμπος, ἐπειδὴ ἡ Παφία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μαρριὰ εἰς τὴν Κνίδον;

Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλοφυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὅπως ὁ Ἐρωτῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀνα-

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἐρυθροῦ
τοῦ Πραξιτέλους.

(Μουσεῖον Ὁλυμπίας)

φυῖαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἑκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἄρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὅποιον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἀκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὁλυμπίαν, τὸν Ἐρυθρὸν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σιλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἡ ὅποια δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἐρυθροῦ εἶναι εὔρωστον, ἀλλ’ ἀπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμὰς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ’ ὅψιν μας, δτι, σύμφωνα τούλαχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἔθεωρεῖτο τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου.

Ἡ Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας
Ἀφροδίτης.
(Ἀρτίγραφον)

παυσόμενος Σάτυρος, ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

Ἐξ ἵσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας.
Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ’ εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς
εύρωπαϊκῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς
δεξιοτεχνίας εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μόρφωσιν. Τοῦτο
γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ὁ ἀρχιτέκτων
τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας.
Ἀπὸ τὸν ᾱδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδι-
οφυΐαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα τὰ ἀγάλματα τῶν ἀε-
τωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας κατεγί-

νετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφο-
δροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλ-
λωστε ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ
ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως
ἡ Βακχίς (μαινάς) τοῦ Μουσείου
τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Με-
λεάγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν
Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ
Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στο-
λισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μαυσώλου, τοῦ
Μαυσωλείου, ὅπως λέγεται, εἰς
τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Μελεάγρου.
(Μαυράριον ἀντίγραφον)

γετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας
ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπισήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς
παλαιοὺς πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιοῦ-
χος ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Μαυσωλείου. Ἡ προτίμησις αὐτὴ
πρὸς τὸν σικυώνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς
μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ μακεδόνος ἥρωος τὸν ἀρρενωπὸν
καὶ λεοντόκαρδον χαρακτήρα του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ
Λύσιππος κατώρθωνε νὰ παριστᾷ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ βλέπῃ πρὸς
τὰ ἐπάνω, ὅπως συνήθιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἰς τὸν

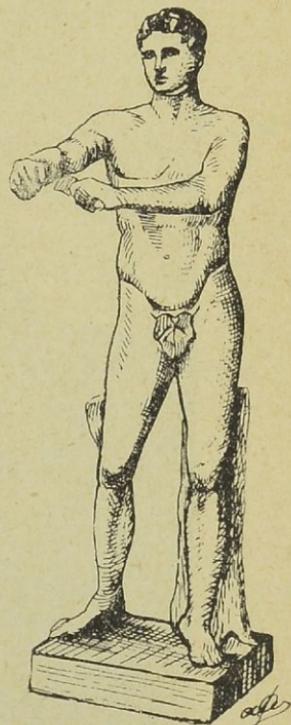
περιφημότερον τούλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστησε τὸν μακεδόνα βασιλέα δρθόν, μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποίαν ἐντύπωσιν προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα :

*Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιλᾷ κοιτώντας πρὸς τὸ Δία·
Τὴ γῆ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου, τὸν Ὄλυμπο ἐσὺ κοάτα.*

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτὸν εἶχεν ἐμπνευσθῆ ὁ τεχνίτης ἐνὸς χρυσοῦ μεταλλίου, τὸ ὄποιον φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσίππου δὲν ἐσώθη. Ἐχομεν δῆμος ἀρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἔξαιρετον εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ ἀποικίας ου μέν ου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητήν, ὁ ὄποιος μετὰ τὴν νίκην του ἀποδέει μὲ τὴν στλεγγίδα (ξύστραν) τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὸ πλατύ ἀνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ως νὰ λυγίζεται ἐπάνω εἰς τὰ ίσχιά. Εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέντασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλα μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι δὲ ‘Ηρακλῆς, δὲ ‘Αρης καὶ δὲ παγκρατιστής ‘Αγίας.

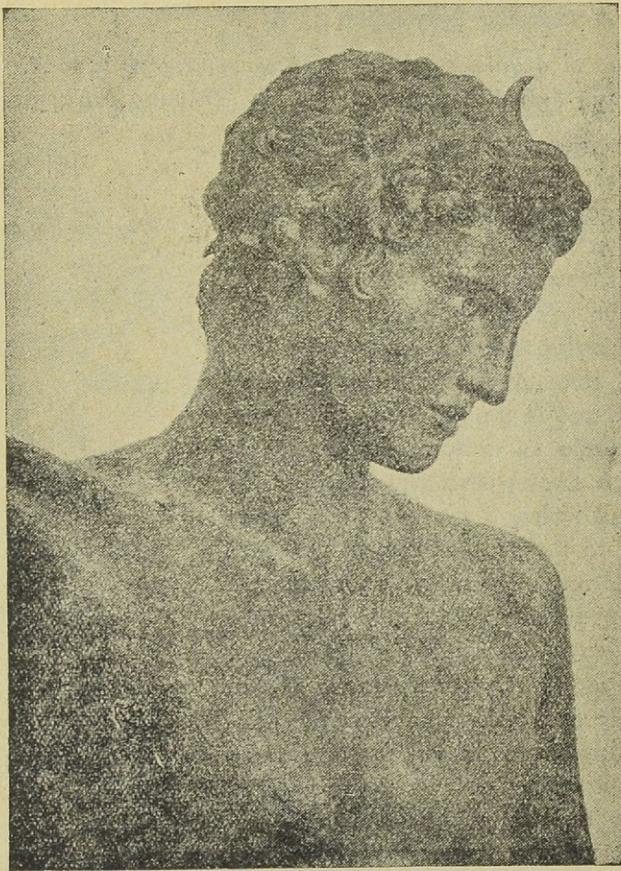
Εἰς τὰ γλυπτικὰ προϊόντα τοῦ 4ου αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μὲ τὰ τοξευόμενα τέκνα της καὶ δὲ ‘Απόλλων τοῦ Μπελβεντέρε.

‘Ο ἀποξυόμενος τοῦ
Λυσίππου.

(Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ)

Δύο έπιστης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ δόποια εύρεθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυ-θήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος.
(Χάλκινος ἀνδριάς. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

Εἰς τὴν ἴδιαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἔξαί-ρετα ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ

Δεξιλεων διασήμου καλλιτέχνου. Παριστά τὸν εἰκοσαετῆ ἵππεα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξίλεων τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὅποιαν ὄρμᾳ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον (394), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρύπησῃ μὲ τὴν λόγχην του.

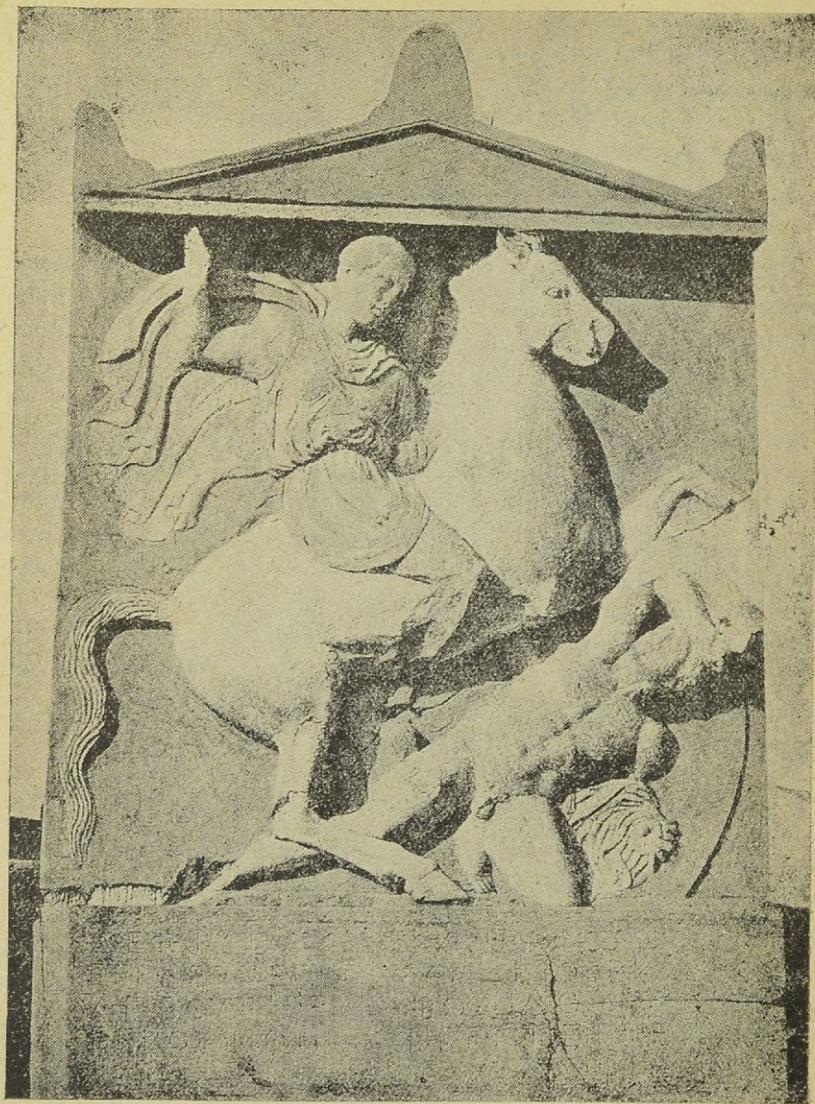
Πήλινα ἀγαλμάτια

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀναζῇ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὅποια κατὰ τοὺς δύο προηγουμένους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων, ὅπως λέγονται. Πλῆθος τοιούτων εἰδωλίων εύρεθη εἰς τοὺς τάφους ἴδιως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γυναικάς μὲ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλ. χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, συχνὰ μὲ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλήν καὶ μὲ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμέναι εἶναι ἐπίστης κωμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π. χ. ἀσχημοὶ γραῖαι τροφοὶ μὲ παιδιά εἰς τὰς ἀγκάλας των, δοῦλοι παιδαγωγοί, οἱ δόποιοι σύρουν τὰ ὕδατα τῶν μαθητῶν των κλπ.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ γενικῶς, πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἴσθημα τοῦ ὥραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχνας. Ὁ μεγαλύτερος ἔξ ὅλων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἢ στὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ἔφεσον. Διὰ νὰ τελειοποιηθῆ, ἥλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικουῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός, δτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εἰς τὴν γλυπτικήν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ζωγραφικὴν εἶχε μόνος αὐτὸς τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἔξυμνησαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κᾶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω

Δεξιλεως.

ἀπό τὰ κύματα, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περίφημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ λεγομένη Κυνηγέτις "Αρτεμις, τὴν ὅποιαν ἐζωγράφησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μὲ τὰς νύμφας τῶν ὄρέων." Οχι δλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὅποιος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μὲ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Καρίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδή, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἔθεωρει Ἰσον ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὅμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἔργων του.

Εἰδώλια Τανάγρας.

('Ανηρ καὶ γυνὴ μὲ ἔνδυμα περιπάτου καὶ σκιάδιον)

ναῖοι τεχνίται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα. Τὰ προϊόντα τῆς τέχνης των ἔξαγονται τώρα κυρίως εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς. Τὰ σχέδια τῶν ἀγγείων δεικνύουν πλουσίαν ἐμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστῆρος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν.

'Αντιθέτως πρὸς τὴν κυρίως 'Ελλάδα ἡ ἀγγειογραφία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 4ου αἰῶνος εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Ἰταλίας, αἱ ὅποιαι ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατόπιν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ζωηρὰν ἐπι-

κοινωνίαν μὲ τὸς Ἀθήνας. Τὰ ἐργαστήρια τῶν ἀγγειοπλαστῶν τῶν Ἰταλιωτικῶν πόλεων παράγουν μεγαλοπρεπῆ ἀγγεῖα, κρατῆρας, ἀμφορεῖς κλπ. μὲ ἀξιόλογον εἰκονογράφησιν. Τὰ θέματά των λαμβάνουν οἱ τεχνῖται ἀπὸ τὴν μυθολογίαν καὶ εἶναι συνήθως μελαγχολικά (παραστάσεις τοῦ Ἄδου, λατρεία τῶν νεκρῶν κλπ.). Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἰταλιωτικὴ ἀγγειογραφία ἐπισκιάζει μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὴν ἀττικήν, ἡ δοποία ἀπὸ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα σβήνει σχεδόν ἐντελῶς.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξοτέρας περιόδου τῆς Ἰστορίας μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ ἔθνος μας, τὸ δοποῖον δὲ Θεὸς ἐπροίκισε μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ δοποῖα κανὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Δὲν ἀποτελεῖ ἐπομένως ἀξιοκατάκριτον ἔθνυικὸν ἔγωισμόν, ἀν λέγωμεν μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, διτὶ δὲ ἐλληνικὸς λαὸς εἶναι δὲ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θείας Προνοίας, δὲ δοποῖος ἐδίδαξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηγένισε τὴν καρδίαν των.

ΠΙΝΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

*Ο ἀρχαιότερος πολιτισμός. Οἱ Αἰγύπτιοι : Ἡ Αἴγυπτος καὶ δὲ Νεῖλος - Οἱ κάτοικοι - Ἡ Αἰγυπτιακὴ κοινωνία - Ἰστορικὰ πηγαὶ - Τὰ ἱερογλυφικά - Ἰστορία τῆς Αἰγύπτου - Ἡ θρησκεία - Τὰ μνημεῖα - Βιοτεχνία καὶ Ἐπιστῆμαι. Οἱ Φοίνικες : Χώρα καὶ κάτοικοι - Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων - Ἐμπόριον - Βιομηχανία - Τέχνη. Οἱ Ἐβραῖοι : Χώρα καὶ κάτοικοι - Ἰστορία τῶν Ἐβραίων. Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι : Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας - Ἰστορικαὶ πηγαὶ - Σφηνοειδής γραφὴ - Τὸ δάρχαῖον βαθυλανισκὸν κράτος - Τὸ ἀσυριακὸν κράτος - Τὸ νέον βαθυλανισκὸν κράτος - Θρησκεία - Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Οἱ Χεταῖοι. Μῆδοι καὶ Πέρσαι : Τὸ δροπεδίον τοῦ Ἰράν - Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν - Τὸ Μηδικὸν κράτος - Κῦρος δὲ ιδρυτής τοῦ περσικοῦ κράτους - Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κῦρον - Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν - Ἡ σημασία τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. ....

Σελ.

9 — 41

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ

*Η σημασία τῶν περσικῶν πολέμων. Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος. Δαρεῖος. Αἱ Ἰωνικὲς πόλεις ὑπὸ τούς Πέρσας. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος - Ὁ Μιλτιάδης. Ἄριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. Θάνατος τοῦ Δαρείου. Ὁ Ζέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Συνέδριον τῶν Ἐλλήνων εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἡ μάχη τῶν

Θερμοπυλῶν. Ὁ Ζέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας. Πολεμι-
μικὸν συμβούλιον τῶν Ἐλλήνων εἰς Σαλαμῖνα. Ἡ ναυμαχία
τῆς Σαλαμῖνος. Φυγὴ τοῦ Ζέρξου. Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστο-
κλέα. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ
μάχη τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλαὶ νίκαι τῶν Ἐλλήνων: Ἡ μάχη
τῆς Μυκάλης - Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας. Τὰ αἴτια τῆς νίκης τῶν
Ἐλλήνων .....

42 - 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΙ·ΚΗ ΗΓEMONIA

Οχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιᾶς. Τὸ τέλος τοῦ Παυ-
σανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Θά-
νατος τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ Κίμων: Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ
τῶν Περσῶν - Κιμώνειος εἰρήνη. Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐ-
τονομίαν των. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρ-
της. Ὁ Περικλῆς. Ἔσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια
τοῦ Περικλέους. ....

74 - 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙ·ΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία: Τὸ πολίτευμα - Οἱ στρατηγοί - Τὰ
δικαστήρια - Αἱ πολεμικὲς δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν: Ὁ στρα-
τός - Ὁ στόλος - Τὰ Οἰκονομικά: Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κρά-
τους - Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία. ....

87 - 96

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

[Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ κατοικία - Ἡ ἐνδυμασία - Ἡ μόρφωσις τῶν νέων - Αἱ στρα-
τιωτικὲς ύποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων - Βιομηχανία καὶ Ἐμπό-
ριον - Αἱ μεγάλαι ἔορταὶ καὶ πανηγύρεις - Αἱ λειτουργίαι ....

97 - 111

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Πίνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἄκμη: Ἡ ποίησις - Ἡ ιστορία - Ἡ
φιλοσοφία - Ἡ μεγάλῃ ἀνάπτυξις τῶν Καλῶν Τεχνῶν: Ἡ
ἀρχιτεκτονικὴ - Οἱ ρυθμοὶ - Μορφαὶ ἐλληνικῶν ναῶν - Ἡ γλυ-

πτική : 'Αρχαϊκή τέχνη - Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰώνος - Ζωγραφική καὶ ἀγγειογραφία - 'Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. 112 - 136

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου - Τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀφορμαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου - Συνέδριον εἰς τὴν Σπάρτην - 'Η ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου. Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου : 'Αρχιδάμειος πόλεμος - 'Θ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν - Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων - Θάνατος τοῦ Περικλέους - 'Αποστασία τῆς Λέσβου - Κατάληψις τῆς Πύλου - Νικίειος εἰρήνη - 'Ο Νικίσ - 'Ο Ἀλκιβιάδης. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου : Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας - 'Η ἐκστρατεία τῆς Σικελίας - Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου - 'Η καταστροφή. Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου : Δεκελεικὸς πόλεμος - 'Αποστασία τῶν συμμάχων - 'Ανάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας - 'Η ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας - 'Η καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγαίους ποταμούς - Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν - Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου - 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν . . . . .

137 - 164

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι διλιγαρχίαι : 'Η διλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας - 'Αποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας - 'Η Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι - 'Η Κύρου Ἀνάβασις - 'Η κάθιδος τῶν μυρίων - Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν : 'Απόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν - 'Ο Ἀγησίλαος - Οἱ νέοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα : 'Ανάκλησις τοῦ Ἀγησίλαου ἐκ τῆς Ἀσίας - 'Ο βιοτακὸς ἡ κορινθιακὸς πόλεμος - 'Η μάχη τῆς Κορωνείας - Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης - Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν - 'Αντακίδειος εἰρήνη . . . . .

165 - 176

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Παραβίασις τῆς Ἀνταλκιδίου εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους : Κατάληψις τῆς Καδμείας - 'Απελευθέρωσις τῶν Θηβῶν - 'Ανα-

σύστασις τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. ‘Η πάλη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν: Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας - Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην - ‘Η μάχη τῶν Λεύκτρων - Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον - Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν - ‘Η μάχη τῆς Μαντινείας - Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου..... 177 - 187

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες: ‘Η παλαιοτέρα ιστορία τῆς Μακεδονίας - Φίλιππος δὲ Β’ - ‘Η στρατιωτικὴ ὁργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους - Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φίλιππου - ‘Η πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φίλιππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος - ‘Η καταστροφὴ τῆς Ολύνθου - Φιλομακεδονικά καὶ ἀντιμακεδονικά κόμματα - Φιλοκράτειος εἰρήνη - ‘Υποταγὴ τῆς Φωκίδος - ‘Η νέα ἐπέμβασις τοῦ Φίλιππου εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος - ‘Η μάχη τῆς Χαιρωνείας - Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φίλιππου - ‘Η σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων .. 188 - 202

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ο Μέγας Ἀλέξανδρος: ‘Η παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῶν Θηβῶν - ‘Η κατάστασις τοῦ περσικοῦ κράτους - Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Περσῶν: ‘Η μάχη τοῦ Γρανικοῦ - Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας - ‘Ο γόρδιος δεσμὸς - ‘Η μάχη τῆς Ἰσσοῦ - Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης - Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου - ‘Η μάχη τῶν Γαυγαμήλων - Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου - Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους - Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν - Λῆξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν - Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Περσίαν - Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου - ‘Η ἀντίδρασις - Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαρβαλῶνα - Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου - ‘Η σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου..... 203 - 229

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ·

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Σελ.

Η κοινωνική καὶ πνευματική κατάστασις - Ἡ ιστορία - Ἡ ρητορικὴ - Ἡ ποίησις - Ἡ φιλοσοφία - Αἱ καλαὶ τέχναι : Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ - Ἡ γλυπτικὴ - Πήλινα ἀγαλμάτια - Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.....	230 – 248
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ..	254 – 256
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	257 – 258
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ..	259

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΖ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

- 4000 π.Χ. "Ενωσις τῆς Αἰγύπτου εἰς ἐν κράτος.
1800-1530 » 'Ἐπιδρομὴ τῶν 'Υκσώς.
670 » Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
665 » 'Ο Ψαμμήτιχος ἐκδιώκει τοὺς Ἀσσυρίους ἐκ τῆς Αἰγύπτου.
525 » 'Υποταγὴ τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

- 800 » Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. Κτίσις τῆς Καρχηδόνος.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

- 2000 » 'Ἐγκατάστασις τῶν Ἐβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

- 2000 » 'Ιδρυσις τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1100 » 'Υποταγὴ τῶν Βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
612 » 'Ιδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539 » Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

1350. » 'Ακμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 » 'Ο Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν.
546 » 'Ο Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδούς.
538 » 'Ο Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλώνα.
528 » Θάνατος τοῦ Κύρου.

ΕΛΛΗΝΕΣ

5ος Αἰών

- 499 π.Χ. Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
- 492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
- 490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
- 480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. Ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος.
- 479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν, τῆς Μικάλης καὶ τῆς Ἰμέρας.
- 478 » Ἰδρυσις τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
- 467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος πλησίον τοῦ Εύρυμέδοντος.
- 449 » Κιμώνειος εἰρήνη. Θάνατος τοῦ Κίμωνος.
- 431-404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
- 429 » Θάνατος τοῦ Περικλέους.
- 421 » Νικίειος εἰρήνη.
- 415-413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.
- 406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
- 405 » Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἴγας ποταμούς.
- 404-403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰών

- 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.
- 395-387 » Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος.
- 387 » Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
- 382 » Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
- 371 » Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
- 362 » Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.
- 360 » Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν μακεδονικὸν θρόνον.
- 352 » Ὁ Φίλιππος γίνεται κύριος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Θράκης.
- 348 » Καταστροφὴ τῆς Ὀλύνθου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.

- 338 π.Χ. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος βασιλεύς.
- 335 » Καταστροφὴ τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.
- 334 » Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 » Ἡ μάχη τῆς Ἰσσοῦ.
- 331 » Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. Κατάλυσις τοῦ περσικοῦ κράτους.
- 330-328 » Ὑποταγὴ τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς (ἄνω Ἀσίας).
- 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.
- 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Αίγυπτιος	Σελ.	12
2. Ἱερογλυφικά	»	13
3. Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφίγξ	»	14
4. Ὑπόστυλος αἴθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ.	»	16
5. Ἀμένεμχετ Γ'	»	17
6. Σφηνοειδής γραφή	»	27
7. Κυνήγιον λεόντων (ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον)	»	29
8. Πτερωτὸς ταῦρος.	»	30
9. Ἀσσυριακὸς ναός	»	31
10. Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας.	»	37
11. Περσικὸν ἀνάκτορον.....	»	39
12. Περσικὸς κίων	»	40
13. Δαρεῖος Α'	»	44
14. Πέρσαι πολεμισταί	»	45
15. Ἐλλην ὁπλίτης.	»	50
16. Μιλτιάδης	»	53
17. Ἀριστείδης.....	»	54
18. Θεμιστοκλῆς	»	55
19. Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπιειρῶν τῶν ὅφεων ἐπιγραφή.	»	70
20. Ἡρόδοτος.....	»	73
21. Ὁστρακον μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸν δῆμον τοῦ Θεμιστοκλέους.	»	76
22. Κεφαλὴ τοῦ Κίμωνος ἐπὶ δακτυλιολίθου.	»	79
23. Περικλῆς.....	»	84
24. Ἀθηναϊκὴ τριήρης.....	»	92
25. Ἀνήρ μὲ χιτῶνα-ἀνήρ μὲ ἱμάτιον.	»	99
26. Γυνὴ μὲ χιτῶνα-γυνὴ μὲ ἱμάτιον.	»	100
27. Σχολεῖον.....	»	101
28. Ἀπό ἔρυθρόμορφον ἀγγείον. Ἀσκήσεις ἐφήβων.	»	102
29. Ἐσωτερικὸν σιδηρουργείου	»	104
30. Πλαναθηναϊκὸς ἀμφορεύς.	»	107
31. Τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυστικράτους	»	110
32. Αἰσχύλος	»	113
33. Σοφοκλῆς.....	»	114
34. Εύριπιδης.....	»	115
35. Θουκυδίδης	»	116

36. Σωκράτης.....	Σελ.	118
37. Δωρικός, ίωνικός καὶ κορινθιακός κίσων	»	123
38. 'Ο δωρικοῦ ρυθμοῦ θησαυρὸς τῶν 'Αθηναίων εἰς τοὺς Δελφούς..	»	123
39. 'Ο ναὸς τῆς 'Αθηνᾶς ('Απτέρου) Νίκης.....	»	124
40. Κοῦρος.....	»	125
41. Κόρη.....	»	126
42. Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας	»	127
43. Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς 'Αθηνᾶς.....	»	129
44. Μελανόμορφος ἄμφορεύς.....	»	130
45. 'Ο δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.....	»	131
46. 'Ο δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου	»	132
47. 'Η 'Ακρόπολις τῶν 'Αθηνῶν	»	133
48. 'Ο Παρθενών	»	135
49. Τὸ Ἐρέχθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων.....	»	136
50. 'Αλκιβιάδης	»	149
51. Στήλη Ἐρμοῦ	»	151
52. Νόμισμα Συρακουσῶν	»	152
53. Φίλιππος Β'.....	»	190
54. Μακεδῶν ἵππεύς	»	192
55. Δημοσθένης	»	195
56. 'Ισοκράτης	»	196
57. 'Ο λέων τῆς Χαιρωνείας.....	»	200
58. 'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος.....	»	204
59. 'Η μάχη τῆς 'Ισσοῦ	»	211
60. Πλάτων	»	235
61. 'Αριστοτέλης	»	236
62. Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου	»	238
63. Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου.....	»	239
64. 'Η εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου.....	»	240
65. 'Η κεφαλὴ τοῦ Ἐρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους	»	241
66. Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης	»	241
67. 'Η κεφαλὴ τοῦ Μελεάγρου.....	»	242
68. 'Ο ὀποδυόμενος τοῦ Λυσίππου	»	243
69. 'Η κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος	»	244
70. Δεξιλεως	»	246
71. Εἰδώλια Τανάγρας.....	»	247

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Άρχαία Αἴγυπτος.....	Σελ.	10
2. Παλαιοστίνη καὶ Φοινίκη	»	20
3. Φοινική ἔξαπλωσις	»	21
4. Χαλδαία καὶ Ἀσσυρία.....	»	26
5. Χάρτης τοῦ περσικοῦ κράτους ἐπὶ Δαρείου Α'.....	»	36
6. Χάρτης Περσικῶν πολέμων	»	48
7. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν	»	59
8. Σχέδιον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνος.....	»	65
9. Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας.....	»	98
10. Ναὸς ἐν παραστάσι-Ναὸς πρόστυλος	»	121
11. Ναὸς ἀμφιπρόστυλος-Ναὸς περίπτερος	»	122
12. Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας.....	»	145
13. Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης.....	»	186
14. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ.....	»	207
15. Σχέδιον τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου	»	213
16. Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου εἰς τὴν Ἀσίαν	»	217

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς τιμῆς λιανικῆς πωλήσεως ἐκάστου ἀντίτυπου.

Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.
Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἅρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α' 108).

Ε Κ Δ Ο Σ Ι Σ   B', 1951 (X) - A N T I T Y P A 6.000

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΣΙΣ — E K T Y P W S I S   E Θ Ν I K O Y   T Y P O G R A F E I O Y

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σ. Βασιλείου
Επίκουρη Καθηγήτρια